قومي غلامي :
قومي سوال
يابيشكي سوال

خالق

قومي غلامي:
قومي سوال يا بينڪي سوال؟

مترجم ۽ مرتب
خالق

فڪر نو پبلشنگ هائوس ڪراچي
سنڌ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

[اشاعت جا سڀ حق مترجم وٽ محفوظ]

پهرين اشاعت: جنوري ١٩٨٦ع   ڪاپيون: ١٠٠٠

قيمت: پندرهن رُپيا

(اداري جو پهريون ڪتاب)

فڪرِ نو پبلشنگ هائوس ڪراچي
سنڌ

www.sindhsalamat.com   books.sindhsalamat.com

انتساب

هي منهنجو پهريون ڪتاب آهي. اهو ان شخصيت
جي نظر ٿو ڪريان جنهن کان مون انسانيت ۽ آزاديءَ
جو پهريون سبق سکيو ۽ جنهن جي تعليمات جي نتيجي
۾ آءٌ ان قابل ٿي سگهيس ته هي ڪتاب پيش ڪري
سگهان. اها شخصيت آهي سائين جي.ايم سيد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪجهه ڪتاب بابت

سنڌ جي انقلاب کي ڪامياب بنائڻ لاءِ ضروري آهي ته اسان دنيا جي مختلف ملڪن جي انقلابي قومن ۽ تنظيمن جو مطالعو ڪريون ۽ انهن جي تجربي کي پنهنجي جدوجهد جي فائدي لاءِ استعمال ڪريون. جيئن ته اسان هن وقت سنڌ جي آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪري رهيا آهيون، ان ڪري ڄاڻ جي ڏس ۾ آزاديءَ لاءِ وڙهندڙ قومي تنظيمن جي موقف ۽ جدوجهد جي ڄاڻ وڌيڪ اهميت واري آهي، انهن منجهان به وري انهن جي ڄاڻ اڃا وڌيڪ اهميت واري آهي جيڪي هن وقت وڙهي رهيون آهن. جيتوڻيڪ سنڌ ۾ آزادي پسند قومن بابت ڪافي مواد آهي پر اهو زيادهتر انهن قومن جي باري ۾ آهي جيڪي آزادي حاصل ڪري چڪيون آهن. ٻن سببن جي ڪري غلام ملڪن جي معلومات اسان لاءِ وڌيڪ ڪارائتي آهي. هڪ ته آزاد قومن جو زيادهتر مواد اسان وٽ انهن جي آزاد ٿيڻ کانپوءِ پهتو آهي جڏهن ته غلام قومن بابت ڄاڻ اسان ان وقت حاصل ٿا ڪريون جڏهن هو اسان وانگر ئي غلاميءَ جي دور مان گذري رهيون آهن. ٻيو ته سائنس جي تيز رفتار ترقيءَ سبب دنيا مجموعي طور تيزيءَ سان سفر ٿي ڪري. ان ڪري آزادي حاصل ڪيل قومن جي جدوجهد وقت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سامراج طوفان استعمال ڪيل جبر ۽ استحصال جي طريقن جي پيٽ ۾ اڄ اهي مختلف ۽ گهڻو پيچيده آهن. تنهن ڪري ضرورت محسوس ٿي ته اهڙين قومي آزاديءَ جي تحريڪن جو لٽريچر سنڌي ماڻهن ۽ خاص ڪري سياسي ڪارڪنن جي آڏو پيش ڪجي جيڪي موجوده وقت ۾ سامراج سان برسر پيڪار آهن. ان ڏس ۾ بلوچستان ۽ ايريٽريا جو انتخاب ڪيو ويو. بلوچستان ان ڪري ته اهو اسان سان جاگرافيائي طور ملحق آهي ۽ ساڳئي سامراج يعني پنجاب جي خلاف جدوجهد ڪري رهيو آهي. بلوچستان جو موقف بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ جي اڳواڻ مراد خان جي انٽرويو جي صورت ۾ آهي. بي-پي-ايل-ايف بلوچستان جي اها تنظيم آهي جنهن پارلياماني سياست جي بجاءِ عوامي جدوجهد جو رستو اختيار ڪيو آهي. ايريٽريا جو انتخاب ان ڪري ڪيو ويو ته ان جون Geo-Political حالتون گهڻي حد تائين اسان سان مشابهت رکن ٿيون. ايريٽريا پهريائين اٽليءَ جي بيٺڪ (Colony) هئي. ٻي عالمي جنگ دوران 1942 ۾ ان تي انگريزن قبضو ڪيو جيڪو 1952 تائين جاري رهيو. جڏهن مقامي ۽ عالمي حالتن جي دٻاءُ هيٺ انگريزن کي ٽپڙ ويڙهڻا پيا ته انهن نئين سامراجي مهندار آمريڪا جي مدد سان ۽ اقوام متحده جي معرفت ايريٽريائي عوام جي مرضيءَ جي خلاف ايريٽريا کي پنهنجي جديد ڪالوني ايٿوپيا سان ڪنفيڊريشن تحت ملائي ڇڏيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

1962 ۾ ايٿوپيا ان ڪنفيڊريشن جي مٿي پليٽ ڪندي ايريٽريا کي ايٿوپيا جو صوبو بڻائي ڇڏيو. تڏهن ايريٽريا ۾ جاري سياسي جدوجهد هٿياربند جدوجهد جي شڪل اختيار ڪئي جيڪا اڄ ڏينهن تائين جاري آهي. ان جدوجهد جي اڳواڻي ايريٽرين پيپلز لبريشن فرنٽ ڪري رهيو آهي. ان سان وابسته شاگردن ۽ عورتن جون امريڪا ۾ تنظيمون آهن. انهن امريڪا ۾ رهندڙ ايٿوپيائي مارڪسسٽ شاگردن پاران ايريٽريا جي آزاديءَ خلاف ڏنل دليلن جي جواب ۾ پنهنجو موقف هڪ ٿيسز جي صورت ۾ پيش ڪيو. اسان هت ان جا ٻه اهم باب پيش ڪري رهيا آهيون.

— خالق

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سبق —

ٻيڪي قبضي جو هڪ نمونو

هيءَ دنيا ڪن وقتي حڪمن ذريعي نه پر هڪ فطري قانون ۽ فطري عمل هيٺ حرڪت ۾ آهي ۽ اهو قانون ٻڌائي ٿو ته دنيا هميشه بهتريءَ ڏانهن سفر ڪندڙ آهي. سماجي سائنس جي استادن ان سفر جو جيڪو رستو متعين ڪيو آهي ان جا مکيه مرحلا هي آهن. غلامي، جاگيرداري، سرمائيداري ۽ سوشلزم. انهن سماجي استادن جي دور ۾ دنيا تي سرمائيداري غالب هئي ۽ دنيا جي ترقي ڪرڻ سبب ان بابت وڌيڪ ۽ مختلف قسمن جي معلومات موجود هئي تنهن ڪري هنن سرمائيداريءَ جي ڪردار جي وڌيڪ ڇنڊ ڇاڻ ڪئي ۽ ان جي مخصوص وقت ۾ غالب خصوصيت جي لحاظ سان ان کي وري ٽن دورن ۾ ورهايو.

1— سرمائي گڏ ٿيڻ جو شروعاتي دور.
Period of Primary accumulation of capitalism

2— هڪ هٽيءَ کان اڳ جي سرمائيداريءَ جو دور
Period of Pre-Monopoly Capitalism

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

3- هڪ هٽيءَ واري سرمائيداريءَ جو دور
Period of Monopoly Capitalism

سرمائيداريءَ جي انهن ٽنهي دورن جي مشترڪه خصوصيت 'سرمايو' آهي. انهن ۾ سرمايو زندگيءَ جي محرڪ قوت هجي ٿو ۽ سڀني انساني خاصيتن ۽ قدرن تي سرمائي کي فوقيت ۽ غلبو حاصل رهي ٿو. پر انهن مان هرهڪ جون ڪجهه مخصوص خاصيتون به هيون جن جي نسبت مان انهن جي دورن کي نالا ڏنا ويا آهن.

پهرئين دور جي خصوصيت اها هئي ته ان دوران يورپي طاقتن پاران ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ملڪن جي قدرتي وسيلن ۽ انسانن جي ڦرلٽ ڪري انهن کي يورپي ملڪن ۾ آندو ويندو هو جتي انهن قدرتي وسيلن کي انهن غلام بڻايل انسانن جي محنت ذريعي دولت يا سرمائي ۾ تبديل ڪيو ويندو هو. ٻئي دور جنهن ۾ گڏ ڪيل دولت سان ڪارخانن ۽ اڄڪلهه ريت سرمائيداريءَ کي زور ورايو ويو، تنهن جي خصوصيت اها هئي ته (انهن ڪارخانن مان) تيار ٿيل مال مهانگن اگهن تي ڦرجندڙ ملڪن ڏانهن موڪليو ويندو هو ۽ انهن کان سستن اگهن تي ڪچو مال گهرايو ويندو هو. ٽيون دور تڏهن شروع ٿيو جڏهن يورپي ملڪن ۾ سرمائيداري ڪافي ترقي ڪري ورتي ۽ تيار مال جي پيداوار جهجهي تعداد ۾ ٿيڻ لڳي. زائد مال جي ڪري مختلف ملڪن جي وچ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ چٽاڀيٽيءَ جي صورت ۾ ان جي قيمت تمام گھٽجي ٿي
ويئي يا ڪن حالتن ۾ ماڳهين وڪائو ئي نٿي. ان صورتحال
يورپي ملڪن جي ذهنن ۾ اهو خيال آندو ته ڇو نه
ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ملڪن تي مڪمل
قبضو ڪري وٺن ته جيئن اتي سندن هڪ هٽي قائم
ٿئي ۽ ٻين جو مال اتي نه پهچي سگهي ۽ هو دل گهرين
اگهن تي پنهنجو تيار مال وڪرو ڪري سگهن. اهڙيءَ
ريت هڪ هٽي قائم ڪرڻ خاطر سرمائيدار ملڪن پاران
ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ملڪن جي والار
(Colonization) شروع ٿي. ان دور کي هڪ هٽي
سرمائيداري يا مونوپولي ڪئپيٽلزم جو دور سڏجي ٿو.
۽ جڏهن والار جو اهو عمل مڪمل ٿي چڪو يعني
دنيا تقريباً مڪمل طور ٻن گروپن- هڪ سامراجي ملڪ
جيڪي دولت لاءِ بينڪن تي قابض هئا ۽ ٻيون ڦرجندڙ
بينڪون- ۾ ورهائجي ويئي ته انسان شروع ٿيندڙ دور
کي ان جي غالب خصوصيت جي ڪري سامراجي دور
چئجي ٿو جيڪو بقول لينن سرمائيداريءَ جي آخري
منزل آهي. سماجي ترقيءَ جي تاريخ ٻڌائي ٿي ته
جڏهن ڪو سرشتو پنهنجي عروج تي پهچندو آهي ته
اهو لٿڻ شروع ٿيندو آهي ۽ ان جي خاڪ منجهان نئين
سرشتي جي عمارت کڙي ٿيندي آهي. هينئر دنيا کي
سرمائيداريءَ کان سوشلزم ڏانهن وڌڻو هئو تنهن ڪري
سرمائيداريءَ جي تباهي جو عمل شروع ٿيڻ لازمي هئو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر جيئن ته سرمايهداري پنهنجي هڪ مخصوص ۽ آخري مرحلي سامراج تي پهتل هئي تنهن ڪري سرمايهداريءَ کان سوشلزم ڏانهن واڌاري جو سطلب هئو ته سامراج جو خاتمو ٿئي ۽ سوشلزم جي تعمير ٿئي. ٻين لفظن ۾ سوشلزم جي تعمير لاءِ سامراجيت جي تباهي لازمي ۽ پهرين شرط هئي ۽ دنيا پنهنجي ترقيءَ جي اصول تحت اهوئي رستو ورتو ۽ سامراج جي تباهيءَ جو عمل شروع ٿيو ۽ ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي بيشڪن ۾ سامراج دشمن جدوجهدن ۽ تحريڪن جو دور شروع ٿيو جنهن جي نتيجي ۾ اڪثر غلام قومون سامراجيت جو ڳٽ لاهي ڦٽو ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي چڪيون آهن ۽ سوشلزم جي منزل ڏانهن پنهنجي سفر جو آغاز ڪري چڪيون آهن يا ان لاءِ جدوجهد ڪري رهيون آهن. البته ڪجهه بدنصيب قومون اڃا اهڙيون به آهن جيڪي ويهين صديءَ (جنهن کي آزاديءَ جي صدي ڪري چئبو ٿو وڃي) جي پڇاڙيءَ ۾ به سامراجيت جي چار ۾ ڦاٿل آهن. انهن ۾ فلسطين، نميبيا، ايريٽريا، مغربي صحارا، مشرقي تيمور، پشتونستان، بلوچستان ۽ سنڌ نمايان آهن. غلام ملڪن جي وڏي اڪثريت جي آزاد ٿي وڃڻ سان جتي باقي غلام ملڪن لاءِ سازگار ۽ مددگار حالتون پيدا ٿيون آهن اتي ڪجهه مشڪل صورتحال به کين درپيش آهي. هڪ طرف آزاديءَ لاءِ پنهنجي جدوجهد ۾ کين آزاد ملڪن جي مادي ۽ اخلاقي مدد ۽ خاص

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري انهن جي جنگ آزاديءَ جو تجربو سرمائي جي صورت ۾ ميسر آهي ته ٻئي پاسي تمام ٿورڙي تعداد ۾ هجڻ ڪري سامراج جي توجه جيڪا اڳي ٽڙيل پکڙيل هوندي هئي سا هينئر پوريءَ ريت انهن تي مرڪوز آهي. نه رڳو سامراجي ملڪ پنهنجي پوري طاقت سمورن سامراجي مقصد رکندڙ اتحادن سميت انهن ٻيٽڪن تي قبضو برقرار رکڻ لاءِ استعمال ڪري رهيا آهن پر هنن پنهنجا استعمال ۽ قبضي جاري رکڻ جا طريقا به تمام جديد ۽ نهايت پيچيده بڻائي ڇڏيا آهن. تنهنڪري غلام قومن کي نهايت هوشياريءَ سان ۽ سخت جدوجهد سان پنهنجي آزاديءَ جي راه متعين ۽ طئي ڪرڻي پوندي. ان لاءِ ضروري آهي ته آزاديءَ جون تحريڪون عظيم انقلابي استادن جي لکڻين جو بغور ۽ تفصيلي مطالعو ڪن، آزادي حاصل ڪندڙ آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪندڙ ٻين ملڪن جي جدوجهد ۽ انهن جي ڪاميابين ۽ ناڪامين مان تجربو حاصل ڪن ۽ پنهنجي سماج جو جائزو وٺڻ کان پوءِ انهن کي ان سان لاڳو ڪن. پر اها ڳالهه هميشه ذهن ۾ رکڻ گهرجي ته دنيا جي ڪن به ٻن ملڪن جون حالتون بلڪل هڪ جهڙيون ڪونه هونديون آهن تنهن ڪري هڪ جي تجربي کي جيئن جو تيئن ٻئي سان لاڳو نٿو ڪري سگهجي. اهڙيءَ ريت لينن ۽ ٻين سماجي سائنسدانن جي لکڻين کي اکر به اکر هرهنڌ ۽ هر وقت لاڳو ڪرڻ مناسب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ ٿيندو. انهن لکڻين جا ٻه حصا آهن. هڪڙو انقلاب جي عمومي ۽ مستقل رخن سان واسطو رکندڙ آهي جنهن جي هر زمان ۽ هر مڪان ۾ حيثيت مسلم آهي جڏهن ته ٻئي حصي جو تعلق انهن جي پنهنجي ملڪ جي ان دور جي مخصوص حالتن سان آهي تنهن ڪري انهن کي مختلف حالتن ۾ اختيار ڪرڻ سان نتيجا درست نه نڪرندا. جيئن لينن پنهنجي جڳ مشهور تصنيف ”قومي سوال جو تنقيدي جائزو“ ۾ هڪ هنڌ لکي ٿو: ”مارڪسي نظريي جو مطالبو اهو آهي ته ڪنهن به سماجي سوال کي پرکڻ وقت اهو ضروري آهي ته ان مسئلي کي خاص تاريخي حدن جي اندر رکي پرکڻ گهرجي ۽ جيڪڏهن ان مسئلي جو تعلق ڪنهن خاص ملڪ سان هجي (مثال طور هڪ خاص ملڪ لاءِ قومي پروگرام) ته انهن خاص ڳالهين کي پيش نظر رکڻ گهرجي جيڪي ان ملڪ کي هڪ ئي تاريخي عهد جي اندر ٻين ملڪن کان نمايان ڪن ٿيون“. ساڳئي ڪتاب ۾ ٻئي هنڌ قومن جي آزاديءَ جي حق جي مخالفت ڪندڙ ”مارڪسسٽ“ روزالڪسمبرگ کي جواب ڏيندي لينن چوي ٿو: ”سوويت يونين سميت مشرقي يورپ اڄ جن حالتن مان گذري رهيو آهي مغربي يورپ انهن منجهان هڪ سئو سال اڳ ۾ گذري چڪو آهي، تنهنڪري اڄ مغربي ۽ مشرقي يورپ جي (قومي) مسئلن سان ساڳيو حل لاڳو ڪري نٿو سگهجي“.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ جي قومي جدوجهد هن وقت نهايت اهم مرحلي مان گذري فيصلا ڪن دور ۾ داخل ٿي رهي آهي. اهڙي وقت ۾ ڪي عناصر سنڌي قوم کي آزاديءَ جي راهه تان، هٽائڻ لاءِ سنڌ جي واضح ٿيندڙ مسئلي کي منجهائڻ جي ڪوشش ۾ مختلف قسم جا بهانا ۽ دليل گهڙي ۽ پيش ڪري رهيا آهن. ان سلسلي ۾ هتان جا ”ليفٽسٽ“ جيڪي شايد پاڪستان کي ذاتي ۾ شريڪ ٿيڻ واري پنهنجي غلطيءَ کي درست ثابت ڪرڻ خاطر ان کي برقرار رکڻ ٿا چاهين ـ سي خاص ڪري ٻن قسمن جا دليل ٿا ڏين. هڪڙا چون ٿا ته ”پاڪستان ۾ قومن جو الڳ ڪو مسئلوئي ڪونهي. سوشلزم آڻيو، سڀ ڪجهه ٺيڪ ٿي ويندو“. جڏهن ته سوشلزم سماجي معروضي حالتن کان عليحده ڪنهن جادوئي حڪم سان ايندو. ٻين جو چوڻ آهي ته پاڪستان هڪ گهڻ ـ قومي رياست آهي تنهن ڪري قوميتن جي مسئلي کي سوشلزم آڻڻ کانپوءِ روس جي طرز تي ”قومي سوال“ جي بنياد تي حل ڪيو ويندو. پهرئين قسم جي ٻڌاءِ ته پاڪستان ۾ مظلوم قومن جي سخت ۽ مسلسل (ڪن حالتن ۾ فيصلا ڪن) جدوجهد جي نتيجي ۾ وائي ٻادي ٿي چڪي آهي. البته ٻيون موقف ڪجهه ماڻهن جي ذهن ۾ مونجهارو پيدا ڪري سگهي ٿو. ان صورت ۾ به انهن ”ليفٽسٽ“ دوستن جي ٻٽ جلد ئي وائکي ٿيو ٿي وڃي جڏهن هنن کي چئجي ٿو ته توهان پنهنجي پروگرام ۾

لکو تہ توهان روس جي نموني قومي مسئلي کي حل ڪندؤ تہ جواب ڏين ٿا ته "اها ڪا لکڻ جي ٿوروئي ڳالهہ آهي اها تہ سمجهڻ جي ڳالهہ آهي". جن لينن بہ ماڻهن جي گهر وچي انهن کي ڪن ۾ پنهنجو پروگرام ٻڌائيندو هئو.

بهرحال اسان مسئلي کي واضح ڪرڻ لاءِ ان تي مختصر بحث ڪنداسين. "قومي سوال" رکو گهڻ-قومي رياستن (Multinationnl States) جي اندر پيدا ٿيندو آهي ۽ گهڻ-قومي رياستون اهي هونديون آهن جيڪي تاريخ جي هڪ ڏکئي عمل ذريعي ۾ مختلف قومن جي مختلف صورتن ۾ گهڻي عرصي تائين گڏ رهڻ جي نتيجي ۾ وجود ۾ اينديون آهن جيئن روس يا هندستان- اتي گهڻ ترقي يافتہ قومون وڌيڪ ترقي يافتہ قومن جي استحصال جو شڪار ٿينديون آهن ۽ قومي بد اعتمادي رياست جي ترقيءَ ۾ رڪاوٽ بڻبي آهي، جنهن جي حل طور هڪ طرف قومي نابرابري ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي تہ ٻئي طرف مظلوم قوم کي اهو حق هوندو آهي تہ جي اها مطمئن نہ هجي تہ باقي رياست کان عليحدگي اختيار ڪري سگهي ٿي. جڏهن تہ پاڪستان تاريخ جي فطري عمل ذريعي ٺهيل گهڻ-قومي رياست ڪانهي پر وقت جي سپ کان وڏي سامراج انگريز پاران ننڍي کنڊ مان نڪرڻ ويڙهڻ وقت پنهنجي مفادن خاطر قائم ڪيل ملڪ آهي. جنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري اسانجي نظر ۾ سنڌ جو سوال ڪلاسيڪل مفهوم ۾ بيٺڪي سوال آهي.

سنڌ صدين کان وٺي دنيا جي نقشي تي هڪ عليحده ملڪ رهيو آهي. ڪڏهن غلام ته ڪڏهن آزاد پر ان جي ملڪي حيثيت پوري دنيا ۾ مسلم رهي آهي. 1843 ۾ جڏهن انگريزن سنڌ تي قبضو ڪيو ان وقت به سنڌ جي حيثيت هڪ ملڪ واري هئي ۽ انگريزن پنهنجي بيٺڪ مفادن خاطر ان کي پنهنجي وسيع هندستاني شهنشاهيت جو صوبو بڻائي ڇڏيو. سنڌين پنهنجي ماضيءَ جي سهورين روايتن جي ابتڙ انگريز قبضي خلاف ڪا نمايان جدوجهد ڪانه ڪئي (ان جي سببن تي هڪ الڳ موضوع تحت ڳالهه ڪري سگهجي ٿو) جنهن انگريزن جي دل وڌائي ڇڏي ۽ هنن سنڌ جي صوبائي حيثيت به ختم ڪري ان کي بمبئي جو هڪ انتظامي حصو بڻائي ڇڏيو. اڳتي هلي جڏهن سڄي ننڍي کنڊ ۾ انگريزن خلاف آزاديءَ جي جدوجهد هلي ته سنڌين جي پنهنجي عليحده عوامي تنظيم نه هجڻ ڪري اهي سنڌ جي عليحده قومي ۽ ملڪي حيثيت ۽ ان جي آزاديءَ واري تاريخي ۽ سياسي طور ناقابل تنسيخ حق جي ڪيس کي ڀرپور نموني پيش نه ڪري سگهيا. ٻئي طرف انگريزن پنهنجي ڊگهي دور حڪومت دوران ننڍي کنڊ ۾ پنهنجي وفادار چيلن جو هڪ حلقو پيدا ڪيو ۽ انهن کي ڪٿي وقت ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ تاڙي پالي تيار ڪيو ۽

آخرڪار جڏهن اهو ڏکيو وقت آيو ۽ انگريزن کي ٽپڙ ويڙهڻا پيا ته هنن برصغير کي ٻه ٽڪرا ڪري ان جا ڪجهه حصا پاڪستان جي نالي ۾ پنهنجي انهن نمڪ خوارن- پنجابين- جي تيار ڪيل فوج جي قبضي ۾ ڏئي ويو ته جيئن انهن جي معرفت ان سدائين طرح ڦرلٽ مان حصو حاصل ڪندا رهن. اهڙيءَ ريت سنڌ 1947 ۾ انگريزن مان ڦري پنجابين جو غلام بڻجي ويو. ٻين لفظن ۾ سنڌ ته اهائي ئي پيڙهڪ رهي پر پيڙهڪي اختيار سمنڊ پار رهندڙ انگريزن جي هٿن مان نڪري پاسي ۾ رهندڙ پنجابين جي هٿن ۾ اچي ويو.

اها ته هڪ سج جهڙي روشن حقيقت آهي ته پاڪستان ۾ شامل ٿيڻ لاءِ سنڌين ڪان راهه ڪانه ورتي ويئي هئي پر پاڪستان جا حامي (انهن ۾ ڪاٻي ۽ ساڄي ٻنهي ڌرين جا ماڻهو شامل آهن) 1940 واري مسلم ليگ جي لاهور واري قرارداد کي بنياد طور ٻڌائين. جيڪڏهن گهڙيءَ کن لاءِ سندن ڳالهه کي تسليم ڪجي تڏهن به حقيقت اها آهي ته اڳتي هلي چند ماڻهن ان قرارداد جو حليو بگاڙي ڇڏيو ۽ پاڪستان جنهن صورت ۾ ٺهيو تنهن جو 1940 واري قرارداد سان ذري جو به واسطو ڪونهي. هتي جنهن ۾ شامل ٿيندڙ قومن لاءِ ”رياست“ جو لفظ استعمال ٿيل هئو. ان ڳالهه ۾ 1970 ۾ پهريون دفعو عام بالغ راءِ دهيءَ جي بنياد تي چونڊون ٿيون جن ۾ عوامي ليگ واحد جماعت هئي جنهن بنگال ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اليڪشن ۾ هڪ واضح قومي پروگرام تي لڙي ۽ 99 سيڪڙو حمايت حاصل ڪيائين، پر غالب پنجابين بنگالين جي قومي فيصلي کي تسليم ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ اهڙيءَ ريت سندن ئي شرطن تي جوڙيل 1947 وارو پاڪستان ٻه ٽڪرا ٿي ويو. جنهن کانپوءِ باقي رهيل چئن قومن پنجابي، سنڌي، پٺاڻ ۽ بلوچن جي گڏ رهڻ جو ڪو به بنياد ڪونه هو. تيئن آئين ڪپندو هو ته ٻيا ته اهي چارئي به عليحده ۽ خودمختيار رياستون بڻجي وڃن ها يا وري هڪ نئون رضاڪارانه عهدنامو ٿئي ها. پر تيئون ٿئي ڳالهيون ڪونه ۽ پنجابين سامراج جي روايت تي عمل ڪندي زبردستي باقي ٽن قومن کي پنهنجي قبضي ۾ رکيو. پنهنجي اهڙي زورآوريءَ کي قانوني شڪل ڏيڻ لاءِ هنن 1973 جو آئين پاس ڪرايو جيتوڻيڪ ان اسيمبليءَ کي اهو آئين ٺاهڻ جو اختيار ئي ڪونه هو. ڇو ته اها ان بنياد تي ۽ ان مقصد لاءِ چونڊي ئي ڪانه وئي هئي. سنڌ جي ٻين مظلوم قومن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ بدقسمتي اها هئي ته ان وقت سنڌ ۽ پنجاب ٻنهي جي نمائندگي پيپلز پارٽي ڪري رهي هئي جنهنڪري اسيمبليءَ ۾ ته مخالفانه آواز اٿڻ جو ته سوال ئي ڪونه هو. البته قومي پروگرام رکندڙ تنظيم جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس فيڊريشن پوري ملڪ جي واحد تنظيم هئي جنهن 1973 جي آئين خلاف ڀرپور احتجاج ڪيو. خود ان آئين کي پنجابين پنهنجي ضرورتن تحت بلڪل تبديل ڪري ڇڏيو آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر ان ۾ ”صوبائي خودمختياري“ بابت شقون جيئن جو تيئن برقرار آهن ۽ اسانجي خيال ۾ اهوئي سبب آهي جو آئين کي ختم نہ ڪيو ويو تہ جيئن ماڻهن کي ڏوڪو ڏيئي سگهجي تہ ”صوبن“ کي انهن جي مرضيءَ مطابق اختيار ڏنل آهن.

هن خطي جي سياسي تاريخ جي ان مختصر جائزي مان اهو صاف ظاهر ٿئي ٿو تہ سنڌ تي پنجاب جو سامراجي قبضو آهي، سنڌ بيٺڪ آهي ۽ ان جو بيٺڪي اختيار انگريزن کان پنجابين جي هٿن ۾ منتقل ٿي چڪو آهي. تنهنڪري سماج کي اڳين مرحلي ڏانهن وٺي وڃڻ لاءِ يعني سوشلزم جي مقصد ڏانهن وڌڻ لاءِ ضروري آهي تہ سرمايہداريءَ جي بدترين صورت سامراج کي تباهہ ڪيو وڃي. سنڌ تان پنجاب جو بيٺڪي قبضو ختم ڪيو وڃي ۽ سنڌ جي قومي آزادي بحال ڪئي وڃي.

سنڌ جي بيٺڪ ۽ پنجاب جي بيٺڪي ملڪ هئڻ جي خلاف اهي ”ڪاٻا“ دوست جيڪي دليل ڏين اهي ۽ انهن جو مختصر جواب هيٺينءَ ريت آهي.

پهريون تہ سامراجي ملڪ ترقي يافتہ هوندا آهن پر پنجاب خود ترقي پذير آهي تنهنڪري سامراجي بيٺڪي ملڪ ٿي نہ ٿو سگهي. ان جو جواب هي آهي تہ پرتگال پاڻ غير ترقي يافتہ بلڪہ برطانيہ جي نيم بيٺڪ هئو پر پوءِ بہ اهو بيٺڪي ملڪ هئو ۽ انگولا، موزمبيق ۽ گني بساؤ ۽ ڪيپ ورڊي بيٺڪون هيون.

پيو ته بيٺڪي ملڪ پنهنجي ملڪي پارليامينٽ ۾ محڪوم ملڪ جي ماڻهن کي نمائندگي ڪونه ڏيندو آهي. جڏهن ته پاڪستان جي پارليامينٽ ۾ سنڌ جا نمائندا ويهن ٿا. ان لاءِ جيڪڏهن هنن سامراجيت جي تاريخ پڙهي هوندي ته ڪين واضح مثال نظر ايندا. هندستان جا ماڻهو برطانيه جي پارليامينٽ جا ميمبر هئا ۽ الجزائر جا ماڻهو فرانسي پارليامينٽ جا. سڀ کان تازو مثال آئرلينڊ آهي جتان پيو ڪير نه بلڪه خود آزاديءَ جي جدوجهد جو ليڊر بابي سينڊز جيل منجهان برطانوي پارليامينٽ جو ميمبر چونڊيو.

ٽيون. ته بيٺڪي ملڪ جا ماڻهو معيار زندگي بلند ڪرڻ لاءِ بيٺڪ ڏانهن ڪونه ويندا آهن پر ان جي ابتڙ ٿيندو آهي. جڏهن ته هتي ائين ٿي رهيو آهي. ان جو جواب اهي فرانسيسي باشندا آهن جيڪي الجزائر ۾ وڃي مستقل طور رهڻ لڳا ۽ الجزائر جي اعلان آزاديءَ کي مڃڻ کان ۽ پنهنجون ملڪيتون ڇڏڻ کان انڪار ڪري ڇڏيائون. آخر مجبور ٿي صدر ڊيگال کي انهن تي بمباريءَ جو حڪم ڏيڻو پيو ۽ اهي گورا آهن جيڪي مختلف يورپي ملڪن کان معيار زندگي وڌائڻ جي تلاش ۾ ڏکڻ آفريڪا ويا ۽ هاڻي پاڻ کي اتي جو حڪمران سمجهن ٿا.

چوٿون ته سامراجي ملڪ ڪارخانا محڪوم ملڪ ۾ نه بلڪه پنهنجي ملڪ ۾ لڳائيندو آهي. پنجاب سنڌ ۾ ڪارخانا لڳائي رهيو آهي تنهن ڪري سامراجي ناهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان صورتحال جا ٻه ڪارڻ آهن. هڪ ته تاريخ جي ٻين سامراجي ملڪن جي ابتڙ پنجاب کي پنهنجو ساموندي ڪنارو ڪونهي. ٻيو ته ٻين سامراجي ملڪن وٽ زائد آباديءَ جو مسئلو ڪونه هئو جڏهن ته پنجاب ۾ آباديءَ جو مسئلو ڏينهون ڏينهن سنگين صورت اختيار ڪندو پيو وڃي. انهن ٻنهي سببن ڪري پنجاب مجبور آهي ته سنڌ ۾ ڪارخانا لڳائي ته جيئن اتان آسانيءَ سان سمنڊ رستي ٻين ملڪن سان آمدورفت ٿي سگهي ۽ ساڳئي وقت پنهنجي زائد آباديءَ کي سنڌ ۾ آباد ڪري سگهي.

ان کان علاوه ٻيا ڪيترائي مونجهارو پيدا ڪندڙ سوال ۽ مسئلا، سنڌ ۾ به ساڳيائي آهن جهڙا بلوچستان ۽ ايريٽريا جي قومي آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪندڙن کي درپيش آهن. انهن تي اتان جي ليڊرن تفصيل سان بحث ڪيو آهي جنهن منجهان سنڌ جي آزاديءَ لاءِ موقف کي هٿي ملي ٿي ۽ ڪيترن سوالن جو جواب ملي ٿو خاص ڪري ايريٽريا جي منجهان جتان جي جاگرافيائي، تاريخي ۽ سياسي صورتحال سنڌ جي حالتن سان تمام گهڻي مشابهت رکي ٿي ۽ اتي جي آزاديءَ پسندن کي اهي ئي مسئلا ۽ مشڪلاتون درپيش آهن جن منجهان ڪجهه اسانکي اڄ درپيش آهن ۽ ڪجهه جي مستقبل ۾ درپيش اچڻ جا امڪان آهن. تنهنڪري اسان سنڌ بابت بحث کي اتي ختم ڪري بلوچستان ۽ ايريٽريا جي ڪيسن جو مطالعو ڪنداسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انٽرويو

بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ جو نمائندو مرادخان

انٽرويو ڪندڙ: ريمنڊنوٽ

پاڪستان ۾ "قومي سوال" جي تاريخ ۾ پاڪستان اندر موجوده بلوچ تحريڪ جي بنيادن بابت مرادخان کان هيٺيون انٽرويو برسهاز ۾ رهندڙ بيلجم جي هڪ صحافي ريمنڊ نوٽ ورتو. مرادخان بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ (B P L F) جو هڪ نمائندو آهي. انٽرويو جنوري 1980 ۾ ترڪيءَ جي شهر استنبول ۾ ورتو ويو.

ريمنڊ نوٽ: اهو مناسب نہ ٿيندو تہ اسين (گفتگوءَ) شروعات پاڪستان جي موجوده بحران جي پس منظر ۾ بلوچ تحريڪ جي نشونما جي جائزي وٺڻ سان ڪريون؟ ان جي تاريخ ۾ ڪهڙا اهم مرحلا آيا ۽ ٽڪراءَ جي تازهہ ترين دور جا ڪارڻ ڪهڙا آهن؟.

مرادخان: پاڪستان جي رياست کي وجود ۾ آڻڻ ذريعي مختلف قومن تي، سندن رضامندي کان بغير هڪ مخصوص قسم جي حڪومت زبردستي مڙهي ويئي. هڪ ٻي ڳڪ سان اتان جي عوام جي هڪ جداگانہ قوميت طور وجود بلڪہ وجود جي حق کي ئي ختم ڪيو ويو. ان سان قومي سوال کي هڪ تڪڙو ۽ زوردار آڌار مليو. آءٌ پنهنجي مقصد کي ٿورو وڌيڪ وضاحت سان پيش ڪرڻ چاهيندس. نئين وجود ۾ آيل پاڪستاني رياست ڏانهن مختلف قومين جي ردعمل جو تعين انهن منجهان هر هڪ جي معروضي سماجي ۽ اقتصادي حالتن ڪيو ٿي. مثال طور بنگال آهي. بنگالين جي ثقافت ۽ باقي پاڪستان جي ثقافت ۾ نمايان فرق هئو، تنهنڪري اتي قومي جدوجهد سڀ کان پهريائين ثقافتي ميدان ۾ پنهنجو اظهار ڪيو. اوڀر بنگال ۾ هلايل ٻوليءَ

جي تحريڪ درحقيقت پاڪستان ۾ قومي مسئلي جو سڀ کان ڀرپور ۽ سڀ کان واضح اعلان هئي.

قومي سوال هڪ ٻئي انداز ۾ وري بلوچستان ۾ ظاهر ٿيو ۽ اهو پاڻ بنگال کان به اڳ ۾. پهرئين ڏينهن کان ئي بلوچ قبيلن نون پاڪستاني حڪمرانن جي اڳيان جهڪڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو ڇاڪاڻ ته سندن نظر ۾ پاڪستان جو ٺهڻ بلوچستان مٿان هڪ نئين قسم جو ٻيٺڪي نظام آڻڻ جي مترادف هئو. 1947 ۽ 1948 ۾ بلوچ قبيلن بلوچستان تي حڪمراني ڪرڻ جي پاڪستاني ڪوششن جي سخت مزاحمت ڪئي، اهو هڪ تاريخي طور منجهيل صورتحال جي نتيجي ۾ ٿيو. بلوچستان ڪڏهن به مڪمل طور برطانوي سامراج جي زير تسلط نه رهيو هئو ڇاڪاڻ ته بلوچستان ٻن حصن ۾ ورهايل هئو، هڪ قلات رياست ۽ ٻيو انتظامي ڪنٽرول وارو علائقو جنهن کي برٽش بلوچستان سڏيو ويندو هئو. بلوچ قبيلن پنهنجي حدن اندر ڪڏهن به برطانوي تسلط کي قبول ڪونه ڪيو، ٻيٺڪي دور جي عروج وقت به نه، برطانوي نوآبادياتي نظام رڳو ڪن چند علائقن تائين محدود هئو.

ظاهر آهي جڏهن پاڪستاني رياست وجود ۾ آئي ته ان جو سڀ کان ڀرپور مقصد ٻيٺڪيت (Colonization) جي عمل کي مڪمل ڪرڻ هئو. پر بلوچن Colonization لاءِ پاڪستاني حملن جو به انهن ئي مقابلو ڪيو جهڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نموني هئن انگريز ڪوشش ڪي منهن ڏنو هئو. بلوچستان تي ڪنٽرول حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ پاڪستاني رياست اهڙن علائقن ۾ پهچايا منتظم موڪليا جن ان وقت تائين قبائلي نظام اندر ڪوبه ڌاريو انتظام نه ڏٺو هئو. مزاحمتي جدوجهد فوري طور هن علائقي تي تسلط حاصل ڪرڻ جي فوجي ڪوشش خلاف قبائلي مخالفت جو روپ اختيار ڪري ورتو. اها مخالفت اڄ اسان جي نظر ۾ طبقاتي جدوجهد جي اظهار جي حيثيت رکي ٿي. چاڪاڻ ته ڏسڻو اهو آهي ته بلوچ قبيلن اڳيان پاڪستان رياست جي ڪهڙي حيثيت هئي؟ اها هڪ بلڪل نئين سماجي ۽ اقتصادي نظام جي نمائندگي ڪري رهي هئي. جيڪو سرمايهداري ۽ جاگيرداري تي ٻڌل هئو. خودرو نموني ڪٿي ان ڪهڙو به روپ اختيار ڪيو هجي. قبائلي مزاحمت درحقيقت سرمايهداري کي ۽ (معاشيات ۾ جاگيرداري ۽ جي اڃا تائين باقي اثرات کي رد ڪرڻ جي جدوجهد هئي.

ريمنڊنوٽ: مُزاحمت جي سڀ کان پهرين اهڃاڻن جو اظهار ڪڏهن ۽ ڪٿي ٿيو؟

مرادخان: مزاحمت سڀ کان پهريائين قلات جي آسپاس ۾ جنم ورتو جتي پاڪستان جي آڏو برطانوي ڇڏيل جي ڇڏيل غيريقيني ۽ کي ختم ڪرڻ جو مقصد هئو. اها غيريقيني قلات ۾ نامنهاد ”نيم-خودمختياري“ جو مسئلو هئي. قانوني نقطهنگاهه کان برطانوي بلوچستان

برطانيہ جي عدم نوآباديت واري پاليسيءَ جي حصي طور
سڌو سنئون پاڪستان جي حوالي ڪيو ويو. پاڪستان
هڪ اهڙو خودمختيار تشخص هئو جنهنڪي انهن علائقن
مٿان پڇندڙ نوآبادياتي طاقت. برطانيہ ۽ نون پاڪستاني
حڪمرانن وچ ۾ مذاڪرات ذريعي قائم ڪيو پئي ويو.
مذاڪرات جي ان مرحلي تي قلات رياست جي مسئلي
ڪر ڪنيو جيڪو برطانوي بيٺڪي انتظام کان گهڻي
حد تائين خودمختيار رهيو هئو. برصغير جي ورهاست
وقت قلات رياست جي حيثيت جو سوال بلوچ نيشنلزم
جي اظهار جو سڀ کان مضبوط بنياد هئو. پاڪستاني
تسلط خلاف قلات جي عوام جي مزاحمت ڪي ڪيترا
ترقي پسند عناصر هڪ جاگيردار، نيم قبائلي، عدم مرڪزيت
جو شڪار رياست پاران هڪ وڏيڪ ساڌرن ۽ اڳتي
وڌيل رياست خلاف رجعت پسند مزاحمت ڪري پيش
تا ڪن. اسانجي نظر ۾ حقيقت ائين ناهي. قلات جي
مزاحمت جي هڪ علامتي اهميت آهي. جيئن تہ قلات
بلوچ قومي پڌيءَ جو سڀ کان مضبوط نقطو هئو. هن
معنيٰ ۾ تہ ان کي بلوچ رياست جي مغز جي حيثيت
حاصل هئي. تنهنڪري اهو واضح هئو تہ پاڪستاني
حڪمرانن جي حملن جو سڀ کان پهريون نشانو اهو
ئي هوندو.

اسان B P L F (بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ) وارا
سمجهون ٿا تہ قلات واري جدوجهد ترقي پسند هئي جنهن

جو مطلب آهي تہ تاريخي طور ترقي پسند قطع نظر ان جي قيادت جي مخصوص ڪردار جي. اهڙي موجوده بلوچ قومي جدوجهد جو نقطہ آغاز هئي.

بغاوت پنهنجي طور تي تمام گهڻو غير منظم هئي. ان جي سياسي قيادت انتهائي ڪمزور هئي. اهڙيءَ ريت ان دور ۾ هڪ مضبوط قيادت جي غير موجودگي بظاهر مزاحمت جي شڪست جو سبب بڻي. پاڪستان جي نوآبادياتي قبضي خلاف جدوجهد کي صحيح قيادت مهيا ڪرڻ ۾ بلوچ قبائلي ورثي ۽ خان قلات جي ناڪاميءَ پهريون دفعو نئين قسم جي سياسي تنظيمن جي اڀرڻ لاءِ سازگار حالتون پيدا ڪيون.

بلوچ نيشنلزم کي زبان مهيا ڪرڻ جي ڪوشش ۾ دانشورن جو هڪ ننڍڙو گروپ قائم ڪيو ويو. ان جو نتيجو عظيمتر بلوچستان جي تصور جي صورت ۾ نڪتو جنهنجو مقصد ايران، افغانستان ۽ پاڪستان ۾ رهندڙ بلوچ ماڻهن کي هڪ آزاد عظيمتر خانہ بدوش رياست اندر متحد ڪرڻ هئو. پر عظيمتر بلوچستان جو اهو تصور بلوچ دانشورن جي هڪ تمام مختصر حلقي تائين محدود هئو.

ريهندنوت: ان جي معني تہ ٻين لفظن ۾ اوهين ڇا جي ڪري توهان "عظيمتر بلوچستان" جي تصور کي رد ڪري ڇڏيو؟

مرادخان: ان وقت اسان ان خيال جي مخالفت ڪانہ ڪئي، البتہ بعد ۾ ٿيندڙ Geo-Political تبديلين جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نتيجي ۾ اسان ان کي رد ڪري ڇڏيو. عظيم تر بلوچستان درحقيقت هڪ جذباتي تصور هئو. اسان اهو ضروري نٿا سمجهون ته بلوچستان جي قومي جدوجهد کي حق بجانب ثابت ڪرڻ لاءِ ڪنهن قانوني دليل جو سهارو وٺون. ٿي سگهي ٿو پراڻي دور جي قومي آزاديءَ جي تحريڪن لاءِ اها ڳالهه ضروري هجي. جيڪي بيٺڪي قوتن سان سڌو سنئون ٽڪر ۾ هيون. مثال طور ايريٽريا ۾ اهڙي صورتحال هئي جتي ايريٽريائي ماڻهن کي پنهنجي قومي جدوجهد آزاديءَ جي حق ۾ قانوني جواز پيش ڪرڻا پيا ڇاڪاڻ ته انهن کي سندن مرضيءَ جي خلاف زبردستي ايٿوپيائي رياست ۾ ضم ڪيو ويو هئو. اها ساڳي صورتحال ڪشمير جي آهي.

اسان بي-پي-ايل-ايف وارا بهرحال سمجهون ٿا ته قومي جدوجهد دراصل طبقاتي جدوجد جو حصو آهي، تنهنڪري پاڪستاني رياست خلاف بوچستان جي مزاحمت بابت اسانجو تجزيو ان حقيقت تي ٻڌل آهي ته بلوچ مزاحمتي تحريڪ پنهنجي شروعات کان وٺي پاڪستاني رياست جي خلاف هڪ طبقاتي جدوجهد هئي جنهنجو اظهار قومي جدوجهد جي صورت ۾ ٿيو.

ريمنڊ نوٽ: ڇا توهان بي-پي-ايل-ايف جي بنيادن ۽ ان جي نشونما بابت ڪجهه وڌيڪ تفصيل سان ٻڌائي سگهندؤ؟

مرادخان: هونءَ ته ڪيترائي تعلق رکندڙ تاريخي

www.sindhsalamat.com - books.sindhsalamat.com

واقعا آهن جيڪي پنجاهه جي ڏهاڪي ۾ وقوع پذير ٿيا پر في الحال اسان انهن جو ذڪر ڪونه ٿا ڪريون. آءٌ توهانجي سوال جي جواب جي شروعات ستر واري ڏهاڪي جي شروع واري دور جي ذڪر سان ڪندس. اسانجو پهريون ڪم اهو هئو ته هڪ متحرڪ تحريڪ طور اڳ ۾ ئي موجود بلوچ مزاحمت جي خودرو ڪردار ڪي ڪٺي ڪندي ان کي پوري بلوچستان اندر منظم ۽ مربوط ڪيو وڃي. ان مان اسانجو مقصد اهو هئو ته هڪڙي ڪل بلوچستان سياسي ۽ گوريلا تنظيم لاءِ بنياد رکيو وڃي. انهيءَ مقصد لاءِ پهرين شعوري ڪوشش 64-1963 جي عرصي دوران ٿي. هتي آءٌ اهو عرض ڪندو هلان ته ان وقت مزاحمتي تحريڪ ۾ پرتي ٿيندڙ پهرئين جٿي جو اهو خيال هئو ته مزاحمت جي خودرو ڪردار کي منظم ڪري ان کي وڏيڪ واضح ۽ سائينٽيفڪ رخ ڏنو وڃي. پر جڏهن اهي اسانجي علائقن اندر داخل ٿيا ته کين معلوم ٿيو ته ڪيترن ڏسن ۾ تحريڪ اڳ ئي اعليٰ پيماني تي منظم هئي. بلوچ قبائلي تنظيم جي جدليات تحريڪ کي منظم ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿي باقي رڳو ڪرڻو اهو هئو ته انهيءَ عمل کي سموري بلوچستان اندر مربوط ڪيو وڃي. جيئن ته مزاحمت ۾ شامل ٿيندڙ تعليم يافته نوجوانن جو تعلق بلوچستان جي مختلف علائقن سان هئو، تنهنڪري اهي ان مقصد جي حصول لاءِ ڪارائتا وسيلو ثابت ٿيا. پر تعليم يافته نوجوانن جا شروعاتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جتا سندن توقعات جي خلاف گوريلا تحريڪ تي غلبو حاصل ڪرڻ يا خانہ بدوش عوام تي سياسي قيادت نافذ ڪرڻ ۾ ڪامياب نہ وجي سگهيا- بلڪہ ڪنهن حد تائين معاملو ان جي ابتڙ هئو. ان موقعي تي ميرهزارخان نهايت اهم ڪردار ادا ڪيو.

مير هزار جو تعلق هڪ خانہ بدوش خاندان سان آهي ۽ مري علائقي ۾ پهريون گوريلا جٿو منظم ڪرڻ سندس ئي ڪارنامو آهي. پهريون رضاڪار دستو هن جي ئي ڪمانڊ ۾ قائم ڪيو ويو جيڪو بعد ۾ گوريلا تحريڪ جو مستقل حصو بڻجي ويو- هن جيڪا تنظيم ترتيب ڏني ان جو مري قبيلي جي روايتي فوجي تنظيم سان گهاٽو لاڳاپو هئو. روايتي طورجڏهن بہ مري يا اهڙيءَ ريت ڪو ٻيو خودمختيار قبيلو-جنگ ۾ ملوث ٿيو تہ وٽن هڪڙو اهڙو ادارو اڳواٽ موجود هئو جنهن سندن افرادي ضرورت جي پورائي ٿي ڪئي. قبيلا ئي سطح تي هر خاندان کي مزاحمتي فوج لاءِ افرادي قوت مهيا ڪرڻ ۾ حصو وٺڻو هئو. مير هزر اهو ڪيو جو مستقل يونٽ قائم ڪيائين پر ان سان گڏوگڏ روايتي قبائلي تنظيمن کي بہ برقرار رکيائين جن جو دارومدار هر خانداني پاران لوڪليل نفريءَ تي هئو. جڏهن شهري نوجوان هڪ وڏيڪ عنصر طور ميدان ۾ آيو تہ ان کي مستقل يونٽن ۾ شامل ڪيو ويو- انهن مستقل يونٽن پنهنجي پنهنجي حدن جي قبيلن اندر سياسي ذميواريون سنڀاليون ۽ شروع

ڪيون. هنن انهن علائقن ۾ سردار جي روايتي ڪردار جي جاءِ والارڻ جي شروعات ڪئي. قبيلي جا سمورا عدالتي معاملا ۽ سمورا انتظامي معاملا، جيڪي هن وقت تائين سردار جي هٿ ۾ هوندا هئا، سي مستقل يونٽن پنهنجي ڪنٽرول ۾ وٺڻ شروع ڪيا. انهن گروپن جي سائيز خود سياسي جدوجهد جي ضرورتن مطابق مقرر ڪئي ويئي- پر اهي انهن علائقن ۾ زندگيءَ جو هڪ اڻ ٽٽ حصو بڻجي ويا. ان کان پوءِ قبيلي جي سمورن معاملن، شادي، بي ايماني يا ٻئي ڪهڙي به نموني جا هجن- کي سردار جي بجاءِ تنظيم پاڻ نبيرڻ لڳي.

ان مرحلي تي ان سڄي جوڙجڪ اندر هڪ مرڪز قائم ڪيو ويو جيڪو بلوچ قومپرست تحريڪ اندر مارڪسزم کي هڪ غالب عنصر طور مستحڪم ڪرڻ لاءِ وقف هئو. اهوئي مرڪز هئو جنهن اڳتي هلي بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ کي منظم ڪيو. بي-پي-ايل-ايف ٻهاڙي علائقن ۾ هڪ خفيه تنظيم طور سٺ واري ڏهاڪي جي شروعات کانوٺي ڪم ڪري رهي هئي. 1969 ۾ ايوب خان جي زوال کان پوءِ پاڪستان حڪومت ٻيهر دفعو بلوچ مسئلي تي مذاڪرات شروع ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي- انهن مذاڪرات لاءِ منطقي انتخاب نيشنل عوامي پارٽي (نعپ) هئي- پر انهن مذاڪرات دوران ئي نعپ اندر اختلاف ٻيهريون دفعو ظاهر ٿيا ۽ تڏهن ئي نعپ کي B P L F جي وجود بابت معلوم ٿيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيو ائين ته نعپ پنهنجي پارليماني مفادن جي دائري اندر هڪ وسيع معاهدو طئي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. يحييٰ خان چونڊون ڪرائڻ جو وعدو ڪري چڪو هئو ۽ ”ون يونٽ“ ٽوڙي چڪو هئو. يحييٰ اهو شرط لڳايو ته گوريلا تحريڪ پنهنجا هٿيار ڦٽا ڪري ۽ پاڪستان اندر وجود ۾ ايندڙ هڪ ٽوڪئي ”نئين جمهوري جوڙجڪ“ ۾ پاڻکي شامل ڪري. اتي نعپ جي قيادت جو هڪڙو گروپ (ان شرط مڃڻ لاءِ) راضي ٿي ويو. پر بي-پي-ايل-ايف پهريون دفعو بحيثيت تنظيم جـي مداخلت ڪئي ۽ اهڙي قسم جي ڳاله جي سخت مخالفت ڪئي، جنهن جي نتيجي ۾ خود نعپ ان مسئلي تي ٻن حصن ۾ ورهائجي ويئي.

ريمنڊ نوٽ: توهان چئو ٿا ته يحييٰ حڪومت جي دور ۾ پهريون دفعو بلوچستان پيپلز لبريشن فرنٽ هڪ گروپ طور مداخلت ڪئي ۽ مذاڪرات لاءِ پنهنجا شرط پيش ڪيا. ان وقت انهن مذاڪرات (جي ڳالهين) اندر بابت توهانجا شرط ڪهڙا هئا؟

مراد خان: جنرل يحييٰ خان طرفان مسلط ڪيل شرط اهي هئا ته گوريلن جي زيرانتظام علائقا پاڪستاني انتظاميه جي حوالي ڪيا ويندا ۽ گوريلن کي هٿيار ڦٽا ڪرڻا پوندا. بي-پي-ايل-ايف جا شرط جيڪي آخرڪار يحييٰ خان کي مڃڻا پيا، اهي هئا ته جنگ بندي ٿيندي، ڪوبه هٿيار ڦٽو نه ڪيو ويندو ۽ اسين پنهنجي آزاد علائقا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسانجي ڪنٽرول ۾ رهندا جتي بي-پي-ايل-ايف ڏهن سالن، جي عرصي کان هڪ آزاد گوريلا انتظاميه قائم ڪري چڪو هو. مرڪزي حڪومت ۽ نعپ، جيڪا انهن مذاڪرات ۾ اسانجي اتحادي هئي، تن ٻنهي کي انهن آزاد علائقن جي باري ۾ ڪابه خبر ڪانه هئي. اسان هڪڙي رعايت ڏني، اها هئي بلوچستان ۾ چونڊون ڪرائڻ جي اجازت.......... اسان ان بنياد تي يحيي خان سان وڏيڪ ڳالهيون ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو ته هڪ فوجي آمريت کي بلوچستان جو مسئلو طئي ڪرڻ جو ڪوبه قانوني اختيار ڪونهي. اسانجو موقف هي هئو ته آهو بلوچ قوم ۽ پاڪستان جي مرڪزي رياست جي وچ ۾ هڪ سياسي مسئلو هئو. اسان چونڊن ۾ حصو وٺڻ ۽ پاڪستان جي وفاق اندر بلوچستان جي مستقبل جو تعين ڪرڻ خاطر سياسي مذاڪرات جو دروازو کليل رکڻ تي آماده هئاسين.

بي-پي-ايل-ايف فوجي انتظاميه سان گڏجي ٻنهي آزاد علائقن ۾ چونڊن جو انتظام ڪيو. اهو تاريخ ۾ پهريون موقعو هو جو پاڪستاني رياست جا ڪارندا انهن علائقن تائين پهتا. مري قبيلي جي مرڪزي ڳوٺ ڪٺهان جي علائقي ۾ اليڪشن ڪميشن جي سموري عملي ۽ سائن گڏ ايندڙ فوجي عملي جي گوريلا تحريڪ جي مهمان طور خاطر تواضع ڪئي ويئي. اليڪشن مهم دوران انهن جي حفاظت جي ذميواري پڻ اسان پاڻ

ٿي ڳنڍي.

ريمنڊ نوٽ: آءٌ هينئر وري پنجاھ واري ڏهاڪي جي شروعاتي دور ڏانهن موٽندس ۽ ان وقت بلوچ نيشنلزم جي عمل جو جائزو وٺڻ جي ڪوشش ڪندس. اسان (صورتحال جو) عمومي نقشو چٽي چڪا آهيون، هينئر اسانکي تفصيلن جي ضرورت آهي.

مراد خان: 1948 ۽ 1958 جي وچ واري عرصي ۾ پاڪستاني حڪومت ۽ خان قلات سودي بازي ۽ مقابلي بازي جي هڪ راند شروع ڪري ڏني. خان قلات جي خواهش (ڪوشش) هئي ته (ڪنهن طريقي سان) پنهنجو مرتبو وڌائي ۽ پوءِ ان کي پاڪستاني رياست اندر پنهنجي ذات لاءِ جيترو ٿي سگهي وڌڪان وڌ (فائدو) حاصل ڪرڻ لاءِ استعمال ڪري. هن اهڙن بلوچ قبيلن کي پنهنجي زير اثر آڻڻ جي ڪوشش ڪئي جن سي اڳ ۾ هن جو ڪوبہ اثر ڪونہ هئو. ان صورتحال طبقاتي جدوجهد لاءِ سڀ ڪان پهرين دروازو کوليو. نہ رڳو پاڪستاني رياست جي سلسلي ۾ پر خود بلوچستان جي اندر پڻ- بلوچ قبيلن قلات جي قيادت جي ڪمزورين ۽ پاڪستاني رياست سان ناقابل شرطن تي سوديبازي ڪرڻ لاءِ سندس خواهش کي سمجهي ورتو. پنهنجي علائقي کان ٻاهر اثر مسلط ڪرڻ جون قلات قيادت جون ڪوششون قبيلن جي مروج خود مختياريءَ جي خلاف هيون. اهو واضح ٿي ويو تہ خان قلات ۽ بلوچ جاگيردار

طبقو پنهنجو تاريخي رول ادا ڪري رهيو هئو. جڏهن
هنن قبيلن جي خودمختيار ڪردار جي مقابلي ۾ حڪومت
جي بيٺڪي قوت سان ساٿ ڏيڻ جو فيصلو ڪيو.

ريمنڊ نوٽ: پوءِ به 1958 ۾ ايوب جي اقتدار
تي مڪمل قبضي ۽ پاڪستان ۾ آمريت جي ڌماڪي
جي شروعات کان صرف هڪ ڏينهن اڳ ۾ خان کي گرفتار
ڪيو ويو؟ ان سان بغاوت جي ڀڙڪڻ اهم دور جي شروعات
ته نه ٿي؟ جيڪڏهن هو پاڪستان جي حڪمران ٽولي
جو اهڙوئي سٺو اتحادي هو ته پوءِ کيس گرفتار ڇو
ڪيو ويو؟

مراد خان: بيٺڪي راڄ دوران اسان وٽ هڪ بلڪل
نرالي صورتحال هئي، جنهن ۾ هڪ طرف بلوچستان ۾
بيٺڪيت جي حڪمراني هئي ته ٻئي طرف قلات ۾
هڪ جاگيردار رياست موجود هئي. ٻئي هڪ ٻئي جي
سهاري تي هلي رهيا هئا ۽ انهن ٻنهي قوتن سان گڏوگڏ
اهڙا قبائلي علائقا پڻ هئا جيڪي ٻنهي کان مڪمل
طور آزاد هئا. آزاديءَ کان پوءِ پاڪستان فوري طور
انهن علائقن تي قبضو ڪري ورتو جيڪي سڌي طرح
برطانيه جي تسلط هيٺ هئا. البته قلات جي رياست تي
تسلط حاصل ڪرڻ لاءِ سندس ڪوششون، اڀرندڙ مزاحمت
جي ڪري شروع ۾ ناڪام ويون. 1948 ۽ 1958ع
جي وچ واري عرصي دوران حڪومت بلوچستان جي
جاگيردار طبقي سان، جنهن جي نمائندگي قلات رياست

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ خان ڪري رهيا هئا، ڪنهن ناهم تـي پهچڻ جون ڪوششون تيز ڪري ڇڏيون. نئين ٻيڻڪي رياست ڪان وڌ ۾ وڌ رعايتون حاصل ڪرڻ جـي لالچ ۾ (پنهنجي سوديبازيءَ جي وڌائڻ خاطر) هن طبقي خودمختيار قبائلي علائقن تائين پنهنجو اثر وڌائڻ جون ڪوششون ڪيون.

ان عمل جـو نتيجو اهـو ٿيو تـہ انهن علائقن جـو پاڪستاني رياست ڏانهن رويو (ردِعمل) وڌيڪ ويڙهاڪ (Militant) ٿي ويو. ڪنهن ڪنهن وقت تہ خان خود انهن جا مطالبا مڃڻ تي مجبور ٿي ويو جيڪي سندس مخالفت ڪري رهيا هئا. هڪ مرحلي تي تہ هن ڪلهي عام تسليم ڪيو تہ نام نهاد ”گڏجڻ واري معاهدي“ تـي صحيح هن ذاتي حيثيت ۾ ۽ قبيلن جـي گهربل تـوثيق ڪ.ن سواءِ ڪئي هئي. 1958 ۾ خـان ـلات جي گرفتاري بنيادي طور پاڪستاني رياست جـي پنهنجي اندروني تضادن جو نتيجو هئي. دراصل 1948 کان 1958 واري عرصي دوران ئي پاڪستان جي حڪمران طبقي ۽ بلوچستان جي جاگيردار طبقي جـيً وچ ۾ سازباز جـو عمل شروع ٿي چڪو هو ۽ (هڪ مرحلي تي) هو (پاڪستاني حڪمران) خان قلات سان ناهم جي بلڪل قريب پهچي چڪا هئا. پنهنجي ذاتـي مفادن خاطر هـو بلوچستان جـي حقن ۽ انهن لاءِ هلندڙ قومي جدوجهد تان هٿ کڻڻ لاءِ مڪمل طور تيار هئو ۽ حقيقت ۾ هن ائين ئي ڪيو.

پر پاڪستاني رياست جي اندروني تضادن هڪ اهڙي

www.sindhsalamat.com ، books.sindhsalamat.com

ٽولي کي اقتدار ۾ آندو. جيڪو پاڪستاني معيشت کي مڪمل طور مرڪز جي ڪنٽرول ۾ آڻڻ تي سندرو ٻڌيو بيٺو هو، ان لاءِ هن مختلف قوميتن وچ ۾ امتياز جي واحد علامت صوبائي سرحدن کي به ختم ڪرڻ جو فيصلو ڪيو، اهو ”ون يونٽ“ جو نظام هئو جيڪو هنن ان وقت مسلط ڪيو. پاڪستاني رياست (جي ڪارندن) جو انداز فڪر (ان وقت) اهو هئو ته بلوچ جاگيردار ڪلاس سان ڏي وٺ جو خيال ترڪ ڪري سختيءَ کان ڪم وٺجي ۽ قومي مارڪيٽ کي طاقت جي زور تي مستحڪم ڪيو وڃي. تنهنڪري خان جي گرفتاري ۽ ايوب Coupd'etal کي اتفاقي عمل ڪونه هئا. بلڪه انهن جي وچ ۾ هڪ سوچيل سمجهيل لاڳاپو هو.

ريمنڊ نوٽ: خان جي گرفتاري ۽ ملٽري (Coup) ڪانپوءِ شروع ٿيندڙ بغاوت جي دور جي شروعات ڪنهن ڪئي؟

مراد خان: 1958 جي انهيءَ ماجراڪان يڪدم پوءِ جن قبائلي جٿن سڀ کان پهرين بغاوت جو علم بلند ڪيو، انهن جي قيادت نوروز خان ڪري رهيو هئو. نوروز خان بلوچستان جي خودمختيار حصي جي هڪ قبائلي سردار جو هڪ روايتي نمائندو هئو. اهي قبيلا اهي آهن جيڪي ڪڏهن به مڪمل طور قلات رياست يا برطانيه جي بيٺڪي نظام جي تسلط هيٺ ڪونه آيا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اها بغاوت خودرو هئي ۽ ڪنهن به منظم علائقي سان
ان جو واسطو ڪونه هئو. ان جي شروعات خودمختيار
علائقن کان ٿي ۽ جلد ئي اثر اوپر بلوچستان جي مري ۽ بگٽي
علائقن تائين پکڙجي ويئي. اهڙي ڪردار لاءِ انهن
خودمختار علائقن جي هڪ ڏگهي روايت رهي آهي.
ان وقت به جڏهن قلات جي رياست به برطانيه جي اڻ
سڌي تسلط هيٺ اچي ويئي، انهن ٿي علائقن مزاحمت
شروع ڪئي جيڪا موجوده صديءَ تائين جاري رهي.
تنهنڪري اها فطري ڳالهه هئي ته جڏهن خان قلات
مڪمل طور پاڪستاني رياست وٽ وڪجي ويو ۽ هن
مزاحمت ترڪ ڪرڻ جو فيصلو ڪيو، تڏهن آزاد
علائقن هڪ دفعو وري جدوجهد جي اڳواڻي پنهنجي
ذمي ڪئي.

اٽڪل هڪ سال جي لڙائي کانپوءِ نوروز خان ۽
سندس ساٿين کي امن مذاڪرات لاءِ جبلن تان هيٺ
لهي اچڻ لاءِ آماده ڪيو ويو. پاڪستاني حڪمرانن
سان جنگ بنديءَ جو معاهدو ٿيو، جنهن تحت ڪجهه
عارضي نقطن تي اتفاق ٿيو ۽ باقي مسئلن تي وڌيڪ
ڳالهيون ڪرڻ طئي ٿيو. معاهدي تي عمل بابت قرآن
تي قسم کنيو ويو. ان کان فورن ئي پوءِ نوروز خان
۽ سندس ساٿين کي گرفتار ڪيو ويو. مٿن غداريءَ
جو مقدمو هلايو ويو ۽ نوروز خان جي ستن اهم ساٿين
کي ڦاسي ڏني ويئي. برطانيه کان 'آزاديءَ' کان پوءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏکڻ ايشيا ۾ سياسي قيدين کي ڦاسي چاڙهڻ جو اهو پهريون واقعو هو. بلوچ عوام کي انهيءَ واردات منجهان هڪ تلخ سبق حاصل ٿيو.

جنگ بندي قبول ڪرڻ وقت نوروز خان قرآن تي قسم کڻي واري ڇار جو شڪار ٿي ويو. بلوچن وٽ عزت ۽ وقار جو هڪ اعليٰ معيار آهي، تنهنڪري هو هميشه برابريءَ جي بنياد تي ڳالهائڻ چاهيندا آهن. ماضيءَ ۾ اهڙي قسم جي امن مذاڪرات ۾ قرآن کي برابريءَ لاءِ ضمانت جي علامت ڪري مڃيو ويندو هئو. انهيءَ روايت جيءَ ناجائز استعمال جيءَ حرڪت جيتوڻيڪ اڄ ان جي اها حيثيت ڪانهي. پاڪستان جي اسلامي رياست جي طرفدارن جي غدارانه ڪردار جو بهترين نمونو هئي.

نوروز خان جي ساٿين جي ڦاسيءَ سان هڪ نئين دور جي شروعات ٿي ان جو واسطو دانشور حلقن سان آهي، جيڪي 1948 ۽ 1958 جي وچ واري عرصي دوران بلوچستان جي حوالي سان جديد قوم پرستي جي نظريي تي بحث مباحثا ڪندا رهيا هئا. پاڪستاني رياست طرفان بلوچستان کي ترقيءَ جي ميدان ۾ جاڻي واڻي پٺتي رکڻ جي ڪوشش سبب بلوچستان ۾ دانشور حلقو تمام محدود ۽ شاگرد برادري تمام مختصر هئي. پر اها دانشور ۽ شاگرد برادري هئي. تقريباً مڪمل طور قوم پرست ڪئمپ ۾. تنهنڪري اها بلوچي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيشنلزم جو هڪ نهايت طاقتور آواز هئي. 1958 کان پوءِ قوم پرستيءَ جي ميدان ۾ انقلابي سياست جو عنصر داخل ٿيو. پهريان مارڪسٽ اسٽڊي سرڪل قائم ڪيا ويا، شيرمحمد مري انهن منجهان هڪڙي جو ميمبر هئو. انهن اپرنڊڙ گروپن پمفليٽ ڪڍيا، ڪڏهن ڪڏهن اخبار جاري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ٻولي واري جدوجهد ۾ حصو ورتو. مثال طور لاهور ۾ منعقد ٿيل پهرين ڪل علائقائي ٻولي ڪانفرنس ۾ بلوچن جي نمائندگي شيرمحمد مريءَ ڪئي هئي. اهو بلوچ قومي جدوجهد ۾ آخرڪار جديد قوم پرست خيالن جي غالب اچڻ جو وقت هئو. البته 1958 تائين اهي رڳو شهري مرڪزن تائين محدود هئا. ان مرحلي تي ڪجهه تمام اهم تبديليون وقوع پذير ٿيون. پاڪستاني رياست جي غداريءَ سبب 1958 واري بغاوت جي شڪست کان پوءِ شيرمحمد مري پهراڙيءَ ۾ هلندڙ جدوجهد ۾ شريڪ ٿيڻ جو فيصلو ڪيو. سڄي دانشورحلقي منجهان، جيڪو اڃا تائين بلوچ قومي تحريڪ جي نظرياتي مسئلن تي غور ڪري رهيو هئو، هو واحد شخص هئو جنهن جبلن جو رخ ڪرڻ جو فيصلو ڪيو. اهو 1962 جو زمانو هو.

اهو نهايت نازڪ وقت هئو جڏهن شيرمحمد مريءَ جبلن جو رخ ڪيو ۽ هن بلوچستان جي تاريخ ۾ هڪ اهم انقلابي رول ادا ڪيو. هن بعد ۾ اينڊڙ ڪيترن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پين ماڻهن لاءِ رستو هموار ڪيو. جنهن تي وچ ۾ وقت شيرمحمد جو خيال هئو ته هو آزاد قبائلي علائقن ۾ ڪي منظم ڪندو ۽ سندن هٿياربند جدوجهد ڪني وڏيڪ مستحڪم ۽ منظم بڻائيندو. هن ان (عمل) کي سياسي ضرورت ٿي سمجهيو. پر ڪيس معلوم ٿيو ته قبيلا اڳ ئي اعليٰ پيماني تي منظم هئا. سو عام (مروج) خيال جي ابتڙ هو ڪڏهن به بلوچستان جي گوريلا تحريڪ جو آرگنائيزر ڪونه رهيو. بلوچ گوريلا تحريڪ مينگل ۽ مري علائقن ۾ منظم ٿي رهي هئي، علي محمد مينگل جهڙن مجاهدن جي هٿان. هو هڪ قبائلي هئو جنهن مينگلن سان گڏو گڏ پوري جهالاوان علائقي کي منظم ڪيو. مري علائقن ۾ تنظيم جو ڪم مير هزار جي هٿ ۾ هئو.

ريمنڊ نوٽ:- ان جي معنيٰ ته توهان چئو ٿا ته 1962 کان اڳ ۾ هڪ تنظيم جنم وٺي رهي هئي پر ان وقت قومي سوال بابت موقف طئي ڪرڻ لاءِ مارڪسي تجزيو ڪونه هئو. پوءِ پنهي جو ميلاپ ڪيئن شروع ٿيو؟

مراد خان: ايوب خان جي آمريت شروع ٿيڻ وقت قلات رياست جي خلاف ڪنيل قدمن سان گڏو گڏ شهري علائقن ۾ رهندڙ قوم پرست عناصر خلاف پڻ سخت ڪاروائي ڪئي ويئي. جڏهن ون يونٽ (قائم ڪرڻ) جي مسئلي تي نعپ، ايوب حڪومت جي مخالفت ڪئي، تڏهن فوجي حڪومت انهن سردارن خلاف

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حرڪت ۾ اچي ويئي، جيڪي نعپ ۾ شامل ٿي چڪا هئا. اڳتي هلي انهن ئي سردارن بلوچستان نعپ جي قيادت سنڀالي ۽ اهي هئا عطاءُالله مينگل، اڪبر بگٽي، خيربخش مري ۽ غوث بخش بزنجو. ايوب خان انهن جي سرداري حيثيت ختم ڪري انهن جي جاءِ تي نوان هٿرادو سردار مقرر ڪيا. اهو پهريون دفعو هو جو بلوچستان ۾ سردار زوريءَ مڙهيا ويا هجن. انگريز سرڪار به ڪڏهن اهڙين زبردستي ۽ ناجائز طريقي سان سردارن کي ڪونه هٽايو هئو.

فوجي حڪومت جي انهيءَ ڪارروائيءَ جي ردعمل ۾ 1964 ۾ مري علائقي ۾ هڪ عجيب واقعو (رونما) ٿيو. ان کان اڳ معاملو رڳو پاڪستاني فوج جي خلاف قبائلي مزاحمت تائين محدود هئو. پر جيئن ئي مرڪزي سرڪار روايتي قبائلي جوڙجڪ جي خلاف هڪ واضح سياسي قدم کنيو تيئن ئي مري علائقي ان جو واضح سياسي جواب ڏنو. اڇا نيون مقرريون ٿيون ئي مس هيون ته گوريلن نئين سردار تي حملو ڪري کيس قتل ڪري ڇڏيو. هن سان وابسته مري قبيلي جي ڪجهه ٻين اهم شخصيتن کي پڻ قتل ڪيو ويو. اهو اسانجي خيال ۾ قبائلي علائقن منجهان سڌي طبقاتي جدوجهد جو پهريون اظهار هو. قتل ٿيندڙ شخص خيربخش مريءَ جو چاچو دودا خان هئو. خيربخش پاڻ ان وقت قبائلي علائقي کان ٻاهر هئو. هو ان مرحلي تي نعپ جي هڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

همدرد ۽ شهري (Urban) قوم پرست تحريڪ جي، حصي طور ڪم ڪري رهيو هئو. هن پنهنجي طور تي ڪافي ترقي پسند عمل ڪيا هئا. مثال طور 1952 ۾ هن سمورا سرداري محصول ختم ڪري ڇڏيا هئا. نتيجي طور هو بلوچ قومي تحريڪ اندر ڏاڍو مقبول بڻجي ويو، خاص طور تي مري علائقن ۾ جتي ڪيس هڪ قبائلي سردار جي حيثيت ۾ نه پر قبيلي جي هڪ ترقي پسند ميمبر طور احترام سان ڏٺو ويندو هئو.

مري علائقي جهڙو هڪڙو واقعو مينگل علائقي ۾ به ٿيو. اتي مرڪزي سرڪار ڪرم خان کي سردار طور مقرر ڪيو. هو عطاءالله جي والد جو چاچو هئو. قبيلي جي ماڻهن ۾ حڪومت جي انهيءَ ناجائزي خلاف سخت ردعمل ٿيو ۽ اپريل 1963 ۾ ڪرم خان کي قتل ڪيو ويو. بهرحال هن جي موت کان اڳ ۾ ئي پاڪستاني سرڪار عطاءالله مينگل کي ڪراچيءَ ۾ ڪيل هڪ تقرير جي ڏوهه ۾ گرفتار ڪري چڪي هئي جنهن ۾ هن بلوچستان لاءِ جمهوري حقن جي گهر ڪئي هئي. کيس سيپٽمبر 1962 ۾ گرفتار ڪيو ويو پر ڪجهه مهينن کانپوءِ ضامن تي آزاد ڪيو ويو. ڪرم خان جي قتل کانپوءِ ايوب سرڪار عطاءالله مينگل کي ٻيهر گرفتار ڪيو ۽ بغير ڪيس هلائڻ جي چار سال جيل ۾ رکيو. کيس وري جنوري 1967 ۾ آزاد ڪيو ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرم خان ۽ دودا خان جي قتلن جي ردعمل ۾ مرڪزي حڪومت 1963_64 دوران پنهنجون ڏهه هزار فوجون علائقي ۾ موڪليون. اهو عرصو هئو جڏهن شيرمحمد مريءَ کي اها تاريخي مشهوري ملي. پاڪستاني فوج ڪڏهن به ڪا وڏي ڪاميابي حاصل ڪري نه سگهي. گوريلا تحريڪ پنهنجي صلاحيتن ۾ اضافو ڪندي رهي ۽ منجهس بهتر تنظيم جا واضح رجحان نظر اچڻ لڳا. پر سڀ کان اهم ڳالهه اها ٿي ته شيرمحمد مريءَ جي جبلن ڏانهن وڃڻ کانپوءِ شهرن جي بلوچ نوجوانن وڏي تعداد ۾ سندس پوڏواري ڪرڻ شروع ڪئي. ان جي نتيجي ۾ بي-پي-ايل-ايف جو مڪمل ڍانچو جنم وٺي لڳو. بلوچستان جي (عام) ترقي پسند تحريڪ ۽ پهاڙي علائقن جي گوريلا مزاحمت جي وچ ۾ هڪڙو اتحاد وجود وٺي رهيو هئو. اهو سلسلو 1963 کانوٺي اڄ ڏينهن تائين جاري آهي.

ريمنڊ نوٽ: اسان 1970 وارين چونڊن جي ذڪر ڏانهن واپس ٿا اچون. توهان ان وقت نعپ سان (توهانجي) اتحاد جي بنيادن جي وضاحت ڪرڻ پسند ڪندؤ؟

مراد خان: ان وقت اسانجو نعپ سان هڪ اصولي اتحاد هئو. نعپ پاڪستان جي واحد پارليماني پارٽي هئي جنهن پاڪستان کي 'گهڻ قومي رياست' تي سمجهيو. بلوچستان ۾ ان جي اڳواڻن جون همدرديون دبلوچي تحريڪ جي عام ڌاري سان هيون. پر اسان

نعپ جي قيادت جي سياسي لاڙن ۾ فرق رکيو ٿي.
نعپ جي اندر ڪابي ۽ ساڄي ڌر موجود هيون. خود
نعپ کي ڪنهن وقت پاڪستان ۾ سوشلسٽ تحريڪ
جو پارليماني فرنٽ سمجهيو ويندو هو. اسانجي خيال
۾ نعپ هڪ پارليماني ۽ قانوني (Legal) فرنٽ هئي
جنهن اسان کي پارليماني ۽ قانوني سطح تي ڪم ڪرڻ
جو موقعو فراهم ڪيو. بي-پي-ايل-ايف جي جنرل لائين
ته پاڪستان ۾ مظلوم قومون ۽ طبقا رڳو هٿياربند
جدوجهد ذريعي ئي پنهنجا سياسي، سماجي ۽ اقتصادي
مقصد حاصل ڪري سگهجن ٿا، ان کي ثابت ڪرڻ
لاءِ اسان بلوچ عوام کي آماده ڪيو ته هو پارليماني
سطح تي سياسي عمل ۾ حصو وٺن ۽ پنهنجي قومي
حقن جي حصول لاءِ سمورا پارليماني رستا آزمائي ڏسن.
اسانجي خيال ۾ چوندن بلوچستان ۾ ڀرپور جمهوري
عمل جو امڪان پيدا ڪيو تي ۽ اسان نٿي چاهيو ته
اسانجو ڪردار (مسئلي جي) جمهوري حل جي مخالفت
ڪندڙ هڪ فرقيوار گروه وارو رهي. اهو اسان لاءِ بلوچ
عوام کي متحرڪ ڪرڻ جو بهترين موقعو هئو جيڪي
نهايت وسيع ۽ تمام ڏورانهن علائقن ۾ پکڙيل هئا.
چوندن ۾ حصي وٺڻ جو فيصلو هڪ حڪمت عملي؛
جو حصو هئو جيڪا عوام کي متحرڪ ڪرڻ لاءِ
مستقبل جي امڪان بابت اسانجي سوچ تي ٻڌل هئي.
تنهنڪري نعپ سان اسانجو اتحاد پڻ حڪمت عملي؛

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تحت هئو. اسانجو اتحاد رڳو بلوچستان جي قومي جدوجهد
جي مقصد تائين محدود هئو.

اسان کي ان قوت جو به احساس هئو جيڪا نعپ
جي ڪاٻي ڌر کي پنهنجي طرف ڪرڻ سان مزاحمتي
تحريڪ کي حاصل ٿيڻي هئي. اسانکي پتو هئو ته انهيءَ
قوت کي پنهنجي پاسي ڪرڻ لاءِ ضروري هئو ته انهن
ماڻهن کي پارليماني ذريعا آزمائڻ جو موقعو ڏنو وڃي
جن کي هٿياربند جدوجهد بابت شڪ شبها هئا ۽ اهڙيءَ
ريت سڀني حقيقي قوتن جي مزاحمتي تحريڪ ۾ شامل
ٿيڻ لاءِ معروضي حالتون پيدا ڪيون وڃن. چونڊن کان
پوءِ صورتحال جيڪو موڙ کاڌو، سو بلڪل اسان جي
حڪمت عمليءَ مطابق هئو. اسان ڄاتو ٿي ته پاڪستاني
رياست پنهنجي جمهوريت واري وعدي تي پوري ڪانه
بيهندي. پاڪستاني رياست جي اندروني جدليات (يا
تضاد) جمهوريت جي تصور جي بلڪل ابتڙ هئي. اسان
جي راءِ ۾ ٻين ڪيترن وانگر اهو به هڪڙو وڏيڪ
ڏيکاءُ هئو. چونڊن جي تجربي اسانجي جدوجهد کي
زبردست فائدو پهچايو. ان سان بلوچ نيشنلزم جو مسئلو
پاڪستان جي نقشي تي بلڪل چٽو ٿي بيٺو. نعپ
بلوچستان ۾ ووٽن جي گهڻائي حاصل ڪئي چاڪاڻ
ته چونڊون اصل ۾ بلوچ قومي خود مختياريءَ تي هڪ
قسم جو رفرينڊم هيون. ١

ريمنڊ نوٽ:- اڻين تو محسوس ٿئي ته نعپ سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توهانجي اتحاد جا ٻه دور رهيا آهن، پهريون دور 1969 کان 1973 تائين جو آهي ۽ ٻيو 1973 کان 1977 تائين جو، توهان انهن ٻنهي ۾ فرق ٻڌائي سگهندؤ ۽ اهو پڻ ته هينئر ڇو اتحاد مڪمل طور ختم ٿي ويو آهي؟

مراد خان: نعپ سان اتحاد 1970 وارين چونڊن کان فورن پوءِ ٽٽي چڪو هئو. اسانجا انهن سان اختلاف بنگلا ديش جي جنگ آزاديءَ دوران شروع ٿيا. اسانجو موقف هئو ته پاڪستان جي مظلوم قوميتن لاءِ بنگلاديش جي آزاديءَ جي حمايت ۽ ان سان يڪجهتي جو غير مبهم اعلان ڪرڻ جو بهترين موقعو هئو. نعپ بحيثيت هڪ پارلياني پارٽيءَ جي هميشہ پاڪستان اندر پنجن قوميتن جي اصول جي حمايت ڪئي هئي. پنهنجي سوشلسٽ دعوائن جي باوجود اها انهن گهٽ ۾ گهٽ توقعات تي به پوري نہ لٿي. ٻئي طرف فوجي جنتا نعپ کي مشڪوڪ سمجهندي ان کي بنگلاديش جي جنگ آزاديءَ هلندي ڪالعدم قرار ڏيئي ڇڏيو. نعپ جي قيادت صورتحال مطابق پنهنجو ڪردار ادا ڪري نہ سگهي. اهڙيءَ ريت اسان هڪ اهڙي صورتحال سان دوچار هئاسين جتي اسانکي اهو فيصلو ڪرڻو هئو تہ پاڪستاني حڪومت سان ٽئي ڪيل جنگ بنديءَ کي جاري رکيو وڃي يا نہ؟ اسانجي نظر ۾ بنگلاديش ۾ فوجي ڪارروائي سان بلوچستان واري جنگ بندي ازخو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏني چڪي هئي.
اهو ان تصادم جو رڳو پهريون مرحلو هئو جيڪو ان وقت بلوچستان ۾ نعپ ۽ اسانجي وچ ۾ ۽ پڻ بي-پي-ايل-ايف اندر جنم وٺي رهيو هئو. يحييٰ حڪومت طرفان بنگلاديش جي عوام تي ڪيل فوجي ظلم سندس اعلان ڪيل ان پاليسيءَ جي مڪمل پيڇڪڙي هئي ته اها (يحييٰ حڪومت) پاڪستان اندر جمهوريت آڻيندي ۽ مختلف قومين جي جمهوري فيصلي کي تسليم ڪندي. اهوئي سبب هئو جو بلوچستان ۾ ڪيل جنگ بندي اسانجي لاءِ ان ڏينهن ختم ٿي ويئي جنهن ڏينهن بنگلاديش تي فوجي چڙهائي ڪئي ويئي. اسان هڪ دفعو وري پاڻکي پاڪستان جي فوجي جنتا سان حالت جنگ ۾ محسوس ڪيو. نعپ جي قيادت جو رجعت پسندانه ڪردار هينئر واڻکو ٿي چڪو هئو چو ته اها پنهنجي سمورن وعدن تان ڦري ويئي هئي. اسان جي اتحاديءَ واري حيثيت ختم ٿي چڪي هئي. نعپ يحييٰ حڪومت طرفان ڪيل ناجائزين خلاف موقف وٺڻ ۾ ناڪام ويئي. اها بنگلاديش ۾ قومي آزاديءَ جي عظيم مقصد جي سڃاڻ ڏيڻ ۾ ناڪام ويئي ۽ اها خود پاڪستان اندر جمهوريت جي سوال تي واضح موقف وٺي نه سگهي. نعپ تي بحيثيت سياسي جماعت جي بندش وڌي ويئي ۽ اها ان بندش واري قانون خلاف ڪجهه نه ڪري سگهي. بلوچستان پيپلز ليبريشن فرنٽ تمام مشڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صورتحال ۾ گهرڙيل ، هئو، اهو هن معنيٰ ۾ ته هٿياربند جدوجهد لاءِ فوجي جنتا خلاف جوابي ڪارروائي ڪرڻ جو اهو بهترين موقعو هئو. پاڪستاني فوج تمام ڪمزور حالت ۾ هئي پر سياسي ميدان ۾ اسانجون مشڪلاتون تمام سنگين هيون. نعپ ان نازڪ مرحلي تي مڪمل خاموشي اختيار ڪئي، جيڪا فاشسٽ حڪومت بنگالي قوم تي ان جي ظلم جي حمايت جي مترادف هئي. اسان ان صورتحال ۾ اهو سوچيو ته جيڪڏهن اسان بلوچستان ۾ گوريلا ڪارروايون شروع ڪيون ته اسان کي مغربي پاڪستان اندر تخريبڪار چئي الڳ ٿلڳ ڪيو ويندو. اهڙيءَ ريت پاڪستان جي ٻين مظلوم قومن ۽ طبقن سان اسانجو سياسي اتحاد ڪمزور ٿئي ها. ٻئي جي پاڪستان پيپلز پارٽيءَ جنهن نيشنل شاونزم کي اڀاريو تنهن خاص ڪري سنڌ ۽ پنجاب جي عوام جو توجهه (اصلي مسئلي کان) هٽائي ڇڏيو. ان مرحلي تي بلوچستان جي مسلح تحريڪ طرفان بنگلاديش جي جدوجهد آزاديءَ جي هٿياربند جدوجهد جي صورت ۾ حمايت جا سياسي سطح تي سنگين نتيجا نڪرن ها. تنهنڪري اسان وقت جو انتظار ڪرڻ جو فيصلو ڪيو.

ڀٽي جي اقتدار ۾ اچڻ اسانجي اصلي منصوبن کي تبديل ڪري ڇڏيو. نعپ ڀٽي سان ڳالهيون ڪري هڪ دفعو وري موقعي پرستيءَ جو اظهار ڪيو. اسان جي خيال ۾ ڀٽي جي حڪومت پاڪستان کي وڏيڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏيڪ ٽڪرا ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ هڪ عارضي قدم هئي ۽ اسان کي ان باري ۾ ڪوبه شڪ شبهو ڪونه هئو ته ڀٽي کي اقتدار ۾ امريڪني حڪومت جي هدايت تي آندو ويو هئو. اهڙيءَ ريت نه رڳو نعپ پنهنجي پراڻي موقف تان هٽ ڪٺي ويئي پر بنگلاديش جي آزاديءَ جا نتيجا (باقي رهيل) پاڪستان ۾ اسان جي جدوجهد جي خلاف استعمال ڪيا ويا. جيڪڏهن نعپ ان وقت ڀٽو حڪومت سان تعاون نه ڪري ها ته اسان جي خيال ۾ بلوچستان جي گوريلا تحريڪ 1973 کان گهٽو اڳ ۾ ميدان ۾ اچي ها. بنگلاديش کانپوءِ اسان پاڪستان کي هڪ مرڪزيت يافته رياست جي حيثيت ۾ مضبوط ٿيڻ نه ڏيون ها.

ريمنڊ نوٽ:- بنگلاديش جي آزاديءَ کان فوراً پوءِ واري دور (72-1972) ۾ نعپ جي باري ۾ توهانجو حقيقي موقف ڇا هئو؟

مراد خان:- اسانجو موقف اهو هئو ته نعپ کي ڀٽو حڪومت جي قانوني حيثيت کي تسليم ڪرڻ کان انڪار ۽ نين چونڊن جو مطالبو ڪرڻ کپي. جمهوري عمل کي فوجي آمريت ذريعي تباه ڪيو ويو هئو، تنهن ڪري اسان مارشل لا جو (فوري) خاتمو تي چاهيو. اسانجي نقطه نگاه کان اهو وقت پاڪستان اندر مظلوم قوميتن ۽ طبقن جي هڪ گڏيل فرنٽ ڏاهڻ جو هئو. نعپ کي ان مرحلي تي هڪ تمام اهم رول ادا ڪرڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪپندو هئو. اها واحد پارٽي هئي جيڪا پارليماني سطح تي پنهنجي حڪومت جي مخالفت ڪري ٿي سگهي. ان جي بجاءِ ان هڪ دفعو وري پاڪستاني رياست سان تعاون ڪرڻ جو فيصلو ڪيو. ان جي بدلي ۾ ڪيس بلوچستان ۽ صوبي سرحد ۾ صوبائي حڪومتون ٺاهڻ جو موقعو ڏنو ويو. بهرحال اهي (حڪومتون) رڳو ڏهه مهينا زنده رهي سگهيون. پوءِ جلد ئي صوبائي حڪومتن کي ڊسمس ڪري ڇڏيو، پارٽيءَ تي بندش وڌي ۽ ان جي قيادت کي گرفتار ڪيو. بهرحال نعپ جي شڪست بلوچستان تي گهرا اثر ڇڏيا. ان اسان کي وڌيڪ مجبور ڪيو ته اسان هٿياربند جدوجهد کي پاڪستاني رياست خلاف سياسي جدوجهد جي مک وسيلي طور اختيار ڪريون.

ريمنڊ نوٽ: پر ان وقت تائين جڏهن پوءِ نعپ جي منتخب صوبائي حڪومت کي برطرف ڪيو ۽ ڪنهن حد تائين ان ڪانپوءِ به توهان اتحاد کي جاري رکيو. توهان ان جي وضاحت ڪندؤ؟

مراد خان: ان وقت اسانجو اتحاد ان سوچ تي مبني هئو ته نعپ اندر موجود ڪابي ڌر جي اسانجي تحريڪ کي ويجهو اچڻ جا امڪان موجود هئا ۽ آخرڪار ان کي انقلابي جدوجهد ۾ آڻي سگهبو. 1973 ڪانپوءِ نعپ کي پنهنجو حڪومت پاران سخت سياسي دٻاءُ کي منهن ڏيڻو پيو. ان دٻاءُ نعپ جي اندر تصادم کي جنم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏنو. ان جو انتها پسند ڌڙو بي پي-ايل-ايف جي موقف کي وڏيڪ ويجهو آيو. نعپ جي شدت پسندن جي اڪثريت ان وقت جيل ۾ هئي. جيڪي آزاد هئا اهي بي-پي-ايل-ايف جي حمايت ڪرڻ لڳا.

ريمنڊ نوٽ: توهان نعپ يا اڄ جي پاڪستان ۾ ان جي جانشين تنظيم نيشنل ڊيموڪريٽڪ پارٽيءَ جي ڪردار کي ڪيئن پيش ڪندؤ؟

مراد خان: جڏهن پٺتي بلوچستان ۾ نعپ جي حڪومت کي برطرف ڪيو، ۽ صوبـي سرحد ۾ نعپ حڪومت احتجاجاً استعفيٰ ڏني، ته بلوچ عوام ۽ بي-پي-ايل-ايف ان برطرفيءَ کي بلوچ قوم جي قومي غيرت تي حملو تصور ڪيو. 1970 وارين چونڊن پهريون دفعو بلوچ قوم کي پنهنجا نمائندا چونڊڻ جو موقعو فراهم ڪيو. بلوچ عوام نعپ کي تمام وڏي اڪثريت سان ڪامياب ڪرايو. ان چونڊيل حڪومت ڪـي هٽائڻ تي جيڪو رد-عمل (يا غصو) پيدا ٿيو ته ان جو ڪارڻ عوام جو قوم پرستانه جذبو هو. نعپ حڪومت، سندن قومي حقن لاءِ بلوچ قوم جي جدوجهد جي رکيو هڪڙي رخ جـي نمائندگي تـي ڪئي. انهن ٻـن حڪومت جـي آئيني ۽ جمهوري حيثيت بحال ڪـرڻ جو مطالبو ڪيو.

ان وچ ۾ پٺتي جمهوري حقن جي گهر ڪندڙ بلوچ عوام (جي جدوجهد) جو جواب فوجي ڪارروائيءَ ذريعي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وحشياڻي طاقت سان ڏنو. رد عمل ۾ بلوچ عوام رياست سان ٽڪر کائڻ جو فيصلو ڪيو ۽ بلوچستان جي جنگ آزاديءَ جي شروعات ٿي. بلوچ مزاحمتي جوڌا علائقائي خود مختياري ۽ نعپ وزارت جي بحاليءَ واري پنهنجي مطالبي تي قائم رهيا. ان دوران بي-پي-ايل-ايف کي نئين طريقي سان منظم ڪيو ويو. 1972 کانوٺي ان بلوچ قومي امنگن جي قيادت سنڀالي ورتي. نعپ اڄ رد ڪيل پارٽي آهي، ڇاڪاڻ ته ان بلوچ قومي امنگن جي پوئواري ترڪ ڪري ڇڏي.

ريمنڊ نوٽ:- بلوچستان جي بحران ڏانهن پاڪستان جي ڀين 'کاٻي' تنظيمن جو رويو ڪهڙو رهيو آهي. يا ايها وڌيڪ وسيع مفهوم ۾ چئجي ته 'قومي سوال' بابت کاٻي ڌر جو انداز فڪر ڇا رهيو آهي؟

مراد خان:- پاڪستان ۾ ڀريون دفعو کاٻي ڌر قومي سوال کي ڪٽي رهي آهي. ان کان اڳ ۾ سوويت يونين ۽ چين جي وچ ۾ نظرياتي اختلافن پاڪستان ۾ قوميتن جي مسئلي تي صحيح سوچ ۾ رنڊڪون پيدا ڪري ڇڏيون هيون. پيڪنگ نواز ۽ ماسڪو نواز تنظيمون ناڪاره قوت بڻجي چڪيون آهن. اسان جي آڏو انهن پراڻين ٽٽندڙ تنظيمن جي پيٽ منجهان نيون قوتون جنم وٺي رهيون آهن.

پاڪستان ۾ ڪميونسٽ تحريڪ جا بنياد ڪميونسٽ پارٽي آف انڊيا جي ٻه حصا ٿيڻ تي رکيل آهن. نام نهاد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"مسلم ڪامريڊ" جن ڪنهن ڪميونسٽ تحريڪ منظم ڪرڻ لاءِ پاڪستان موڪليو ويو هئو. تن ڪميونسٽ پارٽي آف پاڪستان کي جنم ڏنو. انهن جو خود پاڪستان جي سماج يا عوام سان ڪوبه ڳانڍاپو ڪونه هئو. اهي اهڙن اوپرن فردن جي حيثيت ۾ پاڪستان آيا جن کي پاڻکي هڪڙي بلڪل مختلف سماج ۾ ضم ٿيڻو پيو. (جيستائين بنگلاديش جو تعلق آهي ته اتي معاملو ڪجهه مختلف هئو، ڇاڪاڻ ته اتي اڳ ۾ ئي ڪميونسٽ تحريڪ موجود هئي). هن ڪميونسٽ پارٽي آف پاڪستان کي انهن ئي نظرياتي رستن تي منظم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي جيڪي هندستاني ڪميونسٽ تحريڪ جو لازمي جزو هئا. ان رجحان جو نتيجو اهو ٿيو جو پاڪستان ۾ ڪميونسٽ تحريڪ ڪڏهن به بلوغت حاصل ڪري نه سگهي. اسانجي خيال ۾ ان جو ڪارڻ پاڪستان جي رياست طور وجود ۾ اچڻ بابت چند بنيادي عنصرن جي مڪمل طور اڻپوري ڄاڻ هئي. پڻ ته پاڪستاني ڪميونسٽ گهڻو ڪري شهرن ۾ رهن ٿا (خاص ڪري ڪراچي ۽ لاهور ۾) ۽ خاص طور تي مزدور ۽ شاگرد تنظيمن ۾ ڪم ڪرڻ کي ترجيح ڏين ٿا.

اسانجي راءِ ۾ اهو سمجهڻ (يا ميڄڻ) نهايت ضروري آهي ته پاڪستان اقليتي قومين جي بندڪي استحصال تي ٻيڙل هڪ رجعت پسند رياست آهي. هڪ مرحلي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي ان ۾ اڪثريتي قوميت (بنگلاديشي قوم) به شامل هئي. 'قومي سوال' کي بلڪل نه مڃڻ جي نتيجي ۾ ڪميونسٽ پارٽيءَ جو ڪم شهري مزدورن ۽ شاگردن تائين محدود رهجي ويو آهي.

محنت ڪش طبقي جي تحريڪ پاڪستان ۾ هڪ تمام ننڍڙي ۽ ڪمزور قوت جو درجو رکي ٿي. اسانجي آباديءَ جي اڪثريت ٻهراڙيءَ ۾ ٿي رهي. هن وقت ڪل آباديءَ جي پس منظر ۾ شهري پرولتاريه جو اثر نه هئڻ جي برابر آهي. اسانجي خيال ۾ پاڪستان ۾ هاري سوال هڪ تمام اهم طبقاتي تضاد کي جنم ڏئي ٿو ۽ اهو وري ان حقيقت جي زير اثر آهي ته هاري مختلف قوميتن سان تعلق رکي ٿو. پاڪستان ۾ انقلابي حڪمت عملي اها ئي ٿي سگهي ٿي جنهن جو بنياد هارين تي رکيل هجي ۽ جيڪا قومي سوال کي گڏو گڏ کڻي هلي سگهي.

بي-پي-ايل-ايف سوشلزم جو تصور پرولتاريائي نظريي کان ورتو ۽ ان کي بلوچستان جي قبائلي سماج سان لاڳو ڪيو. اسان ان نظريي جي تشريح ڪرڻ ۾ هميشه پنهنجي آزادي برقرار رکي (آهي). هندستان جي ابتڙ پاڪستان ۾ قومي سوال ملڪ جي اهم سياسي تضادن منجهان هڪ آهي. بدقسمتيءَ سان پاڪستان جي منظم ڪميونسٽ تحريڪ قومي سوال جي سلسلي ۾ منفي رول ادا ڪيو آهي. ان قومي جدوجهدن جي تمام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نازڪ موڙ تي پاڪستاني رياست سان تعاون ڪيو آهي،
جيئن بنگلاديش جي بحران وقت، بنگلاديش جي موقف
(يا تباه ڪن) وانعن به پاڪستاني ڪميونسٽن جي رويي
۾ ڪنهن قسم جي تبديلي ڪانه آندي آهي. پاڪستان
۾ ڪميونسٽ تحريڪ جي ڪمزوريءَ جو واسطو بنيادي
طور ان جي Ethnic جوڙجڪ سان آهي.

ڪراچيءَ جي ڪميونسٽ حلقي جو وڏو حصو
Ethnic طور انهن ماڻهن تي مشتمل آهي جيڪي
هندستان کان لڏي آيا ۽ جن کي 'مهاجر' ٿو سڏجي.
پنجاب ۾ صورتحال ٿورڙي مختلف آهي. غالب قوميت
هئڻ جي حيثيت ۾ پاڪستان ۾ قوميتن (جي مسئلي)
ڏانهن انهن جي نظرياتي سوچ تي سندن شاونزم مڪمل
طور ڇانيل آهي. تنهڪري ڪميونسٽ تحريڪ جي
انهن پنهي ڌارن (لاڙن) قومي سوال کي نظرانداز ڪري
ڪري ڇڏيو آهي، جڏهن ته پشتونستان (NWFP) ۽
بلوچستان ۾ قومي تحريڪ ترقي پسند رخ ۾ اڳتي
وڌي رهي آهي. جيستائين سنڌ جو تعلق آهي ته اتي
جي (Left) کاٻي ڌر تي به تقريباً ساڳين نظرياتي لاڙن
جو غلبو آهي، جهڙو باقي ملڪ ۾ اهي (کاٻي ڌر
جون) پارٽيون اڪثر ڪري قومي سوال جي ڪنهن
بامقصد تجزيي کان لنواڏيندڙيون رهيون آهن.

1968 کانپوءِ پاڪستان ۾ سياسي عمل مسلسل ترقي
ڪري رهيو آهي جنهن صورتحال کي انقلابي تحريڪ

لاءِ نهايت موزون ٻڌائي ڇڏيو آهي. پر پاڪستان جي ڪميونسٽ تحريڪ هتي جي طبقاتي ۽ قومي قومن جي (پنهنجي) آزاديءَ لاءِ جدوجهد سان غداري ڪئي آهي. اسانجي خيال ۾ انهن قومن کي هڪ انقلابي ڍانچي تحت منظم ڪري سگهجي ٿو.

ريمنڊنوٽ: ڪنهن ٻئي وڏيڪ 'ڪابي' گروپ جي مخصوص موقف تي روشني وجهڻ پسند ڪندؤ؟

مرادخان: شروعاتي پيرو ماسڪو ۽ پروپيڪنگ پارٽين منجهان ٽٽندڙ گروپن جهڙوڪ مزدور ڪسان پارٽي ۽ رسول بخش پليجي جي سنڌي عوامي تحريڪ ڪافي انقلابي موقف اختيار ڪيو پر اهي پاڪستان جي مخصوص حالتن سان مطابقت پيدا ڪرڻ ۾ ناڪام ويون. اهي مسلسل شهرن تائين محدود رهيون ۽ سندن ڪم جو مرڪز دانشور ۽ شاگرد هئا. انهن گروپن ۾ پنهنجي طور تي انقلابي تحريڪ کي منظم ڪرڻ جي صلاحيت ڪانهي. پاڪستان بابت سندن تجزيو اڃا تائين بورزوا جمهوري انقلاب جي خيالي تصور تي ٻڌل آهي تنهنڪري توهان ڏسندؤ ته انهن سڀني گروپن جا ٻنهي ڪئمپ سان تمام ويجها تعلقات هئا. جيتوڻيڪ ماسڪو نواز ۽ پيڪنگ نواز ڌرين وچ ۾ بورزوا جمهوري انقلاب جي وصف بابت اختلاف آهي پوءِ به ٻئي ان کي ڇهتيا پيا آهن. پيڪنگ نواز ماؤزي تنگ جي نئين جمهوري انقلاب واري نيستي سان وفاداري تا ڏيکارين ۽ هڪ ڊگهي جنگ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳالهه ڌا ڪن. سندن حلقه اثر محدود. هئڻ ڪري، انهن جون روزمره جون جدوجهدون پاڪستان ۾ انقلابي (جدوجهد جي) پيش رفت جي ضرورتن کان بلڪل وانجهيل هونديون آهن. سنڌ ۾ هڻ هنڌن تي جاگيردارانه استحصال ۽ ظلم کي ڏسندي هارين سان ڳنڍجڻ ۾ سندن ناڪامي نهايت حيرت انگيز آهي. نتيجي طور پاڪستان ۾ ڪابه قابل ذڪر هاري تحريڪ نه هلي آهي.

ريمنڊ نوٽ: ان صورت ۾ توهان سنڌي (سنڌ جي) هاري تحريڪ جو تعين ڪيئن ڪندؤ؟

مرادخان: هتي به هاري تحريڪ جو سمورو تصور اهڙو آهي جيڪو مشيني انداز ۾ ٻاهران مسلط ڪيو ٿو وڃي. اصل ۾ اهو ڪميونسٽ پارٽي آف انڊيا جو ايجاد ڪيل تصور آهي.

ان جو بنياد ان خيال تي رکيل آهي ته هاري ڪميٽيون ٺاهڻ هاري تنظيم جو نقطه عروج آهي. پر پاڪستان ۾ انهن هاري ڪميٽين جو رکيو بنياد به ڪوڙ ناهي. اهي بنيادي طور ڀرپاسي جي شهرن ۾ ٺاهيون ٿيون وڃن جن ۾ وڏي اڪثريت وچولي ۽ متاهين هاري جي هوندي آهي. انهن ڪميٽين بي زمين هارين جي بنيادي مسئلي کي ته هٿ ئي نه لاتو آهي. حقيقت ۾ انهن کي پاڪستان ۾ هاري تحريڪ جي تاريخ جي سمجهه ئي ڪانهي جنهن ۾ بي زمين هارين تمام اهم رول ادا ڪيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيو ته هاري ڪميٽيءَ جي جدوجهد بنيادي طور اصلاحي قسم جي رهي آهي- اها هڪ افسوسناڪ صورتحال آهي، پر اهو مسئلو رڳو پاڪستان تائين محدود ڪونهي، ٽين دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ ۽ خاص ڪري انڊيا ۽ پاڪستان ۾ جتي برطانوي بيٺڪي راڄ تمام ڏگهو ۽ تمام گهرو هئو، هڪ اهڙو انقلابي دانشور طبقو وجود ۾ آيو جيڪو تقريباً مڪمل طور ٻهراڙيءَ کان ڪٽيل هئو. تعليم جو سمورو نظام ئي اهڙو آهي جنهن جي نتيجي ۾ وجود ۾ ايندڙ سوسائٽيءَ ۾ شهري ماڻهو پنهنجي ئي ملڪ جي ٻهراڙيءَ لاءِ عملاً ڌاريو (Poreigrer) ٿيو وڃي، تنهنڪري توهان کي ڪميونسٽ تحريڪ پاڪستان جي ٻهراڙين جي سلسلي ۾ ناقابل يقين حد تائين لاپرواهه نظر ايندي. ۽ ان مان اسان کي معلوم ٿئي ٿو ته ڇو بلوچ قومي تحريڪ کي اهڙين غلط نمونن سمجهيو ويو آهي. سندن خيال ۾ بلوچستان ڪا ڏورانهين ڪالوني رهيو آهي جتي پاڪستاني فوج وقت بوقت ڪارروائي ڪندي ٿي رهي. جيڪڏهن هنن کي بلوچستان جي باري ۾ ڪا ڄاڻ آهي ته اها نيشنل عوامي پارٽي ۽ ان جي سياست تائين محدود آهي. پاڪستاني ڪميونسٽن پاران بلوچستان جو هڪ تجزيو مرتب ڪرڻ جون ڪجهه ڪوششون مڪمل طور غلط ثابت ٿيون آهن. انهن تجزيي جا اهڙا طريقا اختيار ڪيا آهن جن جو بنياد هاري سماج تي هوندو آهي ۽ انهن کي بلوچستان جهڙي

خانہبدوش (قبائلي) سماج سان لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

نئين کنڊ جي ڪميونسٽ تحريڪ اندر موجود عام مسئلن منجهان هڪڙو (ڪلچر) جي اهميت کي گهٽائي پيش ڪرڻ وارو رجحان بہ آهي. ان (ڪميونسٽ تحريڪ) ڪڏهن بہ اسانجي سماجن ۾ ڪلچر جي رول جو هڪ گهرو تجزيو نہ ڪيو آهي. اسان سمجهون ٿا تہ اسانجي سياسي، اقتصادي ۽ سماجي زندگيءَ ۾ ثقافت جو هڪ نهايت طاقتور رول آهي. ڪميونسٽ تحريڪ مذهب جي تصور کي پڻ غلط نموني سمجهيو آهي. هنن اهو طئي ڪري ڇڏيو آهي تہ پاڪستان جهڙي ملڪ ۾ سوشلزم جي راهہ ۾ سڀ کان وڏي رڪاوٽ اسلام آهي. جيئن تہ ڪميونسٽ تحريڪ جي مارڪسزم جي مطالعي جو بنياد مغربي تعليمات آهن تنهنڪري اها اسلام ۽ ڪلچر جي مجموعي رول بابت ڪو ٺوس تجزيو پيش نہ ڪري سگهي آهي. اسلام جي بلڪل خيالي تصوير پيش ڪن ٿا ۽ سندن خيال ۾ اهڙي انقلاب جي رستي ۾ سڀ کان وڏي رڪاوٽ آهي. ڪميونسٽ تحريڪ بلوچستان ۾ انقلابي تبديليءَ بابت سوچيوئي ناهي ڇو تہ سندن خيال ۾ اسلام ۽ قبائليت ناقابل تسخير رڪاوٽون آهن.

خود پنهنجي ثقافتن سان ڳنڍجڻ ۾ هنن جي نااهلي خطرناڪ حد تائين وڌيل آهي- سامراجي ۽ بيٺڪي ثقافت جي زير اثر شهري سماج ۾ موجود پيٽي بورزوا ماحول

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ اهڙي ڪردار کي جنم ڏنو آهي جيڪو سنڌ پنهنجي عوام جي حوالي سان اڻپورو آهي. هو اسانجي سماج بابت ڪا مثبت ڪوجنا ڪرڻ لاءِ تيار ڏي ناهن. منهنجي خيال ۾ بي-پي-ايل-ايف جي ڪاميابين جي بنيادي اهم قوت عوام جو احترام ڪرڻ واري ان جي صلاحيت آهي. اسانجي ڪارڪنن وڏائي ۽ هٺ کي بلڪل ختم ڪري، ان جي بجاءِ پاڻ ۾ رواداريءَ جو جذبو پيدا ڪيو آهي. اسانجي حڪمت عملي اها آهي ته قبائلي سماج جي موجوده ادارن کي منفي لاڙن کي تباهه ڪرڻ ۽ انهن جي جاءِ تي هڪ تخليقي جذبو پيدا ڪرڻ لاءِ استعمال ڪريون. پاڪستاني رياست خلاف وڙهڻ وقت اسان پنهنجي سماج جي مثبت پهلوئن جو دفاع ڪريون ٿا.

اسانجي خيال ۾ پاڪستان جي ڪميونسٽ تحريڪ جي سڀ کان بنيادي ڪمزوري ان جو شهري ڪردار آهي. ان ڪمزوريءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ انهن کي هڪ اهڙي ثقافت ۽ زبان اختيار ڪرڻي پوندي جيڪا اڄ ڏينهن تائين انهن منجهان گهڻن جي لاءِ بلڪل اوپري رهي آهي. اهو قومي سوال سان سنڌن پهريون ٽڪراءُ هوندو. انهن کي هتي جي موجود حالتن جي حقيقت کي تسليم ڪرڻو پوندو ۽ اسلام جي رڪاوٽ وارو عذر ڇڏڻو پوندو. تڏهن ئي هو انقلابي نظريي جي صحيح خدمت ڪري سگهندا باقي رڳو ساڌو يا لينن جا قول دهرائڻ سان ڪجهه ڪونه ٿيندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسانجا "ترقي پسند" پاڻکي سياسي طور زنده رکڻ لاءِ مسلسل اهڙين شخصيتن جي پٺيان لڳندا رهيا آهن جن بلڪل تصوراتي انداز ۾ سامراج جي مسئلي تي هڪ اڌ رعايت ڏيڻ تي آمادگي ڏيکاري آهي، پوءِ اهو ڪٺي پٺو هجي يا ولي خان. انڪري اڄ پٺتي ڪان بغير پٺو (حامي) قوتن کي موجوده فوجي آمريت جي واحد متبادل طور پيش ڪيو ٿو وڃي. اها اسانجي ڪميونسٽ تحريڪ جي ڪنگالپڻي جي علامت آهي.

ريڊنڊنوٽ: توهانجي جدوجهد جي نمايان خصوصيت ڪهڙي آهي؟

مرادخان: بي-پي-ايل-ايف جو طريقڪار ٻين قومي آزاديءَ جي تحريڪن کان مختلف آهي. اسان وٽ روزمره جي معاملن کي هلائڻ لاءِ ڪي به نام نهاد نظرياتي اسڪول يا نظرياتي نعرا ڪونهن. اسان پاڻکي ڪنهن روايتي، قومي آزاديءَ جي تحريڪ يا ڪنهن انقلابي تحريڪ جو عڪس نه بڻايو آهي. بي-پي-ايل-ايف بلوچستان جي اندران ۽ ٻاهران بلڪل مختلف سماجي ماحول سان واسطو رکندڙ ماڻهن کي گڏ ڪيو آهي جيڪي نهايت جمهوري انداز ۾ ڪم ڪري رهيا آهن.

اسانجي قبائلي سماج ۾ روايت جو عنصر تمام اهم آهي. جيئن توهان ڄاڻو ٿا بلوچي ڪا لکيل زبان به ڪانهي تنهنڪري اسانکي پنهنجي زباني روايتن جو سهارو وٺڻو ٿو پوي. اسانجي قبائلي ڍانچي ۾ توهانکي

ذات سسٽم تي ٻڌل هڪ (Vertical) عمودي قسم جي تنظيم نظر ايندي جنهن ۾ ڪيئي سماجي صف بنديون نمايان آهن. Horizontal (آڏي) ميدان ۾ تمام گهڻن مسئلن کي منهن ڏيڻو ٿو پوي، بلوچي قبيلو پنهنجي طور تي هڪڙي رياست آهي ۽ هر هڪ قبيلو پنهنجي پنهنجي رياست اندر رهي ٿو. هر هڪ قبيلي وٽ پنهنجو هڪ سماجي ضابطو آهي جيڪو سندن روايتن تي ٻڌل آهي ۽ جيڪو هڪ اڻ لکيل قانون جو ڪم ٿو ڏئي، ان سماج ۾ هڪ فرد جي وجود جو تعين (ان) سماجي ضابطي بابت سندس ڄاڻ جي حوالي سان ٿئي ٿو. تنهن ڪري اسان جي قبائلي سماجن ۾ جمهوريت جو جذبو تمام ترقي يافته آهي. اسانجي ماڻهن ۾ هر انهيءَ شيء جي مزاحمت ڪرڻ جي اهليت آهي جيڪا انهن لاءِ ڏاري ۽ ناانصافي واري آهي.

اسان جي تحريڪ پکيڙيائين ان مسئلي کي منهن ڏنو آهي ته ماڻهن کي سندن اصلي حالت ۾ هٿ ڪيو وڃي ۽ پوءِ انهن جي تربيت ڪئي وڃي. تنهنڪري ڪاغذ تي ۽ روايتي سوچ مطابق ته اسان تمام گهٽ اڳتي وڌيا آهيون پر جيڪڏهن هڪ مختلف نقطہ نگاهہ کان ڏٺو وڃي ته اسان تحريڪ جي آئنده واڌاري لاءِ هڪ زبردست عوامي سماجي بنياد قائم ڪري ڇڏيو آهي. آءٌ توهان کي هڪڙو مثال ڏيندس. اوهان ۾ اوهان جي آزاديءَ واري عوامي محاذ (P F L C) هڪ مرحلي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي رياستي اقتدار تي قبضو نہ پري رهيو، اتي جي عوام ۾ پنهنجا بنياد مضبوط ڪرڻ ڪان اڳي ئي مرد ۽ عورت ۾ مڪمل برابري آڻڻ جو اعلان ڪيو نتيجو اهو ٿيو تہ پهريون مرقعو ملنديئي دشمن انهن کي شڪست ڏئي ويو ۽ سندن سچو سماجي بنياد ٺٽي پيو. ٿيو ائين تہ هڪ ڳ ئل مقصد لاءِ ماڻهن کي متحرڪ ۽ منظم ڪرڻ جو اصول ئي سندن پوري تحريڪ جو سڀ کان متنازع مسئلو بڻجي پيو. ماڻهن (تنظيم کي) ڇڏڻ ۽ فوج جي دٻاءُ اڳيان جهڪڻ شروع ڪيو. انهن وٽ ائين ڪرڻ جا واضح سبب هئا. پي-ايف-ايل-او هڪ وقت تہ طلاق جو قانون بہ نافذ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. اهڙي روايت‌پسند سماج ۾ ان قسم جي وقت کان اڳ انقلابيت، جيڪا سوويت يونين ۾ سوشلسٽ انقلاب جي بعد جي مرحلن ۾ اختيار ڪئي ويئي، تباهڪن ٿي سگهي ٿي. اسان هڪ اهڙو رستو اختيار ڪيو آهي جنهن ۾ اسان روايتي مارڪسسٽ قانونن جا اعلان ڪونہ ٿا ڪريون- اسان يقيناً اهڙي قسم جي مهلڪ مرحلن منجهان لنگهڻ نٿا چاهيون.

ريمنڊ نوٽ: آءٌ چاهيندس تہ توهان انهن غلطين تي ڪجهہ روشني وجهو جيڪي توهانجي خيال ۾ بنگلاديش جي آزاديءَ کان اڳ ۾ مشرقي پاڪستان ۾ Left (کاٻي ڌر) کان سرزد ٿيون. خاص ڪري 'قومي سوال' ۽ زمين‌جي‌مسئلي بابت سندن موقف تي توهان ڳالهائيندؤ؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مراد خان: اسانجي خيال ۾ مشرقي پاڪستان سان (بيئنڪ) لفظ جي مڪمل معنيٰ ۽ مفهوم ۾ بيئنڪ وارو ورتاءُ ڪيو ويو هئو. پر مشرقي پاڪستان جو زميندار طبقو جنهن پاڪستان جي فوجي نوڪرشاهيءَ جو ساٿ ڏنو هو (انهن جي) اهم معادن جي اهڙي نموني نگهداشت ڪرڻ لاءِ تمام ننڍڙو ۽ ناڪافي هئو. جهڙي نموني مغربي پاڪستان جو جاگيردار طبقو ڪري رهيو هئو. آءٌ صحيح معنيٰ ۾ مشرقي پاڪستان ۾ زمين جي مسئلي تي تفصيل سان ڳالهائڻ جو ڏکي اهل نه سمجهان پر مونکي ايترو ياد آهي ته منهنجي بنگلاديش جي دوري دوران اهو اتان جي مارڪسي ليننسي ڪامريڊن لاءِ هڪ اهم سوال بڻيل هئو. بحث جو مرڪز اهو هئو ته آيا مشرقي بينگال جي رياست کي جاگيردارانه قرار ڏنو وڃي يا سرمايه دارانه. منهنجي خيال ۾ مشرقي پاڪستان جي نيم جاگيرداريءَ واري مارڪسي وصف ۾ جان ڪانه هئي. ان نظريي سان سنڌن وفاداري اصل ۾ چيني لائين جي عقيدت مندانه استعمال جو نتيجو هئي ۽ مشرقي پاڪستان جي حالتن سان ان جو ڪهٽ واسطو هئو. تجربي ثابت ڪيو آهي ته مسئلو اهو آهي. سنڌن ٿسيز جي ڪا به اهميت ڪانهي جيڪا (ڳالهه) ان حقيقت مان واضح آهي ته طبقاتي اتحاد بابت سنڌن تصور تباهه ڪن ثابت ٿيو آهي.

ريمنڊ نوٽ طبقاتي اتحاد بابت سنڌن نظر يـو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪهڙو هئو؟

مرزا خان: ان جو بنياد ان تصور تي رکيل هئو ته نه رڳو مشرقي پاڪستان پر پوري پاڪستان هڪ نيم جاگيردار سوسائٽي هئو. هنن طبقاتي اتحاد بابت نه رڳو بنگلاديش (مشرقي پاڪستان) پر پوري پاڪستان جي پس منظر ۾ ئي سوچيو. تنهنڪري هو بنگلاديش جي قومي جدوجهد کان مڪمل طور لاپرواه رهيا. هنن ئي سمجهيو ته طبقاتي اتحاد خود بنگلاديش اندر به قدم ئي سگهي ٿو. سندن انقلاب جو نظريو هڪ آل پاڪستان سطح جي انقلاب تي ٻڌل هئو جنهن کي درست ثابت ڪرڻ لاءِ هنن نيم جاگيرداريءَ جي تصور کي مغربي پاڪستان جي سلسلي ۾ پڻ لاڳو ڪيو. پيڪنگ سان مائوئسٽ وفاداريءَ سبب ۽ پيڪنگ جي پاڪستان جي فوجي نوڪرشاهيءَ لاءِ حمايت سبب پاڪستاني مائوئسٽن مشرقي پاڪستان ۾ هڪ تمام غير انقلابي ۽ غدارانه ڪردار ادا ڪيو آهي.

ريمنڊ نوٽ: آءٌ انهن مان ڪجهه نظرياتي سوال ورجي ڪٽيندس جن تي پاڻ اڳ ۾ ڳالهائي آيا آهيون. توهان چيو ته قومي رياست جو سوال جهڙي نموني مارڪس ۽ لينن جي وقت کانوڻي اڄ ڏينهن تائين پيش ڪيو ٿو وڃي، اڄ ان جي ترتيب ۾ ٽين دنيا جي جديد بيٺڪي صورتحال کي مدنظر رکڻ کپي. آءٌ چاهيندس ته توهان 'قومي سوال' کي اڄ ڏينهن تائين ڪيئن پيش ڪيو

ويو آهي ان بابت پنهنجي راءِ ڏيو ۽ پڻ ته ٽين دنيا جي موجوده صورتحال جي روشنيءَ ۾ بي-پي-ايل-ايف ان جي نئين سر ترتيب لاءِ ڪهڙيون تجويزون پيش ڪرڻ گهري ٿو؟

مراد خان: اسانجي رويي جو تعين ڪندڙ سڀ کان پهرين ۽ اهم اها حقيقت آهي ته پاڪستان جي سلسلي ۾ پاڪستاني ڪميونسٽ تحريڪ 'قومي سوال' بابت پراڻي ليننی نظريي کي ڏسي رد ڪري ڇڏيو آهي. پاڪستاني ڪميونسٽ تحريڪ پنهنجي وجود لاءِ پاڪستاني رياست جي وجود جي ٿوراڻتي آهي ڇاڪاڻ ته اها هندستاني ڪميونسٽ پارٽيءَ کي ۾ حصا ڪرڻ جي نتيجي ۾ ٿهي. نئين حڪومت کي منهن ڏيڻ لاءِ مسلم ڪامريڊن کي سرحد پار موڪليو ويو. ڪميونسٽ تحريڪ طرفان پاڪستاني رياست جي نظرياتي ترتيب کي تسليم ڪرڻ جو مطلب اهو هئو ته قومن بابت ۽ مظلوم قومن جي قومي خود اختياريءَ جي حق بابت ليننی اصول کي رد ڪيو ويو. ان ڪري بلوچستان جي سلسلي ۾ نظرياتي ميدان تي اسانکي نهايت سنگين مسئلي کي منهن ڏيڻو پيو. سڀ کان پهرياڻين ته اسان کي خود اهو تسليم ڪرائڻو هئو ته ليننی اصول اڄا ڪارگر هئو. پاڪستاني ڪميونسٽن ورهاڱي کي برطانوي سامراج پاران سندن بيٺڪي مقصدن کي فروغ ڏيڻ جي ڪوشش بجاءِ هڪ اهڙي تاريخي عمل طور تسليم ڪيو

جنهن هڪ بلڪل نئين 'مسلم رياست' کي جنم ڏنو. هن مسلم قوم جي وجود کي تسليم ڪيو ۽ اهڙيءَ ريت ان جي پٺيان محرڪ نظريي 'نظريهءِ پاڪستان' کي پڙ.

ريمنڊ نوٽ: ان جو مطلب ته نظرياتي ميدان ۾ ڏوهانجو مقصد پاڪستان جي ترقي پسند تحريڪ اندر ليننني اصول ۽ وصف کي تسليم ڪرائڻو هو؟

مراد خان: ها، پر اسانجو مقصد رڳو قوم جي ليننني تعريف تائين محدود ڪونه هئو. ليننني اصول اسان لاءِ رڳو تيستائين ڪارگر هئو جيستائين آن ان مسئلي کي منظر تي آندو ٿي ته پاڪستان ۾ هڪ کان وڌيڪ قوميتون رهن ٿيون. پاڪستان ۾ هڪ کان وڌيڪ قوميتن جو خيال ئي خود رياست مخالف جدوجهد جو حصو هئو. اهو قوميت بابت رياست جي ان تصور سان سنئون سڌو ٽڪراءُ ۾ هئو جنهن جو بنياد مڪمل طور اسلام تي ۽ صرف هڪ قوم پاڪستاني قوم جي تصور تي رکيل هئو.

اسان ان نظرياتي تحريڪ جو حصو هئاسين جنهن پاڪستان کي هڪ اهڙي تاريخي حقيقت طور تسليم ڪرائڻ ٿي چاهيو جيڪا انگريز سامراج جي برصغير خالي ڪرائڻ جي نتيجي ۾ وجود ۾ آئي. ساڳئي وقت اسانکي ان حقيقت کي سمجهڻو هئو ته اها قوم يعني اها نئين رياست ڪا 'هڪ قومي رياست' ڪانه هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسانجي خيال ۾ اها هڪ گهڻ قومي رياست آهي.
ڪميونسٽ تحريڪ کي ان نئين رياست جي تضادن
کي ان حقيقت جي پس منظر ۾ سمجهڻ کپندو هئو ته
ان ۾ هڪ کان وڌيڪ قوميتون هيون. ان سان شايد
اهو به واضح ٿئي ته نيشنل عوامي پارٽيءَ سان اتحاد
جو ڪارڻ ڪهڙو هئو جاڪاڻ ته پارليماني سطح تي
نعپ پهرين سياسي جماعت هئي جنهن پاڪستان ۾
هڪ کان وڌيڪ قوميتن جي اصول جي حمايت
ڪئي.

ريمنڊ نوٽ:- توهانجي خيال ۾ ڪلاسڪ ليننسٽ
ترتيب ۾ ڪهڙي شيءِ جي کوٽ آهي؟

مراد خان:- سڀ کان پهريائين آءٌ هڪ وڏي فرق کي
واضح ڪرڻ چاهيندس. اسانکي مظلوم قومن ۽ قوميتن
جي حق خوداختياريءَ بابت لينن جي پيش ڪيل نظريي
سان ڪوبه اختلاف ڪونهي. حقيقت ۾، جيئن مون اڳ
۾ چيو، اسان پاڪستان اندر ڪيترن نام نهاد ترقي پسند
حلقن ۾ ان اصول کي تسليم ڪرائڻ لاءِ هڪ ڏکي
۽ سخت جدوجهد ڪئي آهي. افسوسناڪ ڳالهه اها آهي
جنهن نموني سان لينن جي وفات کان پوءِ پاڻ کي
’ليننسٽ‘ يا سوشلسٽ چوائيندڙ ڪيترين پارٽين ۽
رياستن ’قومي سوال‘ بابت سندس موقف کي استعمال
ڪيو آهي: پهريون ڳالهه ته جنهن نموني سان سوشلسٽ
رياستن ان کي لاڳو ڪيو آهي ان سان ليننيي نظريو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ اهڙو اصول بڻجي ويو آهي جيڪو زوريءَ مڙهيو ويندو هو. اهو رڳو انهن قومن سان لاڳو ڪيو ٿي ويو جتي قومي جدوجهد سنئون سڌو عالمي سوشلزم کي مدد ڏئي ٿي. اهو مڙهيل ان ڪري آهي ته عالمي سوشلزم جي رکوالي جو حق ڪنهن کي آهي؟ اهڙيءَ [ڊ]ريت ليئن جي موت کان وٺي اڄ ڏينهن تائين قومي حق خود اختياريءَ بابت ليئني اصول کي مختلف سوشلسٽ بلاڪن هميشه پنهنجي پنهنجي قومي مفادن لاءِ استعمال ڪيو آهي. انهن عالمي سوشلزم جي حوالي سان ڪنهن تحريڪ کي نيشنلسٽ قرار ڏيڻ يا نه ڏيڻ جو اختيار پنهنجي هٿ ۾ رکيو آهي.

اسانجي خيال ۾ قومي خود اختياريءَ جو حق هڪ اهڙو ناقابل منتقلي حق آهي جيڪو سمورين قومن سان لاڳو ٿيڻ کپي قطع نظر ان جي ته مظلوم قوميت جي سياسي جدوجهد جي جوڙجڪ ڪهڙي آهي. اسان سمجهون ٿا ته هرهڪ مظلوم ۽ وڙهندڙ قوم جي سياسي جدوجهد جي هيئت جو تعين خود اتان جي سماجن جي مدنظر ٿيندو. جيڪڏهن ڪن سماجن جي قومي جدوجهدن جي لاڙن منجهان اهو (محسوس يا) ظاهر ٿئي ته انهن کي اهڙا سماجي يا اقتصادي گروه ڪنٽرول ڪن ٿا جيڪي سڌو سنئون سوشلسٽ مقصد کي فائدو نٿا پهچائن اها پنهنجي طور تي ڪا ڪسوٽي ناهي جنهن جي بنياد تي ان قوم کان سندس خود اختياريءَ جو حق کسيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڃي، ان مرحلي تي پهچي اسان محسوس ڪريون ٿا ته لينن جو جديد استعمال ان ناقابل منتقلي حق جو اطمينان بخش (جواب) حل ناهي.

قومي خود اختياريءَ جو سمورو معاملو، جهڙي نموني لينن ان کي پيش ڪيو، ان وقت پيدا ٿيو جڏهن بيئڪيٽ دشمن جدوجهد سبب ڪان اهم هٿيار هئي جنهن کي سوويت يونين جي سوشلسٽ انقلاب ٽين دنيا جي سوال جي سلسلي ۾ استعمال ڪيو- ان انهن علائقن ۾ قومي خود اختياريءَ جي حق جي حمايت ڪئي جن تي پراڻن بيئڪي طاقتن جو سڌو ڪنٽرول هئو. ان مان اسانجي لاءِ بلوچستان (جي صورتحال) جي باري ۾ اشارا ملن ٿا. اسانجي راءِ ۾ بلوچستان ۾ پاڪستان جي جي حيثيت نئين بيئڪي طاقت واري آهي پر لينن جي پڌايل سامراج بابت عالمي اصول مطابق ان (پاڪستان) جي ان حيثيت کي ٿٿو مڃيو وڃي، ۽ اهڙيءَ ريت بلوچستان جي سلسلي ۾ قومي سوال جي مسئلي کي وڌيڪ منجهايو ٿو وڃي.

ريمنڊ نوٽ: ته پوءِ اهڙي دور ۾، جڏهن ٽين دنيا جي اڪثر ملڪن رسمي آزادي حاصل ڪري ورتي آهي، قومي سوال کي ڪيئن پيش ڪرڻ کپي؟

مراد خان: بيئڪيٽ جي رسمي طور ٽٽڻ واري عمل جي نتيجي ۾ ڪيترين نام نهاد آزاد رياستون وجود ۾ آيون آهن. هاڻي جيڪڏهن انهن رياستن اندر عملي

(معروضي) طور مظلوم قومون موجود آهن ته اسان جي
خيال ۾ انهن کي خود اختياريءَ جو اظهار ڪرڻ جو
پورو حق آهي. سامراج جي ڏاڍ ويڙهه جي نتيجي ۾ ٽين
رياستن جي وجود ۾ اچڻ سان انهن قومين جو حق،
خود اختياري لازمي طور (پاڻمرادو) ختم نه ٿو ٿي وڃي.
جيستائين قومي خود اختياريءَ جي حق جو تعلق آهي
ته رياست ٺهڻ جي عمل سان ان ۾ ڪو اثر (فرق)
نه ٿو پوي جتي به انهن ٽين رياستن جي سرحدن اندر
مظلوم قوميتون رهن ٿيون، قومي خود اختياريءَ جو حق
هڪ ناقابل منتقلي حق جي حيثيت رکي ٿو. ان ڪان
علاوه انهن ٽين رياستن اندر قومي مسئلي جي سياسي
حل جو دارومدار لازمي طور انهن رياستن جي هيئت ۽
انهن منجهان هرهڪ اندر موجود تضادن تي ٿئي ٿو.
جنهن دور ۾ اسان رهون ٿا، ان ۾ انهن ٽين رياستن
کي درپيش سمورن تضادن منجهان سڀ کان وڏيڪ اهم
خاص ۽ محرڪ قوت سامراج دشمني ئي آهي. انقلاب
جي تسلسل کي انهن منجهان هرهڪ رياست اندر موجود
معروضي تضاد ئي متعين ڪندا. جيڪڏهن هڪ ئي وقت
انهن رياستن ۾ طبقاتي ۽ قومي تضاد موجود هجي ته
پوءِ اهو انهن ملڪن جي انقلابي تحريڪ جو ڪم
آهي ته خاص تضاد جو تعين ڪن ۽ انهن تضادن کي
حل ڪرڻ لاءِ ان جدوجهد جي حوالي سان انهن جي
سياسي رخ جو پڙ- جتي قومي تضاد موجود آهي ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهو اسان جي خيال ۾ طبقاتي تضاد جو هڪ حصو آهي ۽ ان کي طبقاتي تضاد جي پيٽ ۾ اوليت هجي ٿي. ٻنهي کري لازمي آهي ته اهڙن علائقن ۾ قومي آزاديءَ جي تحريڪن جي اوسر ٿيندي. خود اختياريءَ جو حق، جيڪڏهن ان کي طبقاتي جدوجهد سان ملايو وڃي، پوءِ ته اهو مظلوم قوميت کان ان جو آزاديءَ جو حق نٿو کسي.

ريمنڊ نوٽ: پر پاڪستان جي سلسلي ۾ ته بي-پي-ايل-ايف بحيثيت هڪ تحريڪ، آزاديءَ جو مطالبو ڪونه ٿي ڪري. پوءِ پاڪستاني رياست خلاف جدوجهد ۽ بلوچستان ۾ خود اختياريءَ لاءِ معروضي ضرورتون ڪيئن پيدا ٿينديون؟

مرادخان: اسان بلوچستان لبريشن فرنٽ وارن رضاڪارانه طور پنهنجو قومي خوداختياريءَ جو حق استعمال نه ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. اهو هڪ آزادانه فيصلو آهي، پر ضروري ناهي ته اها ڳالهه ٻين هنڌن سان به لاڳو هجي ۽ ان جو اهو به لازمي مطلب ڪونهي ته ڪو انسان کي اهو اختيار ئي ڪونهي. بحيثيت هڪ حق جي اهو بدستور هڪ ناقابل منتقلي حق آهي. اسان رڳو ايترو ڪيو آهي ته هڪ طرف پنهنجي قومي جدوجهد آهي بلوچستان جي طبقاتي جدوجهد سان ملائي ته ٻئي پاسي پنهنجي قومي جدوجهد کي پاڪستان جي ٻين مظلوم قوميتن جي جدوجهد سان ملائڻ جو فيصلو ڪيو آهي. جيئن ته پاڪستان ۾ طبقاتي ۽ قومي، ٻئي تضاد پاڪستاني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رياست جي مخالفت ۾ آهن ۽ اسان ٻجي جدوجهد بنيادي طور پاڪستاني رياست جي خلاف آهي، اسان سمجهون ٿا ته (پنهي جي) مفادن ۾ هڪجهڙائي آهي ۽ اهو ته هڪ گڏيل انقلابي ڍانچي تحت مظلوم قومن ۽ مظلوم طبقن کي گڏجڻ لاءِ هڪڙي وسيع يونائيٽيڊ فرنٽ لاءِ معروضي حالتون موجود آهن. وسيع انقلابي مقصد جي حصول خاطر عارضي طور اسان پنهنجي آزاديءَ تان هٿ کنيو آهي.

ريمنڊ نوٽ: بهرحال اهو هڪ عارضي دستبرداري کان وڌيڪ ڪجهه آهي. ڇا اها سڄي علائقي ۾ مڪمل قومي حقن ۽ آزاديءَ جي حصول جي حڪمت عملي جي سوچ نه آهي؟

مرادخان: ها توهان درست ٿا چئو ڇاڪاڻ ته اسانجو مسئلو علائقي جي عمومي انقلابي تحريڪ جو مسئلو آهي اسان اڄ امريڪي سامراج سان سڌو ٽڪر ۾ آهيون. اسانجي راءِ ۾ پاڪستاني رياست امريڪا جي هڪ حليف رياست ۽ ان جي علائقي جي مفادن جي مڪمل نموني تابع آهي. اسان ان حقيقت کي ڏسون ٿا. سامراج دشمن جدوجهد جي سلسلي ۾ اسان اهو ضروري ٿا سمجهون ته بلوچ قومي آزادي جي تحريڪ کي پوري علائقي ۾ سامراج جي خلاف جيترو ٿي سگهي اوترو وسيع يونائيٽيڊ فرنٽ ناهڻ گهرجي. ان مان خاص مراد اها آهي ته پاڪستان ۾ يونائيٽيڊ فرنٽ کي تمام ڪشادو ٿيڻو پوندو. آخر انقلاب آهي ڇا؟ مخصوص وقت ۾ ڏوس حالتن جي

ڏوس تجزيي جو نالو انقلاب آهي. اسانجون ڏوس حالتون ڪهڙيون آهن؟ اسان هڪ اهڙي صورتحال ۾ گهريل آهيون جتي هڪ اهڙي رياست اسانجو استحصال ڪري رهي آهي جيڪا پنهنجي جوڙجڪ ۾ بلڪل مصنوعي آهي، جنهنجو نظريو مڪمل طور رجعت‌پسندانه آهي ۽ جيڪا پاڪستان جي حدن اندر مظلوم طبقن ۽ مظلوم قومن جي تضاد ۾ آهي. تنهنڪري اها ڳالهه اسانجي انقلابي مفاد وٽان آهي ته انهن سڀني قوتن سان اتحاد ڪريون جيڪي ان رياست سان تضاد ۾ آهن. جيڪڏهن ٻين انقلابي قوتن سان اتحاد جي خاطر اسان کي آزاديءَ جي پاليسي قربان ڪرڻي پوي ته اسان ان لاءِ تيار آهيون چاڪاڻ ته بلوچ انقلاب بابت اسانجي سوچ اها آهي ته انقلاب جو مقصد آزادي نه پر موجوده سماجي ۽ اقتصادي سرشتي جي مڪمل تبديلي آهي. پاڪستان جون (سڀئي) مظلوم قوميتون سا ڳئي ئي سرشتي جو شڪار آهن. سنڌ، پشتونستان ۽ بلوچستان جون بيٺڪون (Colonies) سا ڳئي ئي مقصد ذريعي ڳنڍيل آهن. تنهن ڪري ڪوبه جواز ناهي ته اسان ٻاڪي ملڪ جي ٻين انقلابي قوتن کان ڪٽي ڇڏيون. ائين ڪرڻ بيوقوفي ٿيندي. ان کان علاوه آزاديءَ جو تصور، جيڪڏهن ان کي موجوده سماجن جي مڪمل سماجي ۽ اقتصادي تبديليءَ سان ڳنڍيو وڃي ته رڳو هڪ مڪمل انقلاب ذريعي ئي حقيقت جو روپ وٺي سگهي ٿو، جيڪڏهن

بلوچستان ۾ مڪمل انقلاب اچي ٿو ته اهو بلوچستان جي موجوده ڍانچي جي خلاف ۽ ان سان گڏوگڏ مجموعي طور پاڪستان جي موجوده سماجي ۽ اقتصادي حالتن جي خلاف هڪ مڪمل انقلاب هوندو. اڻين نٿو ٿي سگهي ته آزاد بلوچستان سان گڏوگڏ پاڪستاني رياست به زنده رهي.

جيڪڏهن اسان پنهنجي مسئلي کي سامراج دشمن پس منظر ۾ پوري علائقي جي مسئلي جو حصو سمجهون ٿا ته پوءِ اهو اسانجي پنهنجي مفاد ۾ نه ٿيندو ته اسان آزاديءَ لاءِ وڙهون. اسان هڪ اهڙي آزاديءَ لاءِ وڙهنداسين جيڪا حاصل ٿيڻ شرط اسان کان کسجي ويندي. تڏهن به اهو واضح ٿيڻ کپي ته بحيثيت قومي آزاديءَ جي تحريڪ اسان پنهنجي سياسي آزادي محفوظ رکي آهي. اسان پنهنجي تنظيمي آزادي محفوظ رکي آهي ۽ اهڙيءَ طرح اسان پنهنجو آزاديءَ جو حق محفوظ رکڻ ٿا، جيڪڏهن ڪنهن به وقت ان جي ضرورت محسوس ٿي (ته اسان اهو استعمال ڪنداسين).

بهرحال ڪيترا طويل المدت فوجي، سياسي ۽ اقتصادي حڪمت عملين جا نقطا آهن جن تي سوچڻو پوي ٿو. اسان ڪهڙي قسم جي انقلاب لاءِ وڙهي رهيا آهيون؟ اسان ڪهڙي قسم جي سماجي ۽ اقتصادي تبديليءَ ۾ رڌل آهيون. انقلاب بابت اسانجو نظريو وڏي حد تائين سماجي ۽ اقتصادي تبديليءَ بابت مارڪسي سمجهاڻين

تي ٻڌل آهي. پاڪستاني رياست هڪ جاگيردارانه، سرمايه دارانه رياست آهي جيڪا بين الاقوامي سامراج سان مڪمل طور ڳنڍيل آهي. تنهن ڪري لازمي طور، اسان کي ان رياست کي تباهه ڪرڻ کپي. رڳو فوجي ميدان ۾ ئي (ڊسجي نه) بلوچستان جي آزادي تيستائين ناممڪن نظر ٿي اچي جيستائين پاڪستان جا فوجي ادارا مڪمل طور تباهه نٿا ٿين. فوجي ميدان ۾ طاقت جو توازن اسان جي خلاف آهي. تنهن ڪري اسان جيڪڏهن گوريلا تحريڪ (شروع ڪرڻ) جي حمايت ڪريون ٿا ته اسانکي ڊگهي عوامي جنگ جي حڪمت عملي اختيار ڪرڻي پوندي. ان حقيقت کان انڪار ناهي ته ڊگهي عوامي جنگ انقلابي تحريڪ لاءِ سازگار حالتون پيدا ڪري ۽ طاقت جي توازن ۾ بنيادي تبديلي آڻي سگهجي ٿي. پر اهڙي تبديلي آڻڻ لاءِ جيڪا قرباني، عزم ۽ جدوجهد گهربل آهي، ان کي مدنظر رکندي ۽ وقت جي عنصر کي مدنظر رکندي، اها مذاق ٿيندي، جيڪڏهن اسان ان تبديليءَ کي آڻڻ لاءِ گهربل وسيلن ۽ هٿيارن جهڙوڪ پاڪستان جي ٻين مظلوم قوميتن ۽ طبقن جي ساٿ کان سواءِ پنهنجي طور تي ان (تبديليءَ) کي آڻڻ جي ڪوشش ڪئي. جيڪڏهن بلوچ انقلاب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ انقلابي تحريڪ نہ هجي ها ان معنيٰ ۾ تہ اهو هڪ سامراج دشمن تحريڪ نہ هجي ها، جيڪڏهن اهو رڳو هڪ نيشنل شاونسٽ تحريڪ هجي، بنيادي سماجي اقتصادي تبديليءَ جي پروگرام کان سواءِ رڳو هڪ آزاد بلوچ رياست جي مقصد واري، تہ اهو مقصد بہ پاڪستاني فوج جي شڪست کان سواءِ حاصل ٿيڻ ناممڪن آهي.

مثال طور بلوچستان جي معاملي ۾ اسان ان امڪان کي رد نٿا ڪريون تہ ٿي سگهي ٿو تہ ڪن حالتن ۾ بلوچ قومي جدوجهد سامراج نواز علائقائي اسڪيم جي مددگار ثابت ٿئي. بنگلاديش ان جو هڪ بهترين مثال آهي جتي ڪميونسٽ تحريڪ مڪمل طور قومي آزادي جي تحريڪ جي مخالفت ڪئي. اها مخالفت بهرحال بنگلاديش ۾ قومي آزاديءَ جي تحريڪ جي واڌاري کي تہ روڪي نہ سگهي چاڪاڻ تہ سماجي ترقيءَ جي قانون مطابق اها هڪ اڻٽر ڳالهہ هئي. البتہ ان بنگلاديش جي بورزوا ۽ سيٺي بورزوا قيادت کي قومي آزاديءَ جي جدوجهد تي مڪمل ڪنٽرول حاصل ڪرڻ جو موقعو فراهم ضرور ڪيو. هتي ڏوهانجي آڏو هڪ اهڙو مثال آهي جتي ترقي پسند تحريڪ قومي سوال کي سامراج ۽ ڇي هٿن ۾ ڏيڻ جي ذميوار آهي. اچو تہ مسئلي جو هڪ ٻئي لحاظ کان جائزو وٺون. اسان جو ايمان آهي،

تہ انقلاب جي ڪاميابي يا ناڪامي بنيادي طور انقلابي تحريڪ جي ذميواري آهي. اسان ان نظريي کي ڪونہ ٿا مڃون تہ اها انقلاب دشمن جي طاقت يا ڪمزوري آهي جيڪا انقلاب جي فتح يا شڪست جو تعين ڪري ٿي. تنهن ڪري اسان سمجهون ٿا تہ هر اهو تضاد جيڪو انقلاب لاءِ مددگار ثابت ٿي سگهي ٿو تہ اها انقلابي قوتن جي ذميواري آهي تہ ان مان پورو فائدو وٺن ۽ ان کي سامراج دشمن جدوجهد جي حق ۾ استعمال ڪن. انقلابين تي ئي ان (سامراج دشمن جدوجهد جي) ناڪاميءَ جي ذميواري عائد ٿئي ٿي.

ريمنڊ نوٽ: ان مسئلي تي غور ڪندي ڇا اسان ڪجهہ قومي اقليتي تحريڪن بابت ڳالهائي سگهون ٿا جن لاءِ ضروري ناهي تہ سيني وٽ وسيع انقلابي مقصد هجي. ڪردن، ايريٽرياڻن ۽ بيافراڊن جي تجربن مان توهان پنهنجي تحريڪ ۽ جدوجهد لاءِ ڪهڙو نتيجو حاصل ڪيو آهي؟

مراد خان: اتي اسان وري بہ ڪنهن مخصوص مثال جي بجاءِ مسئلي جي بنياد تي ڳالهائينداسين. اسان واپس قومي خوداختياريءَ جي حق بابت ليننّي نظريي جي سوال ڏانهن ٿا اچون. هڪ طرف اسان چئون ٿا تہ اهو نظريو زبردستي مڙهيو ٿو وڃي ۽ ٻئي طرف اهو تہ ان جي مڙهجڻ واري حيثيت ان پاليسيءَ جي لاڳو ڪرڻ ۾ ٻٽائيءَ (Dualisum) کي جنم ڏني ٿي. هتي وري بہ

مظلوم قومين جي حق خود اختياريءَ سان اين جي پنهنجي مڪمل وفاداري ۽ پاڪتي سوشلسٽ چوائيندڙ مختلف رياستن ۽ پارٽين جي عمل ۾ فرق ڪرڻ گهرجي. انهن منجهان ڪجهه رياستن جي راءِ مطابق قومي جدوجهد ڪي رڳو تڏهن ئي عالمي سوشلسٽ تحريڪ جو حصو سمجهي سگهجي ٿو جيڪڏهن اهي اهم سوشلسٽ طاقت جي عالمي حڪمت عمليءَ جي مفادن لاءِ سڌي طرح مددگار ثابت ٿين ٿيون. ٻي صورت ۾ عالمي ڪميونسٽ تحريڪ کي قومي جدوجهد جي مخالفت ڪرڻ کپي جيڪڏهن (هڪڙي) قومي جدوجهد جو سياسي ڪردار اهڙيءَ ڪسوٽيءَ تي پورو نٿو اچي جنهن مطابق عالمي سوشلسٽ تحريڪ ان جي قومي قيادت کي ترقي پسند چئي سگهجي.

- قومي آزاديءَ جي تحريڪن طرفان پڻ ساڳئي قسم جي ٻٽائي (Dualisum) جو اظهار ڪيو ٿو وڃي. پنهنجو قومي خود اختياريءَ جو حق استعمال ڪرڻ جي ڪوشش ۾، ڪجهه تحريڪون اهڙيون آهن جيڪي ان اصول کي بلڪل تقليدي (عقيدائي) انداز ۾ لاڳو ٿيون ڪن. جيئن مثال طور ايريٽيريا ۾- اهي هڪ ”سماجي ۽ اقتصادي انقلاب جي حق“ خاطر ”آزاديءَ جو حق“ ڇڏڻ لاءِ تيار ناهن.

اسانجي راءِ ۾ انقلاب جو اهم مقصد سماج جي سماجي ۽ اقتصادي تبديلي آهي، جيڪڏهن ڪنهن مخصوص

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قوميت جو مستقبل (Fate) ۽ سماجي ۽ اقتصادي ترقي
ٻن گهڻن قوميتن ۽ طبقن سان ڳنڍيل آهي ۽ جيڪڏهن
انهن سڀني قومين ۽ طبقن لاءِ انقلاب ذريعي گهربل
مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ حالتون سازگار آهن، ته پوءِ
اسان سمجهون ٿا ته اها قومي آزاديءَ جي تحريڪ جي
ترقي پسندي ٿيندي ته اها انقلابي عمل جي وسيع سماجي
۽ اقتصادي مقصدن سان پاڻکي ڳنڍڻ خاطر ”آزاديءَ
جي حق“ تان هٿ کڻي وڃي. ايريٽريا جي معاملي ۾
جيستائين خود (ڪنهن به) ايٿوپيائي حڪومت (جي
سوچ) اندر بنيادي تبديليون نٿيون اچن تيستائين اهي
حالتون پيدا نٿيون ٿي سگهن. تنهن ڪري (شهنشاهه)
هيل سلاسيءَ جي حڪوميت دوران ايريٽريائي مڪمل
آزاديءَ لاءِ وڙهڻ ۾ حق بجانب هئا.

ريمنڊ نوٽ: ته ڇا توهان اهو چوڻ ٿا چاهيو ته
عديس ابابا ۾ هيل سلاسيءَ جو تختو اونڌو ٿيڻ سان
اريٽريا جدوجهد جون معروضي حالتون تبديل ٿي ويون آهن.

مراد خان: اسانجي خيال ۾ هيٺئر هو ڪنهن سامراج
نواز حڪومت جي خلاف نه وڙهي رهيا آهن. ظاهر
آهي مسئلا ته پنهنجي جاءِ تي آهن. يعني ته نظرياتي
مسئلا. هڪ قوم جو ٻيءَ قوم سان اتحاد نظرياتي بنيادن
تي ئي ٿي سگهي ٿو. سماجي ۽ اقتصادي انقلاب لاءِ
ظاهر آهي ته يونائيٽيڊ فرنٽ جي ضرورت پوندي جنهن
۾ سماجي ۽ اقتصادي مفادن جي هڪجهڙائي لازمي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان ۾ مسئلا يقيني طور اٿي سگهن ٿا. ايريٽريائي تحريڪ جي خصوصيت ۾ ايٿوپيائي صورتحال جي خصوصيت جي باري ۾ يقيني طور مسئلا آهن.

ريمنڊ نوٽ: ڇا توهان سمجهو ٿا ته ايريٽريائي تحريڪ اڄ جنهن صورتحال سان دوچار آهي سان ان ڪري آهي جو ڏهاڪو سال اڳ ۾ ان ايٿوپيا اندر پين قوميتن سان لاڳاپا قائم ڪرڻ جي امڪان کي رد ڪري ڇڏيو؟

مرادخان: جي ها، ايريٽريائي تحريڪ خود ايٿوپيا اندر (هلندڙ) طبقاتي جدوجهد کان پاڻکي بلڪل ڪٽي ڇڏيو. اهوئي سبب آهي جو اها تحريڪ اڄ مسئلن سان دوچار آهي. بهرحال هيل سلاسي واري پراڻي راڄ هيٺ به ايريٽريا جي قومي تحريڪ آزاديءَ جي حقيقي ڪاميابيءَ لاءِ ان کي ايٿوپيا اندر هلندڙ طبقاتي جدوجهد جو لازمي جزو بڻائڻ اڻٽر هئو هيل سلاسيءَ جي زير قيادت رجعت پسند قوتن جي شڪست جي نتيجي ۾ جيڪڏهن هڪ آزاد ايريٽريا وجود ۾ اچي ها، ته اهو هڪ انقلابي ايريٽريا نه، پر صرف تين دنيا جو هڪ ويتڪ ملڪ هجي ها. آزاديءَ جو خيال پنهنجي طور انقلاب ناهي. ظالم ملڪ اندر (هلندڙ) طبقاتي جدوجهد کان ڪٽيل انقلاب پنهنجي طور تي هڪ انقلابي حڪومت لاءِ گهربل ضرورتون پوريون نٿو ڪري.

اڄ ايريٽريا ۽ ايٿوپيا ۾ جيڪي ڪجهه ٿي رهيو آهي سو بنيادي طور ان پاليسيءَ جو ئي تسلسل آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪا سوويت يونين ۾ انقلاب جي فتح ڪانپوءِ اختيار ڪئي ويئي. ”هڪ ملڪ ۾ سوشلزم جو استحڪام“ مسئلو ساڳيوئي آهي- فرق رڳو اهو آهي ته هتي مسئلي جي نوعيت علائقائي آهي- اسان، خود سوشلسٽ انقلاب تان دستبردار ٿيڻ جي قيمت تي ”هڪ ملڪ ۾ سوشلزم“ جي تعمير ڏسي چڪا آهيون- اسان اهڙي صورتحال به ڏٺي آهي جتي ڪجهه انقلابي جدوجهدن ڪن مخصوص علائقن ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي آهي پر جلدئي اهي مڪمل طور رجعت‌پسند قوتن جي گهيري ۾ اچي ويون- رياستي اقتدار تي قبضي ڪان پوءِ انقلاب کي مستحڪم ڪرڻ ۽ انقلاب کي اڳتي وڌائڻ ۾ انقلابين کي جيڪي دشواريون ڏسڻيون پيون ۽ وڏي تعداد ۾ انقلاب دشمنن جا حملا. اهي سڀ اهڙا تجربا آهن جيڪي عالمي سطح تي انقلابي جدوجهد جي قيمت تي حاصل ٿيا آهن- اهو غيرمعقول ٿيندو جيڪڏهن 1980 جي ڏهاڪي ۾ اسان انهن تجربن مان سبق نه وٺي سگهون. بلوچستان جي قومي آزاديءَ جي تحريڪ کي پاڪستان، جي ٻين مظلوم قومن ۽ طبقن جي قومي آزاديءَ جي جدوجهدن سان ڳنڍڻ ذريعي جيڪڏهن هڪ سماجي ۽ اقتصادي انقلاب (جيڪو ته بلوچ تحريڪ جو اهم مقصد آهي) آڻڻ لاءِ معروضي پيدا ٿين ٿا ته پوءِ ڇو اسان پاڻ کي ان امڪان کان محروم ڪريون- رڳو آزاديءَ جي خاطر؟

ريمنڊ‌نوٽ: توهان پنهنجي عمومي تجزيي جي روشني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ ڪرد قوم جي جدوجهد کي ڪهڙي حيثيت ٿا ڏيو؟

مرادخان: ننڍيون قومون، خاص ڪري اهي قومون جهڙڪي نين رياستن (بيٺڪي دور کان پوءِ جون نام نهاد رياستون جن ۾ اڄ جي ٽين دنيا جي ملڪن جو هڪ وڏو تعداد اچي ٿو وڃي). ۾ قائل آهن تن جو هڪ تمام اهم مسئلو اهو آهي ته هڪ طرف سندن قومي خودمختياريءَ جي حق جي استعمال جو مسئلو آهي ته ٻئي طرف مجموعي طور (ان نئين) رياست جي ترقي پسند يا مارڪسسٽ تحريڪن سان پاڻکي ملائڻ جو مسئلو. اتي ڪڏهن ڪڏهن قومي تحريڪ آزاديءَ پاڻکي رياست جي ٻين مظلوم قومن ۽ طبقن سان ملائڻ جي موقعي کان محروم ڪيو آهي، جيئن ايريٽريا ايٿوپيا ۾ ڪيو. ٻئي طرف وري ڪجهه اهڙا به مثال ٿيا آهن جتي ٻين مظلوم طبقن يا قومن ۽ انهن ترقي پسند قوتن جي قيادت پاڻکي مظلوم قوميتن جي جدوجهد کان پاڻکي عليحده رکيو آهي. اهڙو مثال اسان کي ڪردستان جي معاملي ۾ نظر اچي ٿو ۽ اچا وڏيڪ ڏ ملاسيڪل نموني بنگلاديش جي معاملي ۾. اتي نام نهاد ترقي پسند تحريڪ قومي جدوجهد جي وجود کان ئي انڪار ڪري ڇڏيو ۽ اهڙي ريت پاڻکي قومي تحريڪ آزاديءَ کان ڪٽي ڇڏيو.

پر اسان بلوچ تحريڪ وارن ڪرد جدوجهد جي تاريخ مان ڪجهه ٻيون ڳالهيون پرايون آهن. ان سلسلي ۾ ۾ آءٌ شاهه (ايران) جي دور دوران ٿيندڙ واقعن جو

ذڪر ڪندس. هڪ ڀيرو شاهه چيو هئو ته علائقي جي
پهريدار جي حيثيت ۾ علائقي کي درپيش انقلاب جي
خطري کي منهن ڏيڻ لاءِ. وٽس ٻه اهم هٿيار هئا. پهريون
هئو، سڌي مداخلت. اهو طريقو 1973 ۾ اومان ۾ استعمال
ڪيو ويو ۽ بلوچستان جي معاملي ۾ پڻ جڏهن شاهه
پاڪستاني رياست جي ظلم لاءِ هٿيار ۽ پئسو مهيا ڪيو
ٻيو هٿيار هئو مختلف قومن جي قومي آزادي جي تحريڪن
کي اندران نقصان پهچائڻ. اهو طريقو ڪردستان ۾ آزمايو
ويو. ان جو مقصد اهو هئو ته قومي آزاديءَ کي هڪ
مخصوص طرف ڏانهن وٺي ڏجي جنهن ان کي شڪست
ڏئي سگهجي. ڪردستان جو معاملو هڪ مثالي هئو. شاهه
ڪلم ڪلا چيو ته ڪردستان جي ڪاروائي هن لاءِ نسبتاً
سستي هئي. ٽي ڪروڙ ڊالرن ۾ معاملو پورو ٿي ويو.
هن رڳو ڪردستان کي تباهه ڪرڻ خاطر ان جي حمايت
ڪئي. اهڙو امڪان بلوچستان ۾ هميشه رهي ٿو. بلوچ
تحريڪ کي تباهه ڪرڻ جو بهترين طريقو ڪهڙو آهي؟
جواب چٽو لڳو پيو آهي. قومي تحريڪ کي هڪ رجعت
پسند قيادت جي هٿ هيٺ وٺي ڏجي جيڪا (قيادت)
پوءِ بلوچستان جي جنگي اهميت ۽ قومي دولت کي
سڀ کان وڏو واڪ ڏيندڙ وٽ وڪڻڻ لاءِ تيار هوندي
اهو پڻ بالڪل چٽو آهي ته بلوچستان جي جنگي اهميت
۽ قدرتي دولت کي هر قسم جي ڌاريي ڪنٽرول کان
ڪان رڳو انقلاب ئي بچائي ٿو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ريپبلڪ نيوٽ: اڄ رات اسان ڪيترن ئي مسئلن ۽ موضوعن تي ڳالهايو آهي ۽ پر گفتگو کي بکڙو ڪرڻ جو ڪارڻ اهو آهي ته بلوچ جدوجهد ۽ بي-بي-ايل-ايف بحيثيت اهو عالمي سطح تي تقريباً مڪمل طور غير معروف آهي. پاڻ ڪيترن اهڙن وڏيڪ مشهور گروپن جي پيٺ ۾ جن کي آءٌ سڃاڻان، ”قومي سوال“ تي ان جي جديد پس منظر ۾ وڏيڪ غور و فڪر ڪيل نظر ٿو اچي. قومي سوال ۽ قومي خود اختياري جي حق کي درپيش شايد سڀ کان نمايان ۽ اهم بحران فلسطين جو مسئلو ۽ اسرائيل جو وجود آهي. ان صورتحال کي توهان ڪيئن ٿا سمجهو؟ پاڪستان ۽ اسرائيل جي نوعيت ۾ ڪهڙيون هڪ جهڙايون ٿي سگهن ٿيون جڏهن ته ٻئي مذهبي ڪٽرپڻي جي بنياد تي وجود ۾ آيا آهن ۽ ٻئي پنهنجي اندر ڪنهن به قوميت جي وجود کان انڪاري آهن؟

مراد خان: منهنجي خيال ۾ فلسطين جو قومي سوال وڳڙو تڏهن حل ٿي سگهي ٿو جڏهن فلسطيني پنهنجو قومي حق علائقي جي سمورن سياسي قوتن کان مڪمل طور آزاد نموني استعمال ڪن. فلسطيني مسئلي جي حوالي سان "سٺا" نتيجا حاصل ڪرڻ ۾ اڄ ڏينهن ڏاڍين فلسطين جي قومي تحريڪ جي نااهلي ۽ ان جي سڀ کان وڏي ڪمزوري اسان جي خيال ۾ علائقي جي ٻه رخي (ٻهري) سياست تي سندس مڪمل انحصار آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان جي پاڻ کي خيالي قسم جي عرب قومي جدوجهد سان ڳنڍڻ جي غلط رخي جدوجهد جي نتيجي ۾ اسان جي خيال ۾ فلسطينين کي تمام وڏو نقصان سهڻو پيو آهي- بلوچستان ۾ اسان لاءِ فلسطيني تجربي جو سڀ کان وڏو سبق اهو آهي ته ڪنهن به قومي تحريڪ جي قومي آزاديءَ لاءِ جدوجهد جو بنياد مڪمل طور هڪ آزاد پروگرام تي رکيل هجي- آزاد پروگرام مان اسان جي مراد اهڙو پروگرام آهي جيڪو فقط واسطيدار وڙهندڙ قوم جو ترجمان هجي. فلسطيني قيادت اهڙي نموني صرف ۽ صرف فلسطيني قوم جي مفادن جي ترجماني ڪرڻ ۾ مختلف موقعن تي تاريخي ڪوتاهيون ڪيون آهن. سڀ کان وڏي بدقسمتي اها آهي ته هنن فلسطيني قوم جي مفادن کي عرب قوم پرستيءَ جي وسيع حڪمت عمليءَ سان ملائي مونجهارو پيدا ڪري وڌو آهي. اسان جي خيال ۾ ”عرب قوم“ جهڙي ڪنهن شيءِ جو ڪو وجود ڪونهي. اهڙيءَ ريت هنن پاڻ کي نام نهاد عرب نيشنلزم جي نعرن تي منحصر ڪري ڇڏيو آهي جيڪو انتهائي ساڄي کان انتهائي کاٻي تائين پکڙيل آهي. انهن ڪوتاهين جي نتيجي ۾ هنن (فلسطينين) کي تمام سخت ۽ ڳري قيمت ادا ڪرڻي پئي آهي-

ان کان علاوه فلسطيني تحريڪ پنهنجي انهن ڪوتاهين سبب مسئلي جي اصلي ڪارڻ کي مڪمل طور نظر انداز ڪري ڇڏيو آهي- ان مان اسان جي مراد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي اسرائيلي رياست جي حيثيت. اسان بطور هڪ ظالم رياست جي اسرائيلي رياست کي تباهه ڪرڻ جي ڳالهه ته ڪري سگهون ٿا پر ان جو مطلب اسرائيلي عوام جي تباهي نه هئڻ کپي. ان سوال تي واضح ٿيڻ ۾ ناڪامي سان فلسطيني تحريڪ جي مشڪلاتن ۾ واڌارو ٿيو آهي. ان ناڪاميءَ مختلف وقتن تي ۽ مختلف حالتن تحت فلسطيني تحريڪ تي ظلم جاري رکڻ لاءِ سامراج کي موقعا فراهم ڪري ڏنا آهن. ان فلسطيني تحريڪ کي پير کوڙڻ نه ڏنا آهن ۽ ممڪنه تباهيءَ لاءِ تحريڪ کي الڳ ٿلڳ ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو آهي.

ريمنڊ نوٽ: توهان جي خيال ۾ اسرائيل ڏانهن ڪهڙي قسم جو رويو صحيح ٿيندو؟

مراد خان: اهو ساڳيو ئي مسئلو آهي جهڙو اسان کي پاڪستان ۾ درپيش آهي. پاڪستاني رياست ٺهڻ جي نتيجي ۾ اٽڪل هڪ ڪروڙ ماڻهن ڀارت جي مختلف علائقن کان (پاڪستان جي) سرحد عبور ڪئي. انهن هڪ ڪروڙ ماڻهن کي پاڪستان جي موجوده جغرافيائي علائقن منجهان ڪتي به نسلي، ثقافتي يا زباني بنياد حاصل ڪونه هئا. تنهنڪري اهي لازمي طرح انهن علائقن لاءِ ڌاريا آهن جن کي پاڪستان چئجي ٿو. اهي ٻي هڪ ڪروڙ ماڻهو آهن جن پنهنجي طبعي ۽ سياسي مسئلن سبب پاڪستان جي هتراڌو جوڙجڪ جي زوردار نموني حمايت ڪئي- هنن لاءِ اڻهن ڪرڻ هڪ ٻيءَ قوم جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

علائقي ۾ ڌاربي طور پنهنجي حفاظت ڪرڻ جي مترادف آهي.

نندي کنڊ ۾ هڪ قسم جو تاريخي عمل جاري آهي. ظاهر آهي ان عمل کي واضح ڪرڻ لاءِ دليل موجود آهن. پر ان عمل جي نتيجن سان رهندي اسان کي هينئر ٽيهه سال گذري چڪا آهن. اسان ڇڙي نعريبازيءَ سان انهن نتيجن کي بدلائي نٿا سگهون. اسان هندستان جي مختلف حصن کي سنڌ، پنجاب، پختونستان ۽ بلوچستان جي موجوده علائقن ۾ داخل ٿيندڙ هڪ ڪروڙ ڌارين کي ڌڪي، ڪيڻ سان ان عمل کي واپس نٿا ڪري سگهون جيتوڻيڪ انهن کي اڄوڪي پاڪستان جي علائقي اندر ڪابه نسلي، ثقافتي يا لساني پاڙ ڪانهي. نه ئي اسان انهن کي سمنڊ ۾ اڇلي ٿا سگهون. تنهنڪري اسان کي پنهنجي سياسي بلوغت جو اظهار ڪرڻ کپي ۽ بحيثيت هڪ قومي تحريڪ آزاديءَ جي مسئلي جي جڙ خلاف ويڙهه ۾ پنهنجي ذميواري نڀائڻ کپي. اسان جي خيال ۾ پاڪستاني رياست جي اها (موجوده) مصنوعي خاصيت آهي. اسانجو مقصد پاڪستاني رياست کي ان جي موجوده شڪل ۾، جنهن جو مطلب آهي ان جي جاگيردارانه، سرمائيدارانه ۽ ظالمانه غيرجمهوري شڪل ۾ تباهه ڪرڻ آهي. اسان کي ان جي جاءِ تي هڪ اهڙي نئين رياست اڏڻي پوندي جيڪا پاڪستان جي موجوده رياست ۾ رهندڙ مختلف قومين کي گڏ ڪري سگهي جن ۾ اهي هڪ ڪروڙ ڌاريا به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

به شامل هوندا جيڪي ڪن تاريخي واقعن جي نتيجي ۾ موجوده علائقي ۾ داخل ٿيا.

ريمنڊ نوٽ: ته پوءِ اها هڪ جهڙائي فلسطيني/ اسرائيلي مسئلي لاءِ ڪهڙي حيثيت رکي ٿي؟

مراد خان: ان جو مطلب اهو آهي ته توهان کي ماڻهن جي باري ۾ ۽ تاريخي نتيجن جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪرڻي پوندي. جيڪڏهن اڄ اسرائيل ۾ ڏيهه لک ماڻهو آهن، ته توهان کي ان سياسي، سماجي ۽ اقتصادي رول بابت ڄاڻ رکڻي پوندي جيڪو اهي ڏيهه لک ماڻهو مستقبل جي فلسطيني رياست ۾ ادا ڪندا. اسان پنهنجي تحريڪ جي حڪمت عمليءَ جو بنياد هڪ سوشلسٽ ڊيموڪريٽڪ رياست اندر مختلف قومين ۽ مظلوم طبقن جي ڪنفيڊريشن خاطر جدوجهد ۾ پاڪستان جي مختلف مظلوم اقليتن ۽ مجموعي طور مظلوم طبقن جي هڪ يونائيٽيڊ فرنٽ تي يقين رکون ٿا. ان پس منظر ۾ اسانکي واضع نموني نشاندهي ڪرڻي پوندي ته انهن هڪ ڪروڙ ڏارين ۾ ڪير اسان جو دوست آهي ۽ ڪير دشمن.

فلسطيني تحريڪ جي ناڪامي اها آهي ته اسرائيل جي موجوده هٿرادو رياست اندر رهندڙ انهن ڏيهه لک ماڻهن جي حقن کي جيئوٽيڪ ذهني ۽ نظرياتي طور ان مڃيو آهي پر سياسي سطح تي ڪنهن به نموني ان مڃتا جو اظهار نه ڪيو آهي. اسرائيلي آباديءَ جي ڪجهه

حصن کي پنهنجي طرف ڪرڻ ۾ فلسطيني تحريڪ جي ناڪامي، آءٌ سمجهان ٿو سنڌس ان مسئلي کي نظرانداز ڪرڻ واري پاليسيءَ جو نتيجو آهي. اسرائيل جي سلسلي ۾ ظاهر آهي اتي فلسطيني تحريڪ بابت سخت دشمنيءَ وارو ماحول آهي ۽ ان حقيقت کان انڪار نٿو ڪري سگهجي ته اسرائيلي آباديءَ جي اڪثريت تاريخ جي ڏکي اثر هيٺ اسرائيل جي موجوده رياست جي واقعي حمايت ڪري ٿي. تنهن ڪري ظاهر آهي اسرائيل اندر آباديءَ ۽ فلسطيني عوام جي وچ ۾ يونائيٽيڊ فرنٽ قائم ٿيڻ انتهائي مشڪل آهي. ان لاءِ هڪ پرعزم جدوجهد جي ضرورت آهي، نه رڳو فلسطيني انقلاب پاران پر خود اسرائيلي آباديءَ طرفان پڻ.

پنجاب ۽ بلوچستان جي وچ ۾ تعلق جي حوالي سان اسان ساڳيءَ صورتحال سان دوچار آهيون. اسان جنهن ڳالهه تي واقعي زور ڏيڻ ٿا چاهيون سا اها آهي ته ظالم قوم ۽ مظلوم قومن جي وچ ۾ متحده محاذ قائم ڪرڻ لاءِ تمام گهڻي ڏيان ۽ مضبوط ارادي سان جدوجهد ڪرڻي پوندي. اهڙي قسم جو ڌيان ۽ ارادو ممڪن ٿي نٿو سگهي جڏهن سياسي مصلحتن خاطر قومي تحريڪ سان ڏوڪيبازي ڪئي وڃي. فلسطيني تحريڪ جو مسئلو مختلف عرب ملڪن جي عوام کي هڪ متحده محاذ ۾ گڏ ڪرڻ ايترو ناهي جيترو فلسطيني عوام ۽ اسرائيلي رياست اندر رهندڙ آباديءَ جي اڪثريت جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وچ ۾ يونائيٽيڊ فرنٽ ناهڻ تي ڌيان ڏيڻ.

ريمنڊ نوٽ: فلسطيني صورتحال جي سلسلي ۾ (جتي عرب رياستن جي حريفانه نيشنلزم فلسطينين کي غيرمتحرڪ ۽ پاسيرو ڪري ڇڏيو آهي) توهان جيڪي ڪجهه چيو ان سان هڪ ٻي هڪ جهڙائي ظاهر ٿئي ٿي. بنگلاديش جي تجربي ۾ اسان سوشلسٽ بلاڪ جي (مختلف) عنصرن کي هڪ ٻئي سان دشمنيءَ واري صورتحال ۾ ڏٺو، جتي سوويت يونين بنگلاديش جي قومي آزاديءَ جي جدوجهد جي حمايت ڪري رهيو هئو جڏهن ته چين ان جي مخالفت ڪئي. ان مان ظاهر ٿئي ٿو ته بينڪيٽ ڪان پوءِ جي (Post Colonial) رياستن ۾ قومي تحريڪن کي نه رڳو امريڪا پاران ڪين ختم ڪرڻ جي مسئلي کي منهن ڏيڻو ٿو پوي پر سوشلسٽ بلاڪ اندر دشمنين جي وچ ۾ ڦاٿل هجڻ جي مشڪل کي پڻ. انهن حالتن بابت توهانجي ڪهڙي راءِ آهي؟

مراد خان: بلوچستان ۾ اسان ان مشڪل ۾ پوريءَ طرح ڦاٿل آهيون جنهن جو سبب اسانجي ملڪ جي جنگي اهميت ۽ خاص ڪري گئس، تيل ۽ ٽامي جا غير استعمال شده اقتصادي ذخيرا آهن. اسان ٽن اهم عالمي طاقتن جي ته-واڻي تي آهيون- انهن منجهان ٻن چين ۽ امريڪا جون پاليسيون پاڪستاني رياست لاءِ سڌن حمايت ۽ ان ڪري بلوچستان جي قومي تحريڪ آزادي جي سڌي مخالفت جي سلسلي ۾ هڪ جهڙيون آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيستائين چين ۽ امريڪا جو تعلق آهي، اسان پنهنجي (فائدي) لاءِ انهن ۾ ڪنهن به شيءِ جي اميد نٿا رکون.

اسان جي حيثيت رڳو اسان جي جڳهي اهميت جي ڪري آهي. تنهنڪري ظاهر آهي امريڪا ۽ چين جي خلاف سوويت يونين ئي اسانجو طاقتور حليف ٿي سگهي ٿو، پر ضروري ناهي ته خود بلوچستان جي انقلاب اندر به ائين ئي هجي. اسان ڪي اها صورتحال ان ڪري درپيش آئي آهي ڇاڪاڻ ته بلوچستان جي تحريڪ آزادي بين الاقوامي ڪميونسٽ تحريڪ کان بلڪل آزادانه نموني پاڻ کي منظم ڪيو آهي ۽ انهيءَ آزاديءَ جو ڪجهه سبب هيءَ حقيقت آهي ته اها عالمي انقلابي تحريڪ تي بين الاقوامي مرڪزي ڪنٽرول جي خلاف جدوجهد جي پيداوار آهي. نتيجي طور اسان (علائقي ۾) دلچسپي رکندڙ عالمي طاقتن لاءِ اهڙي فائديمند قوت ناهيون جنهن جي هو حمايت ڪن. تنهنڪري سوويت يونين جيڪو اسانجو سياسي اتحادي آهي سو به ضروري ناهي ته اسان جي شرطن تي اسان جي حمايت ڪرڻ لاءِ آماده ٿئي. سوويت يونين رڳو هڪ ممڪن اتحادي آهي ۽ جيئن مون اڳ ۾ چيو صرف امريڪا ۽ چين جي خلاف اتحادي. تنهن ڪري بلوچستان جي تحريڪ لاءِ ان جي حمايت جو دارومدار ان ڳالهه تي ٿيندو ته هو علائقي ۾ امريڪي يا چيني حڪمت عمليءَ کان ڪڏهن ۽ ڪيترو خطرو محسوس ٿو ڪري. بلوچ قومي آزاديءَ جي تحريڪ پنهنجي طور تي سوويت يونين لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪا حقيقي اهميت نٿي رکي.

سڄي دنيا اندر انقلاب جي مرڪزن کان پنهنجي مڪمل نظرياتي آزاديءَ سبب اسان سمجهون ٿا ته علائقي ۾ موجود واحد ممڪنه اتحادي اسانجي حمايت ڪونه ڪندو، سواءِ انهن موقعن جي جڏهن سندس پنهنجي مفادن لاءِ ائين ڪرڻ (مدد ڪرڻ) انتهائي ضروري ٿي پوي، نه ڪه بلوچ قومي آزاديءَ جي تحريڪن جي مفادن ۾. ان ڪري مستقبل ۾ اسان کي بلڪل اڪيلي سر جدوجهد ڪرڻي پوندي. پر اهوڏي مرحلو آهي جتي بلوچستان محاذ آزاديءَ جي حڪمت عمليءَ جون مخصوص خاصيتون پنهنجو ڪردار ادا ڪنديون. اسان هميشه ان حقيقت کان باخبر رهيا آهيون ته اسان ان مشڪل سان پوريءَ ريت دوچار آهيون.

اسان طاقت جو توازن پنهنجي حق ۾ ڪرڻ خاطر ٿي هڪ ڪل پاڪستان رياست وارو رستو اختيار ڪيو آهي. پاڪستان جي سمورين مظلوم قومين ۽ طبقن جو متحده محاذ قائم ڪرڻ سان اسان سڄي پاڪستاني سماج کي هڪ سامراج دشمن فرنٽ ۾ تبديل ڪرڻ چاهيون ٿا. اسان پاڻ کي (رڳو) قومي آزاديءَ واري الڳ ٿلڳ پوزيشن کان هٽائي پوري پاڪستان ۾ ڦهليل ڏوس انقلابي تحريڪ سان ڳنڍيون ٿا. ان صورتحال جي حوالي سان اسان نٿا سمجهون ته پاڪستان رياست سان چين ۽ امريڪا جو اتحاد اسانجي مستقبل لاءِ ڪو وڏو خطرو ثابت ٿي سگهندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(١) ايريٽريائي سوال:
هڪ بيٺڪي سوال آهي

(٢) ايريٽريا جي آزادي:
واحد صحيح موقف

ايريٽريا - ايٿوپيا لاڳاپن جي سوال بابت آمريڪا ۾ رهندڙ ايٿوپين شاگردن جي تنظيم جي موقف جي جواب ۾ آمريڪا ۾ رهندڙ ايريٽرين شاگردن ۽ ايريٽرين عورتن جي تنظيمن پاران شايع ڪيل ٽيسز جا ٻه باب.

ايريٽريائي سوال

هڪ بين الاقوامي سوال آهي

گذريل باب ۾ اسان (اهو) ذڪر ڪيو ته ايريٽريا 1952 کان وٺي غير ملڪي يعني ايٿوپيائي قبضي جو شڪار آهي. هينئر اسان اهو ذڪر ڪنداسين ته ايريٽريا تي ايٿوپيا جي قبضي کي بين الاقوامي قبضو چوڻ ڇو صحيح ٿيندو.

جيئن اسان اڳ ۾ ٻڌايو آهي، ايٿوپيا جي جاگيردار انتظاميه، امريڪا جي زير قيادت سامراج جي ڇٽيءَ تي، ان جي مڪمل حمايت سان ۽ ان جي مفادن خاطر ايريٽريا تي قبضو ڪيو ۽ پاڻ سان ملائي ڇڏيو. جيتوڻيڪ رسمي بين الاقوامي اختيار ايٿوپيائي حڪومت جي هٿ ۾ آهي پر اصل ۾ اهي سامراجي ڌريون آهن، خاص ڪري امريڪي سامراج جيڪي ملڪ (ايريٽريا) جي وسيلن جو استعمال ڪري رهيا آهن، جن پنهنجا فوجي اڏا تعمير ڪيا آهن ۽ ملڪ کي پنهنجي اڳين (جنگي) چونڪي بڻائي ڇڏيو آهي. ايٿوپيائي حڪومت رڳو سامراج پاران ايريٽريا تي بين الاقوامي غلبي ۾ هٿيار جو ڪم ڏيئي رهي آهي. تنهن ڪري ايريٽريا تي ايٿوپيا جي

قبضي ڪين بيٺڪي قبضو ۽ ايريٽوياڻي سوال، ڪي بيٺڪي سوال ۾ چوڻ ٺي درست ٿيندو.

(فوجي) جنتا ۽ سمورا ايٿوپياڻي شاونسٽ ايريٽرياڻي سوال جي بيٺڪي تشريح جي سخت مخالفت ڪري رهيا آهن ۽ پنهنجي مخالفت کي جائز ثابت ڪرڻ لاءِ پروپيگنڊائي مواد جو هڪڙو سلسلو شروع ڪري ڇڏيو اٿن. مثال طور جنتا جي سوشل شاونسٽ نظريه دانن جو ترجمان اديس فانا (Addis Fana) گوهر افشاني ڪندي لکي ٿو ته "ايريٽرياڻي محاذن * جي انهن 'دليلن' کي ته ايريٽرياڻي سوال هڪ بيٺڪي سوال آهي، ڪي بنياد ثابت ڪرڻ ته ڏاڍو آسان آهي- ايترو ئي ڪافي آهي ته بيٺڪيت جي سائنٽفڪ وصف پيش ڪئي وڃي جيڪا اها آهي ته بيٺڪيت سرمايه داريءَ جي پيداوار آهي. جيئن ته ڪنهن قسم جو سرمايو ايٿوپيا کان ايريٽريا برآمد نٿو ڪيو وڃي، تنهن ڪري ايريٽرياڻي سوال بيٺڪي ناهي."

ايسونا (Esuna) ∅ اندر غالب سوشل شاونسٽ ٽولي پڻ ايريٽرياڻي سوال جي بيٺڪي قبضي واري درست

---

* ان منجهان مراد آهي ايريٽرين لبريشن فرنٽ (E L F) ۽ ايريٽرين پيپلز لبريشن فرنٽ (EPLF).

∅ اتر امريڪا ۾ ايٿوپياڻي شاگردن جي تنظيم EthioPian Student's Union in North America (مترجم)

تشريح جي ڀاڱي پٽي جي حد تائين مخالفت ڪئي آهي اڳئين باب ۾ اسان ڏيکاريو ته ايسونا شاونسٽ پڻ ايريٽريائي سوال کي غير ملڪي قبضي جو مثال قرار ڏيڻ جا سخت مخالف آهن. ماڻهن کي اهو سمجهائڻ ته ايريٽريا غيرملڪي قبضي جو شڪار ناهي، انتهائي مشڪل سمجهندي هنن ان سوال کي ڦتو ڪيو آهي ۽ سڄو زور ايريٽريائي سوال جي بنيادي روح کي غلط ثابت ڪرڻ تي صرف ڪري رهيا آهن. ائين ڪرڻ سان ايسونا وارا هڪ تير سان ٻه شڪار ڪرڻ ٿا چاهين: ايريٽريائي سوال جي بنيادي روح کي "غلط ثابت" ڪرڻ ۽ ساڳئي وقت ايريٽريائي سوال جي غيرملڪي قبضي واري وصف لاءِ سندن مخالفت کان ماڻهن جي توجهه هٽائڻ.

ايسونا تي قابض سوشل شاونسٽ ساڳئي "منطق" جو سهارو ٿا وٺن جيڪا جنتا جا سوشل فاشسٽ نظريه دان استعمال ڪن ٿا. انهن جو دليل آهي ته: بنيادي سرمايه داريءَ جي پيداوار آهي. جيئن ته ايٿوپيا سرمايه دار ملڪ ناهي تنهن ڪري ايٿوپيا ۽ ايريٽريا جي وچ ۾ تعلق بنيادي ٿي نٿو سگهي. اهو رڳو نيم جاگيردار ۽ نيم بنيادي صورتحال ۾ قومي ظلم جو هڪ سوال ٿي سگهي ٿو. پنهنجي لفاظيءَ ذريعي ماڻهن کي ڀلائڻ جي ڪوشش ۾ ايسونا وارا لڪن ٿا: E. F. L. N. A.' جي ليڊرن کان اهو سوال پڇي سگهجي ٿو: توهان مارڪسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ليننِي سياسي اقتصاديات جا حامي آهيو يا مخالف؟ خاص ڪري توهان بيڌڪيت جي مارڪسي ليننِي نظريي کي ميچو ٿا يا رد ٿا ڪريو؟ ان ڪان به وڌيڪ اهو ته توهان پنهنجي ان بحث جو بنياد ڪهڙي قسم جي تجربي تي رکو ٿا ته ايريٽريا يا ايٿوپيا بيڌڪيت جي ظلم جو شڪار آهي؟ ڇا ايريٽريائي ۽ ايٿوپيا جي پين علائقن جي وچ ۾ بيڌڪي تعلق آهي؟ ڇا ايريٽريا ۽ ايٿوپيائي رياست جي باقي علائقن جي وچ ۾ "مزدوريءَ جي ورهاست" آهي "جنهن جي ڪري" ايريٽريا "رکو زرعي جنسون وڏي تعداد ۾ پيدا ٿو ڪري" ۽ ايٿوپيا جي پين علائقن کان "ان جي بدلي ۾ تيار ٿيل شيون" حاصل ٿو ڪري؟ ڇا انهن پين علائقن جي سماجي، اقتصادي جوڙجڪ صنعتي شين جي ضرورت کان زياده پيداوار ۽ سرمايه جي وڏن ذخيرن وارن سرمايه دارانه بحرانن جو شڪار آهي؟ جيئن هر هڪ سنجيده ماڻهو اتفاق ڪندو ته ان جو جواب نه آهي.

جن ماڻهن کي اپسوناتي غالب سوشل شاونسٽ ٽولي جو تجربو ڪونهي، اهي ٿي سگهي ٿو انهن رڙين تي اعتبار ڪري ويهن ۽ انهن کي مارڪسزم ليننزم جي پاڪائيءَ جو دفاع ۽ نظرين جي مارڪسي ليننِي تشريح سان وفاداري سمجهڻ جي ڀل ڪري ويهن. بهرحال ويجهي نظر (وجهڻ) سان ظاهر ٿئي ٿو ته سوشل شاونسٽن جي ذهن ۾ ڪجهه پيو آهي- سڀ کان پهرياڻين ته،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئن اسان اڳتي ڏيکارينداسين، ايسونا وارن جو بيئڪيٽ بابت تجزيو بيئڪيٽ جي مارڪسي ليننـي تجزيي کي ٻاهرائي انداز ۾ توڙي مروڙي پيش ڪري خاص ڪري مالي سرمايه جي بيئڪي پاليسيءَ کي. اهو ته سوشل شاونسٽ مارڪسي نظرين جي سندن ”پختي“ تشريح تي قائم ڪونه ٿا رهن.

مثال طور اسان فاشزم جي مارڪسي ليننـي تصور کي ٿا وٺون. مارڪسزم ليننزم اسان کي سيکاري ٿو ته ”فاشزم مالي سرمائي جي سڀ کان وڌيڪ رجعت پسند، سڀ کان وڌيڪ شاونسٽ ۽ سڀ کان وڌيڪ سامراجي قوتن جي کليل دهشتگرد آمريت آهي“. ايٿوپيا يقيناً هڪ ترقي يافته، هڪ هٿيءَ وارو سرمايه‌دار ملڪ ڪونهي. تنهن هوندي به ايسونا وارا ايٿوپيائي جنتا جي حڪومت کي فاشسٽ ٿا سڏن. جيڪڏهن اسان ايسونا وارن واري ساکي کي بحثي اختيار ڪريون ته، ڇهي سگهون ٿا: ايسونا شاونسٽن کان پڇي سگهجي ٿو: توهان مارڪسزم ليننزم جي حمايت ٿا ڪريو يا مخالفت؟ خاص ڪري توهان فاشزم جي مارڪسي ليننـي نظريي کي مڃو ٿا يا رد ٿا ڪريو؟ ڇا ايٿوپيا هڪ مونو پولي ڪئپيٽلسٽ (هڪ هٿيءَ وارو سرمايه‌دار) ملڪ آهي؟ ڇا ايٿوپيائي حڪومت مالي سرمائي جي سڀ کان وڌيڪ سامراجي عنصرن جي کليل دهشتگرد آمريت آهي؟ جيئن هرڪو سنجيده ماڻهو اتفاق ڪندو، ان جو جواب آهي نه. پر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهو سڀ ڪجهه رکو ڪچ بحثي ٿيندي- ايٿوپيائي جنتا واقعي فاشسٽ آهي ڇاڪاڻ تہ جيستوڻيڪ اها ايٿوپيائي مالي سرمايہ دارن جي نمائندگي ڪونہ ٿي ڪري (ان ڪري تہ اهي آهن ئي ڪونہ)، اها غيرملڪي مالي سرمايہ جي نمائنده آهي. ايٿوپيائي عوام تي فاشسٽ آمريت مڙهڻ مقامي مالي سرمايہ دارن جو نہ پر سامراج جو ڪارنامو آهي جيڪو ايريٽريا ۽ ايٿوپيا ۾ پنهنجي مفادن جي حفاظت خاطر ميدان ۾ آيو.

جڏهن تہ ايسونا ۽ اتفاق سان اي-پي-آر-پي-* پڻ پنهنجي دليلن ذريعي ايٿوپيائي حڪومت کي فاشسٽ قرار ٿي ڏئي تہ پوءِ صاف ظاهر آهي تہ ايسونا جي ڳنڍائڻ واري انڌي پاليسي (Annexationisun) ئي آهي جيڪا ڪيس ايريٽريائي سوال جي پيڙڪي روح کي ڏسڻ کان روڪي ٿي ڇو تہ اڄ بہ ايٿوپيائي حڪمران طبقا سامراج وارن ايريٽريا جي پيڙڪي غلبي ۾ هٿيار جو ڪم ڏيئي رهيا آهن. اهو سڀ ڏيکاري ٿو تہ ايسونا شاونسٽ مارڪسزم جي دفاع جي نہ پر پنهنجي الحاق واري پاليسيءَ (Annexationisun) کي ڳنڍائڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن- ٿيهن هوندي بہ ايسونا وارا، جيڪي لفاظي ۾ اجائي ڪچ بحثيءَ جا استاد آهن، وڏي بي حيائيءَ سان پاڻ کي مارڪسزم ليننزم جي پاڪائيءَ جو محافظ ڪري ٿا پيش ڪن. اهي لکن ٿا: "اسان اهو ٻڌائڻ گهرون ٿا تہ ڪير ايريٽريائي سوال کي پيڙڪي سوال سمجهي

---

* ايٿوپيائي عوام جي انقلابي پارٽي
Ethiopian Peoples Revolutionary Party

ته يا ان خيال کي رد ته ڪري، اهو رڳو ڪتابي نه پر اصولي اهميت جو سوال آهي. ان سان پٺيو پوندو ته ڪير اڄوڪي دنيا جي بنيادي تضادن جي تت بابت پرولتاريه انقلابي نظريه جي حمايت ته ڪري يا ان کي رد ته ڪري؛ اهو سوال پڌرائيندو ته ڪير سامراجي دور جي خصوصيتن بابت مارڪسي ليننني تجزيي کي مڃي ته يا ان جي مخالفت ته ڪري. اهو سوال پڌرائيندو ته ڪير ”بيٺڪيت“ بابت مارڪسي ليننني نظريي کي مڃي ته يا رد ته. ڪري آخر ۾ اهو سوال پڌرائيندو ته ڪنهن اڄ جي ايشيائي سماج جي خاصيتن کي سمجهيو به آهي يا نه“.

ڏاهيو سٺو: اسان ان سان اتفاق ٿا ڪريون ۽ اسان ثابت ڪنداسين ته اهي رڙيون ڪندڙ خود ئي آهن، جيڪي سامراجي دور جي خصوصيتن بابت مارڪسي-ليننني تجزيي جي مخالفت ٿا ڪن ۽ بيٺڪيت بابت مارڪسي ليننني نظريي کي رد ٿا ڪن، ۽ جيڪي عملي طور گڏيندڙ (Annexationists) ۽ ڇٽا سوشل شاونسٽ ئي پيا آهن.

بيٺڪيت جو مارڪسي ليننني نظريو

بيٺڪيت ڇا آهي؟ ان جي شروعات ڪڏهن کان ٿي تاريخ جي مختلف سماجي اقتصادي نظامن تحت ڪهڙيون مختلف بيٺڪي پاليسيون رهيون آهن؟ مارڪسزم ليننزم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُنهن سوالن جا بلڪل صحيح ۽ چٽا جواب ڏيئي ٿو.
پر اچو ته پهريائين اسان ايسونا شاونسٽن جي مارڪسٽ
دشمن خيالن تي نظر وجهون جن جي رد ڏيندڙ مثالن
منجهان اسان اهم سبق حاصل ڪري سگهون ٿا.

ايسونا وارا دعوا ٿا ڪن ته سرمايه داريءَ جي ترقيءَ
ڪان اڳ ۾ بينڪيت جو وجود ئي ڪونه هئو. اهي
اسان کي ٻڌائن ٿا ته "مارڪسي، ليننسي، سياسي، اقتصادي
سوچ مطابق پراڻي اسٽائيل جي بينڪيت رڳو سرمايهداريءَ
جي هڪ هٽي کسان اڳ (Pre-Monopoly) واري
مرحلي جي پيداوار آهي ۽ ٿي سگهي ٿي، ۽ نئين اسٽائيل
جي بينڪيت رڳو هڪ هٽي (Monopoly) واري
سرمايهداريءَ جي پيداوار آهي ۽ ٿي سگهي ٿي". پنهنجي غلط
راءِ کي صحيح ثابت ڪرڻ خاطر هو چاٽي واڻي ان
سوال تي لينن جي خيالن کي ٽوڙي مروڙي پيش ٿا
ڪن. سندن چوڻ مطابق: "ڪامريڊ لينن پنهنجي هڪ
لکڻيءَ ۾ ٻڌايو ته سمورن دليلن جو تت اهو آهي ته
ڪلاسيڪل روم، جنهن جو بنياد غلاميءَ تي رکيل
هئو، ان کي سامراجي طاقت يا بينڪي طاقت چئي
سگهجي ٿو". پر ڇا واقعي لينن اهو ٻڌايو آهي؟ اسان
چاهينداسين ته لينن پاڻ ڳالهائي ۽ ثابت ڪري ته
شاونسٽ ڪيئن سندس لفظن سان هٿ چراند ٿا ڪن.
لينن چوي ٿو: "بينڪي پاليسي ۽ سامراجيت سرمايهداريءَ
جي تازه مرحلي کان اڳ ۾ بلڪه خود سرمايهداريءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان اڳ ۾ موجود هيون، غلاميءَ تي بيٺل روم بيٺڪي پاليسي اختيار ڪئي ۽ سامراجيت تي عمل ڪيو. پر سامراج بابت عام بحث، جيڪي سماجي ۽ اقتصادي نظامن وچ ۾ بنيادي فرق کي نظرانداز ڪن ٿا يا انهن کي گهٽ اهميت ٿا ڏين، سي لازمي طور هڪ انتهائي بي تڪي ڳالهه ثابت ٿا ٿين، جيئن ته هيءَ مشابهت: 'عظيم روم ۽ عظيم برطانيہ'... خود سرمايه داريءَ جي شروعاتي مرحلن جي بيٺڪي پاليسي ۽ مالي سرمايه جي بيٺڪي پاليسيءَ ۾ به بنيادي فرق آهي."*

هن اهم اڪتيءَ ۾ لينن بلڪل واضح، چٽي ۽ سڌي طريقي سان اسان کي ٻڌائي ٿو ته بيٺڪت سرمايه داريءَ کان اڳ ۾ موجود هئي. هو يقيني ڪو "مجرد دليل" پيش ڪونه ٿو ڪري جڏهن چوي ٿو ته "روم، جنهن جو بنياد غلاميءَ تي رکيل هو، تنهن بيٺڪي پاليسي اختيار ڪئي". لينن جنهن ڳالهه تي زور ڏيڻ ٿو چاهي سا اها آهي ته مختلف استحصالي سماجي نظامن- غلاميءَ، جاگيرداري ۽ سرمايه داري- پاران اختيار ڪيل بيٺڪي پاليسين ۾ بنيادي فرق آهن.

لينن خاص طور تي اهو ڏيکارڻ ٿي چاهيو ته هڪ هٽي سرمايه داري (Monopoly Capitalism) جي بيٺڪي پاليسيءَ ۽ هڪ هٽي کان اڳ واري سرمايه داريءَ

---

* لينن: سامراج سرمايه داريءَ جي آخري منزل.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مکيه ۾ پاليسيءَ جي (Pre-monopoly capitalism) فرق آهي. بنيادي طور هن جي دليلن جو رخ ڪائوتسڪيءَ جي رجعت پسند خيالن ڏانهن هئو جن اهڙيون احمقانه ڳالهيون ٿي ڪيون ته هڪ هئي سرمايه داري ”پرامن“ ٿي سگهي ٿي ۽ ضروري ناهي ته اها ”مهانگي ۽ خطرناڪ“ بينڪي پاليسي اختيار ڪري. لينن ٻڌائي ٿو ته سرمايه داريءَ جي پري مونوپولي مرحلن دوران، ممتاز بورجوا سياستدان بينڪي توسيع پسندي جا مخالف هئا. پر اڻويهين صديءَ جي آخر ڌاري، جڏهن آزاد مقابلي جي جاءِ هڪ هٽيءَ واري تڏهن ”وقت جا هيرا“ اهي هئا ”جن ڪلهي عام سامراجيت جي وڪالت ڪئي ۽ انتهائي انسانيت ڪش انداز ۾ سامراجي پاليسيءَ تي عمل ڪيو“. لينن واضح ڪري ٿو ته ڪائوتسڪائي سامراج جا مڪمل طور وفادار بڻجي ويا هئا ”چالاڪ ته هئن سرمايه داريءَ جي تازه ترين مرحلي- هڪ هٽي-کي نظرانداز ڪري ڇڏيو هئو“.

اهڙيءَ ريت اهو واضح ٿئي ٿو ته لينن ائين ڪونه ٿو چوي ته بينڪيت جو اصطلاح رڳو سرمايه داريءَ جي حوالي سان ئي استعمال ڪري سگهجي ٿو. هو جيڪي ڪجهه چوڻ ٿو چاهي سو هي آهي ته سماجي ۽ اقتصادي نظامن جي وچ ۾ بنيادي فرق کي نظر ۾ رکندي (جنهن ۾ پري مونوپولي ۽ مونوپولي سرمايه داريءَ وچ ۾ فرق شامل آهي) اسان هڪ غلام، جاگيردار يا سرمايه دار سماج جي بينڪي پاليسيءَ بابت ڳالهائي

سکڻون تاء اها ايسونا جي سوشل شاونسٽ ليبرن لاءِ هڪ ڪوڙي گوري گهوڙ جي برابر آهي. تنهنڪري اهي لينن جي تعليمات کي بگاڙڻ تي لهي ٿا اچن ۽ سندس بيان جو رڳو هڪڙو حصو پيش ڪري، ٻئي حصي جي جاءِ تي پنهنجا جوڙتو نظريا گهڙيندا ٿا وڃن.

سامراجي دور جي بينڪي پاليسي

جيتوڻيڪ بينڪيت پيداوار جي سرمايه دارانه طريقي جي نمودار ٿيڻ کان گهڻو اڳ موجود هئي پر ان هڪ عالمي نظام جي صورت رڳو سرمايه داريءَ جي آمد ۽ خاص ڪري ان جي هڪ هٽي سرمايه داريءَ جي مرحلي تي پهچڻ کانپوءِ اختيار ڪئي. جيڪڏهن اسان جاگيردارانه نظام جي ٽٽڻ کان وٺي (سرمايه جي گڏ ٿيڻ جو شروعاتي عرصو) مالي سرمائي جي اچوڪي دور تائين جي عرصي تي نظر وجهون ته اسانکي بينڪيت جا ٽي مختلف مرحلا ڏسڻ ۾ ايندا.

پهرئين مرحلي جو تعلق سرمائي جي ابتدائي گڏ ٿيڻ واري عرصي سان آهي، جڏهن بينڪي پاليسي آفريڪا، ايشيا ۽ لاطيني امريڪا جي ملڪن جي انساني ۽ قدرتي وسيلن (غلام، سون، چاندي وغيره) جي بي لغام ڦرلٽ جو هڪ اهم ذريعو هئي. انهيءَ بي لغام ڦرلٽ يورپي بينڪي ملڪن جي سرمائيو گڏ ڪرڻ ۾ نمايان مدد ڪئي ۽ ڪئپيٽالزم (سرمائيداري) جي ترقيءَ کي تيز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌايو. مارڪس انهيءَ دور جي هيٺين لفظن ۾ بيان ڪيو آهي: ”امريڪا ۾ سون ۽ چانديءَ جو لڀڻ، اصلوڪن باشندن جون پاڙون پٽڻ، انهن کي غلام بنائڻ ۽ کاڻين ۾ پورڻ، ايسٽ انڊيز (مشرقي انڊيا) جي فتح ۽ لوٽ مار جو شروع ٿيڻ، افريڪا جو ڪاري چمڙيءَ جي تجارتي شڪار لاءِ شڪارگاهه ۾ تبديل ٿيڻ، انهن سڀني سان سرمائيدارانه پيداوار لاءِ سهائي صبح جي شروعات ٿي.“

ٻئي مرحلي جو واسطو ’پري مونو پولي ڪئپيٽلزم‘ جي دور سان آهي جنهن ۾ تيار مال ٻيٽن ڏانهن برآمد ڪيو ٿو وڃي ۽ انهن (ٻيٽن) کي ڪچي مال ۽ سستي ليبر جي ذريعي ۾ تبديل ڪيو ٿو وڃي.

ٽئين مرحلي جو تعلق ’مونوپولي ڪئپيٽلزم‘ سان آهي جنهن جي خاص خصوصيت سرمائي جي برآمد آهي. جيئن لينن ٻڌائي ٿو: ”پراڻي ڪئپيٽلزم جڏهن آزاد مقابلي بازيءَ جو مڪمل غلبو هئو، جي خصوصيت شين جي برآمد هئي. ڪئپيٽلزم جي تازه ترين مرحلي جڏهن هڪ هٽيءَ جي حڪمراني آهي. جي خصوصيت سرمائي جي برآمد آهي“. پنهنجي شاندار تخليق ’سامراج سرمائيداري جي آخري منزل‘ ۾ لينن هڪ هٽي سرمائيداريءَ جي ٻيٽڪي پاليسيءَ جو تفصيلي تجزيو ڪيو آهي. اسان هتي ان مان (سڀ کان وڏيڪ) واسطيدار ٽڪرا پيش ڪنداسين: ” جيترو وڌيڪ سرمائيداري ترقي ڪندي، اوترو وڌيڪ زور سان ڪچي مال جي کوٽ محسوس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيندي، پوري دنيا اندر ڪچي مال جي ذريعن لاءِ تلاش ۽ مقابلي بازي ۾ وڌيڪ شدت ايندي ۽ بيٺڪن جي حصول جي جدوجهد وڌيڪ سنگين ٿيندي." اڻويهين صديءَ جي آخر تائين سرمايه دار ملڪن "هن دنيا جي اڻ قبضايل حصن تي پنهنجو قبضو مڪمل ڪري ورتو. پهريون دفعو دنيا مڪمل طور ورهائجي چڪي آهي تنهن ڪري مستقبل ۾ رڳو ٻيهر ورهاست ٿي ممڪن ٿي سگهي ٿي- يعني ته علائقا بي مالڪيءَ جي حيثيت کان هڪ "مالڪ" جي هٿ هيٺ وڃڻ بدران، رڳو هڪ "مالڪ" کان ٻئي ڏانهن منتقل ٿي سگهندا- اهڙا صورتحال جنهن ۾ دنيا اڳيئي ورهايل آهي، انهن لاءِ سازگار آهي جيڪي هر قسم جا علائقا زرعي توڙي صنعتي ٻيهر ورهائڻ جون رٿون رٿي رهيا آهن"، جن منجهان گهڻا ائين پنهنجي فائدي لاءِ گهٽ پر مخالف کي ڪمزور ڪرڻ جي خيال کان وڌيڪ ڪرڻ چاهين ٿا- نيم بيٺڪن تي قبضو، بيٺڪن (خاص ڪري ننڍين رياستن جي بيٺڪن) جي ٻيهر ورهاست لاءِ جدوجهد "مالي سرمايي جي زماني ۾ خاص ڪري شديد ٿئي ٿي جڏهن باقي سڄي دنيا اڳيئي ورهائجي چڪي هجي ٿي". لينن وڌيڪ چوي ٿو: "مالي سرمايي لاءِ اهڙي محڪومي نهايت موزون آهي ۽ ان مان اهو وڏو ۾ وڏو منافعو حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو، جنهن ۾ محڪوم ملڪ ۽ قومون پنهنجي سياسي آزادي وڃائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿا وڃن“. چاڪاڻ ته ”صرف بينڪي قبضوئي مد مقابل ساڻ جدوجهد ۾ هڪ هٿيار ڪي سگهي (ممڪن اتفاقن ڪان ڪارنٽي (تحفظ) مهيا ڪري جنهن ۾ اهو اتفاق به شامل آهي ته مد مقابل رياستي هڪ هٿي قائم ڪندڙ قانون ذريعي پنهنجو بچاءُ ڪندو“. بهرحال ”سرمايو ايڏي ته وڏي، بلڪ ائين چئجي ته ايڏي ته فيصله ڪن قوت آهي، سموري اقتصادي ۽ سموري بين الاقوامي تعلقات جي سلسلي ۾، جو اها مڪمل آزادي ماڻيندڙ رياستن کي به پنهنجو محڪوم بڻائي سگهي ٿي ۽ درحقيقت محڪوم بڻائي ٿي“. تنهن ڪري ”جيئن ته اسان سرمايه دارانه سامراج جي دور جي بينڪي پاليسيءَ بابت ڳالهائي رهيا آهيون، اهو ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته مالي سرمايو ۽ ان سان وابسته خارجه پاليسي، جيڪا دنيا جي اقتصادي ۽ سياسي ورهاست لاءِ عظيم طاقتن جي ويڙهه جي شڪل اختيار ٿي ڪري، رياستي محڪوميءَ جي ڪيترن (هڪ مان ٻئي ۾) بدلجندڙ طريقن کي جنم ڏئي ٿي. هن دور جي خصوصيت رکڻ ملڪن جا نه خاص گروپ: بينڪون رکندڙ ۽ بينڪون ڏيندڙ ئي نه آهي پر محڪوم ملڪن جا مختلف نمونا جيڪي ڪاغذي طور سياسي طور آزاد آهن پر حقيقت ۾ مالي ۽ سفارتي محڪوميءَ جي ڄار ۾ ڦاٿل آهن“.

لينن اسان کي رياستي محڪوميءَ جي بدلجندڙ نمونن جا ڪيئي مثال ڏئي ٿو. هڪ نمونو ارجنٽائن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وارو آهي جيڪو ويهين صديءَ جي آغاز تي برطانيه جي جديد بيٺڪ هئو- بلڪل ساڳئي طريقي جيئن اڄ جون جديد بيٺڪون آهن. پهريون نمونو پرتگال جو آهي جيڪو پاڻ بيٺڪون رکندڙ ملڪ هئو پر پوءِ به برطانيه جي اقتصادي ۽ سياسي ڪنٽرول هيٺ هئو- لينن لکي ٿو: ”پرتگال سياسي آزاديءَ سان گڏ مالي ۽ سفارتي محڪوميءَ جي هڪ مختلف تصوير پيش ڪري ٿو. پرتگال هڪ آزاد ۽ خودمختيار رياست آهي پر حقيقت ۾ ٻه سو سالن کان وڌيڪ عرصي کان وٺي (1701-1704 واري اسپيني جنگ ڪانوٺي) اهو برطانيه جي پروٽيڪٽوريٽ (زير حفاظت حڪومت) رهيو آهي. برطانيه پرتگال ۽ ان جي بيٺڪن (Colonies) جي حفاظت ڪئي، ان لاءِ ته جيئن هو پنهنجي حريفن اسپين ۽ فرانس جي خلاف ويڙهه ۾ پنهنجي قبضن کي مضبوط ۽ محفوظ بڻائي سگهي. ان جي بدلي ۾ برطانيه تجارتي فائدا حاصل ڪيا آهن- جهڙوڪ پرتگال ۽ ان جي بيٺڪن ۾ سامان ۽ خاص ڪري سرمايي جي درآمد لاءِ ترجيحي سهوليتون، پرتگال جا بندر ۽ مواصلات وغيره استعمال ڪرڻ جو حق“- لينن آخر ۾ لکي ٿو: ”ننڍين ۽ وڏين رياستن جي وچ ۾ اهڙي قسم جا تعلقات هميشه موجود هئا پر سرمايه دارانه سامراج جي دور ۾ انهن هڪ عام نظام جي شڪل اختيار ڪري ورتي آهي، اهي ”دنيا کي ورهايو“ پاليسيءَ جو هڪ حصو آهن ۽ عالمي مالي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرمائي جي ڪارروائن جي هڪ ڪڙي؟.
ان سڄي بحث جو تت اهو آهي ته سامراج سرمائيداريءَ جو اهو مرحلو آهي جنهن ۾ وڏن سرمائيدار ملڪن جي وچ ۾ دنيا جي ورهاست مڪمل ٿي چڪي آهي.
سامراج جي هڪ نهايت اهم خصوصيت سامراجي طاقتن جي پاڻ ۾ دشمني ۽ بالادستيءَ لاءِ جدوجهد آهي- جيئن ته دنيا اڳ ۾ئي ورهايل آهي تنهن ڪري بالادستيءَ لاءِ جدوجهد جو مقصد آهي دنيا جي ٻيهر ورڇ. ٻينهي طاقتون زرعي توڙي صنعتي هر قسم جي علائقن کي پاڻ سان ملائڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون، ڪن کي انهن جي اقتصادي طاقت جي ڪري نه پر سندن جنگي اهميت سبب، ڪن کي پاڻکي سڌو سنئون فائدو پهچائڻ خاطر نه پر دشمن کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ- سامراج جي هڪ ٻي خصوصيت آهي رياستي محڪوميءَ جا مختلف نمونا ايجاد ڪرڻ جيڪي نه رڳو نالي ماتر آزاد پر ٻينهڪون رکندڙ ملڪن کي به اقتصادي ۽ سياسي طرح محڪوم نيم ٻينهڪن ۾ تبديل ڪيو ڇڏن- لينن جي مطابق اهي آهن سامراج جي ٻينهڪي پاليسيءَ جون خصوصيتون.
ايسوٽا وارا، جيڪي پاڻ کي ٻينهڪيت بابت ۽ سامراجي دور جي خصوصيتن بابت مارڪسي ليننيٰ نظريي جو چئمپين ٿا سڏائن، چوا اهي سامراجي غلبي جي مختلف نمونن ۽ مالي سرمائي جي ڪارروائين جي زنجير جي مختلف ڪڙين، جيڪي گڏجي ڪري هڪ هئي سرمائيداريءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي بئنڪي پاليسي ٺاهن ٿيون، ڪي ذهن ۾ رکن ٿا؟ نه اهي ڪونه ٿا رکن. اسان اڳ ۾ ئي ڏيکاري آيا آهيون ته ڪيئن اهي پري ڪئپيٽلسٽ ڪالونيلزم جي موجودگيءَ بابت لينن جي خيالن کي ٽوڙي مروڙي پيش ٿا ڪن. هيٺ اسان اهو ڏيکاريندا سين ته ايسونا جا ليڊر ڪيئن لينن جي غير مبهم وارننگ کي نظرانداز ڪندي مختلف سماجي- اقتصادي نظامن جي بئنڪي پاليسين کي منجهائن ٿا ۽ بئنڪيت جي هڪ انتهائي ڳنڍل ڀيڙل، گهٽيا ۽ مشيني تصوير پيش ٿا ڪن. ايسونا ٽولي جي مطابق: ”مارڪسي ليننني نقطه نگاه کان سرمائيداريءَ جي پري مونوپولي مرحلي دوران هڪ ڪالونيءَ (بئنڪ) جون (سياسي- اقتصادي معنيٰ ۾) ٻه اهم خاصيتون هي آهن: (١) بئنڪي آبادڪارن جي زراعت لاءِ ”آجي“ غير آباد زمين جي موجودگي (٢) ”مادر“ ملڪ ۽ ڪالونيءَ جي وچ ۾ ليبر جي تفريق جي موجودگي جنهن تحت پهريون ملڪ صنعتي سامان جي تياريءَ ۾ مهارت حاصل ٿو ڪري جڏهن ته ڪالوني ڪچو مال تيار ڪرڻ ۾. مونوپولي ڪئپيٽلزم جي مرحلي تي سرمائي جي برآمد جي خاصيت جو مٿي ڄاڻايل ٻن خاصيتن ۾ اضافو ڪرڻ کپي“.

روس جي مرڪزي ۽ سرحدي علائقن جي وچ ۾ بئنڪي لاڳاپن تي بحث ڪندي لينن ”آجي“ زمين جي موجودگي ۽ تيار مال جي برآمد کي هڪ بئنڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي وصف لاءِ معيار طور پيش ڪري ٿو. ”مارڪسزم جي روح جي خلاف مارڪسزم جي اکرن“ کي استعمال ڪرڻ جي ڪوشش ۾ ايسونا وارا ان موضوع تي لينن ۽ ٻين انقلابي استادن جي مجموعي خيالن کي ”وساري“ ٿا ڇڏن ۽ ان واهيات نتيجي تي ٿا پهچن ته جيستائين آجي غير مقبوضه زمين تي بيٺڪي سيٽلر (آبادڪار) نٿا آباد ٿين (ٻن معيارن مان هڪ) تيستائين بيٺڪي لاڳاپو (قائم) ٿي نٿو سگهي.

مارڪس ۽ اينگلز پنهنجي لکڻين ۾ بيٺڪن جي مختلف قسمن جو ذڪر ڪيو آهي: ”مڪمل ڪالونيون“ جهڙوڪ آسٽريليا ۽ ڪئناڊا وغيره جن کي آزاد مهاجرن (يورپي آبادڪار-باشندا) ڪالوني بڻايو. ”سوکي ڪالونيون“ جهڙوڪ ويسٽ انڊيز جون بيٺڪون جتي زمين تي ڪم ڪندڙ اڪثر آفريڪا مان اغوا ڪيل غلام آهن، ۽ اهڙيون ڪالونيون جن ۾ ديسي آبادي ٿي رهي ٿي ۽ ڪابه قابل ذڪر سيٽلر (ٻاهران آيل) آبادي ڪانهي جهڙوڪ هندوستان، انڊونيشيا وغيره. لينن ۽ اسٽالن ٻن بيٺڪن جي مختلف قسمن ۾ فرق کي واضح ڪيو. ڇهين ڪومنٽرن ڪانگريس مختلف قسمن جي بيٺڪن وچ ۾ فرق (جي اهميت) کي هيٺين ريت واضح ڪيو. ”سرمايه دار ملڪن جون اهي بيٺڪون جن کي انهن پنهنجي زائد آبادي ۽ ورسائڻ لاءِ استعمال ڪيو (آسٽريليا، ڪئناڊا وغيره) ۽ اهي بيٺڪون (اڪثر ڪري ايشيا ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آفريڪا جا ملڪ) جن کي سامراجي بنيادي طور پنهنجي جنسن جي مارڪيٽ طور ڪچي مال جي ذريعن طور ۽ سرمايي جي برآمد لاءِ بازار طور استعمال ڪن ٿا.* انڊيا ۽ انڊونيشيا جهڙين سرمائيدار ملڪن جي محڪوم قومن کي "ڪالونيون" سڏيو ويو، جيتوڻيڪ انهن ۾ سيٽلر آبادي ڪانه هئي، اها هڪ اهڙي واضع حقيقت آهي جو ان جي وضاحت ڪرڻ اجائي ٿي لڳي.

بهرحال ايسونا، ستوشل شاونسٽ انهن حقيقتن کان پوري ۽ طرح باخبر آهن. مخصوص ڪيسن تي ڳالهائيندي بينڪي لاڳاپي جي موجودگيءَ کي صحيح يا "غلط" ثابت ڪرڻ لاءِ اهي رڳو ڪچي مال جي بدلي ۾ تيار شين جي برآمد واري هڪڙي ڪسوٽيءَ کي استعمال ٿا ڪن. تنهن ڪري اهو صاف ظاهر آهي ته ايسونا وارن پاران ٻن معيارن جو ذڪر رڳو ماڻهن کي بيوقوف بنائڻ لاءِ ڪيو هئو ته جيئن اهي سمجهن ته سندن دليل مڪمل طور لينن جي ٿيوريءَ تي ٻڌل هئا.

ايسونا ليڊر چون ٿا ته سامراجي دور ۾ بينڪي تعلق جي صحيح صورت. چاڙهڻ لاءِ بينڪي آبادڪاريءَ لاءِ آجي زمين ۽ تيار شين جي برآمد وارن خصوصيتن

* 1925 ۾ منعقد ٿيل ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي ڇهين ڪانگريس پاران بينڪن ۽ نيم بينڪن جي انقلابي تحريڪ بابت منظور ڪيل ٿيسز.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ سرمايي جي برآمد واري خصوصيت جو ”اضافو“ ڪرڻ گهرجي. سڀ ڪان پهريائين ته ”آجي“ غير آباد زمين، جيڪا اسان ڏيکاري آيا آهيون ته پري مونوپولي مرحلي ۾ به بينڪي لاڳاپي (جي تعين) لاء لازمي ڪسوٽي ناهي، تنهنجو سامراجي دور ۾ ملڻ انتهائي مشڪل آهي. لينن اسانکي ٻڌائي ٿو ته ويهين صديء جي شروع تيڻ ڏاري ”غير مقبوضه علائقن تي قبضو مڪمل ٿي چڪو هئو“. مقبوضه علائقن (بينڪن) ۾ ”بينڪي آبادڪاريء لاء آجي تنهور زمين مشڪل سان ٿي ملندي. تنهن ڪري سيٽلر زراعت لاء آجي، غير مقبوضه زمين جي موجودگيء کي مالي سرمايي جي بينڪي پاليسيء جي ڪسوٽيء طور قبول ڪري نٿو سگهجي. پيو ته لينن اٿين ڪڏهن به ڪونه چيو ته سامراجي دور کان اڳ ۾ سرمايي جي برآمد بلڪل ڪانه هئي. هن اهو سيکاريو ته پري مونوپولي مرحلي ۾ شين جي برآمد غالب هئي، جڏهن ته مونوپولي مرحلي ۾ سرمايي جي برآمد غالب آهي. تنهن ڪري ايسونا شاونسٽن پاران سامراج جي بينڪي پاليسيء جي وضاحت لاء شين جي برآمد ۾ رکيو سرمايي جي برآمد واري خصوصيت جي ”اضافي“ ڪرڻ جي ڪوشش بينڪي پاليسيء جي ٻن طريقن جي وچ ۾ بنيادي فرق کي نظرانداز ڪرڻ جي برابر آهي.

ايسونا وارا پري مونوپولي سرمايه داريء جي رکيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪڙيءَ خاصيت کي کڻن ٿا يعني ته راڄڌانيءَ بينڪ جي وچ ۾ ليبر جي تفريق جنهن تحت بينڪ کي راڄڌانيءَ جي ڪچي مال جي ذريعي ۽ تيار مال جي منڊيءَ ۾ تبديل ڪيو ٿو وڃي ۽ ان (خاصيت) کي انهيءَ ڳالهه جي واحد ۽ مطلق ڪسوٽي ٿا بڻائن ته ڪٿي بينڪي تعلق موجود آهي يا نه. اهي مارڪسزم کي بگاڙن ٿا ۽ مختلف سماجي اقتصادي نظامن جي بينڪي پاليسيءَ وچ ۾ بنيادي فرق ۽ مالي سرمائي جي ڪارروائن جي سلسلي جي ڪڙين کي مدنظر رکڻ جي ضرورت بابت لينن جي لفظن تي ڪن ڌيان. ڪان انڪار ٿا ڪن. هرهڪ ڪيس ۾ "مادر" ملڪ ۽ ان جي بينڪ کي باقي دنيا کان ڪٽڻ جي ڪوشش ڪندي پڇن ٿا: بينڪ کان راڄڌانيءَ ڏانهن ايندڙ ڪچو مال ڪٿي آهي؟ ۽ جيڪڏهن ڪوبه ناهي، ته پوءِ هو چون ٿا ته بينڪي لاڳاپو به ڪونهي. مثال طور اهي ايريٽريا ۽ ايٿوپيا کي باقي دنيا کان مڪمل طور ڪٽيل هڪ شيشي جي پيٽيءَ ۾ رکن ٿا ۽ (پوءِ) دليل ٿا ڏين ته ايٿوپيا سرمايه دار ملڪ ناهي ۽ ڪچي مال جي بدلي ۾ ايريٽريا کي تيار مال برآمد ڪونه ٿو ڪري. تنهن ڪري ايريٽريا ۽ ايٿوپيا جي وچ ۾ بينڪي تعلق ڪونهي.

ايسونا شاونسٽن جا دليل سامراج جي بينڪي پاليسي بابت لينن جي تجزيي تي هڪ ڌڪ آهن. اچو ته اسان پرتگال جو مثال وٺون، پرتگال ارڙهين صديءَ جي شروعات وقت سرمايه دار ملڪ ڪونه هئو. پرتگال ۽ ان جي بينڪن وچ ۾ ليبر جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تفريق ڪاني هئي جنهن جي نتيجي ۾ پرتگال تيار مال ٻيءَ ڪن ڏانهن برآمد ڪري سگهي ها. ها (پوءِ به) ليڪن پرتگال کي هڪ ڪالوني رکندڙ ملڪ سڏي ٿو. مٿي حوالو ڏنل هڪ لکڻي ۾ ليڪن اسان کي ٻڌائي ٿو ته ارڙهين صديءَ جي شروعات کان وٺي پرتگال هڪ برطانوي پروٽيڪٽوريٽ (سنڀال ڪيل ملڪ) هئو ۽ برطانيه کي پرتگال ۽ ان جي بيٺڪن ۾ مال ۽ سرمايي جي درآمد جا ترجيحي حق حاصل هئا. 1703 ۾ برطانيه ۽ پرتگال ميٿوئن معاهدي تي صحيحون ڪيون جنهن مطابق برطانيه جي ڪپڙي ۽ ٻين تيار شين کي پرتگال ۾ مفت داخلا جو حق ڏنو ويو ۽ ان جي بدلي ۾ پرتگالي شراب کي انگلينڊ ۾ داخلا جو ترجيحي حق. انهيءَ انتظام نه رڳو ڪپڙي جي ابتدائي صنعت جي ترقيءَ کي تباهه ڪيو پر زمين ۽ ليبر کي ڪاڏي جي بنيادي شين کان شراب جي پيداوار ڏانهن منتقل ڪري ڇڏيو. نتيجي طور پرتگال وڏيڪ محتاجيءَ جي ڪُنڊ ۾ هليو ويو ڇاڪاڻ ته قومي پيداوار جو هڪ وڏو حصو ڪاڏي پيتي جون شيون درآمد ڪرڻ تي خرچ ٿي رهيو هئو. اهڙيءَ ريت پرتگال جي حيثيت برطانوي اقتصاديات جي هڪ ضميمي (Supplement) واري بڻجي ويئي.

ارڙهين صديءَ جي بلڪل آخر ڌاري پرتگالي صنعت پر اميد انداز سان ترقي ڪرڻ شروع ڪئي پر هڪ دفعو وري برطانيه طرفان مقابلي جي نتيجي ۾ تباهه ٿي

وڌيڪ، جنهن صنعتي انقلاب جي نتيجي ۾ تمام وڏي
پيماني تي ۽ تمام سستو سامان تيار ڪرڻ شروع ڪيو.
1808 ۾ برطانيه برازيل جي بندرن کي سڌي انگريز
واپار لاءِ کولڻ تي مجبور ڪيو. 1825 ۾ برازيل آزاديءَ
جو اعلان ڪيو. هڪ پرتگالي ليکڪ اسرندڙ پرتگالي
صنعت تي انهن واقعن جي اثر جو ذڪر هن ريت ڪيو
آهي: ”پنهنجي صنعتي پيداوار لاءِ مختلف مارڪيٽ جي
وڃائڻ سان جيڪو خاص ڪري برازيل ۾ هئو، ۽ خود
پرتگال ۾ غيرملڪي تيار مال جي مقابلي بازيءَ کي
روڪڻ ۾ ناڪاميءَ سان اسان پاڻ پنهنجي ڪارخانن
کي عملاً تباهه ڪيو“.

تنهن ڪري اسان ڏسون ٿا ته اڻويهين صديءَ جي
پهرين چوٿائيءَ تائين پرتگال ۾ ڪابه قابل ذڪر صنعت
ڪانه هئي ۽ اهو سرمايه دار ملڪ ڪونه هئو. پري-
ڪئپيٽلسٽ (سرمايه داريءَ کان اڳ جي) پيداوار جو
پرتگال تي وڏي پيماني تي غلبو هئو. پرتگال جي
بينڪي پاليسيءَ جا اهم جزا آفريڪا کان غلامن جو
واپار سون ۽ چانديءَ جي ڦرلٽ ۽ برازيل کان تماڪ
۽ کنڊ جي برآمد هئا. ان جي بدلي ۾ پرتگالي تيار
ٿيل شيون نه پر برطانوي تيار ٿيل شيون بينڪن
ڏانهن موڪليون وينديون هيون (۽ خود پرتگال ۾
استعمال ٿينديون هيون).

اڻويهين صديءَ جي آخر ۾ جڏهن سرمايه داري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي آخري منزل سامراج تي پهتي، پرتگال اڃا به ڪا خاص صنعت اڀاري ڪونه سگهيو هئو ۽ ڪالونين (بيٺڪن) ۾ سيڙائڻ لاءِ وٽس "دولت جا زائد ذخيرا" ڪونه هئا. درحقيقت جيڪڏهن اٽ جي مال جي ورهاست تي سامراجي طاقتن جي مفادن ۾ ٽڪراءُ نه ٿئي ها ته پرتگال بالادستيءَ لاءِ عمومي طور ۽ آفريڪا کي ڦٻائڻ لاءِ خصوصي طور سامراجي جدوجهد جي موجودگيءَ ۾ پنهنجون بيٺڪون برقرار نه رکي سگهي ها. ايمڪار ڪبرال اسان کي ڏسي ٿو ته: "ٻين بيٺڪي طاقتن جي لالچ جو توڙ ڪرڻ لاءِ ۽ پرتگالي ڪالونين ۾ پنهنجي مفادن جي حفاظت لاءِ انگلينڊ بهترين حل اهو لڌو ته ان پنهنجي نيم بيٺڪ (پرتگال) جي "حقن" جو دفاع ڪيو. اهو ئي سبب هئو جو مثال طور پرتگال موزمبيق جي سڄي ايراضي جي 17 سيڪڙي تي انگريزن جي زير ڪنٽرول هڪ خانگي ڪمپنيءَ کي خودمختياريءَ جا حق ڏئي ڇڏيا". پرتگالي بيٺڪن ۾ زراعت جي ترقيءَ ۽ ڌاتن جي کوٽائي لاءِ فرانسيسي، جرمن ۽ ٻين سرمايه دارن کي وسيع ايراضين تي رعايتون ڏنيون ويون.

رڳو ويهين صديءَ ۾ گهڻو ڪان پوءِ ئي پرتگال ۾ سرمايه دارانه پيداوار ـــ جيتوڻيڪ ان تي به غير ملڪي سرمايي جو غلبو هئو ـــ غالب حيثيت حاصل ڪري سگهي. پوءِ به پرتگالي ڪالونين تي غلبو پرتگالي نه

پر برطانوي، امريڪي، فرانسيسي ۽ جرمن سرمائي جو هئو. پرتگال بيٺڪن جو اڪثر ڪچو مال پرتگال جي بجاءِ امريڪا، برطانيه وغيره ڏانهن ويندو هئو. ساڳيءَ طرح بيٺڪي منڊيون پرتگال جي بجاءِ برطانيه، امريڪا، فرانس، مغربي جرمني وغيره جي تيار ڪيل مال سان ڀريون پيون هونديون هيون. حقيقت ۾ پرتگالي نوآبادڪارن جي حيثيت سامراجي ملڪن جي اقتصادي چرپر تان ڍل ۽ مسواڙ وصول ڪندڙ ”ڪمشنر“ ۽ سامراجين جي مفادن جي چوڪيداري ڪندڙ ”مقامي پوليس مئن“ واري هئي صحيح ڳالهه ته اها آهي ته انگولا، موزمبيق وغيره پرتگالي ڪالونيون نه پر امريڪي ۽ برطانوي بيٺڪون هيون. ڪبرال پرتگال جي بيٺڪي رول کي مختصر نموني هيئن ٻڌايو بيان ڪري ٿو: ”دراصل پرتگال جي حيثيت ان کان وڌيڪ ڪجهه به ناهي ته اهو عالمي سامراج جي خدمت لاءِ اسانجي ملڪن (گني بساءِ، انگولا وغيره) جي انساني ۽ مادي وسيلن جو (ڪڍڻ ڪاڍڻ ساڙيلو) محافظ رهيو آهي“.

مختصر اهو ته ويهين صديءَ تائين پرتگال هڪ سرمائيدار ملڪ نه ٿيو هئو جاڪاڻ ته (نيستائين ان ۾) پري ڪئپيٽلاسٽ (سرمائيداريءَ کان اڳ جي) رشتن جو غلبو هئو. ليبر جي تفريق ڪانه هئي جنهن جي نتيجي ۾ پرتگال ڪچي مال جي بدلي ۾ تيار مال بيٺڪن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي برآمد ڪري سگهي ها. پرتگال پاڻ سياسي ۽ اقتصادي طور برطانيه جو محتاج هئو. اهو برطانيه جي نيم بيٺڪ هئڻ جيڪو (برطانيه) پرتگال ۽ ان جي ڪالونين کان ڪچو مال وٺندو ۽ پرتگال ۽ ان جي بيٺڪن کي تيار مال مهيا ڪندو هئو. پوءِ به لينن بلڪل درست پرتگال کي بيٺڪن جو مالڪ ملڪ قرار ڏنو.

آڪٽوبر انقلاب جي موقعي تي لکندي لينن پرتگال (۽ ارجنٽائين) جو مثال ڏيئي سمجهايو ته محڪوميءَ جا عارضي (بدلجندڙ) نمونا سامراج جي بيٺڪي پاليسيءَ جو هڪ اهم حصو آهن. محڪوميءَ جا بدلجندڙ نمونا جن جو لينن ذڪر ڪيو آهي، ٻي عالمي جنگ کان پوءِ واري عرصي ۾ عالمگير پيماني تي زور وٺي ويا ڇو ته سامراجي (ان وقت) سابق بيٺڪي ملڪن ۾ پنهنجي مفادن جي تحفظ خاطر مختلف ۽ دغابازيءَ وارا طريقا ۽ اڏڪلون اختيار ڪرڻ تي مجبور ٿي وياه اهي تبديليون طاقتور قومي آزاديءَ جي تحريڪن ۽ انقلابي مزدور تحريڪن جي اڀار جي نتيجي ۾ آيون جن جي ڪري سامراجي سڌي بيٺڪي راڄ واري پاليسي ترڪ ڪرڻ تي مجبور ٿيا. جيئن اسٽالن ٻڌايو: ”سرمايه دار ملڪن ۾ انقلابي تحريڪ جي اچوڪي صورتحال ۾ جڏهن غيرملڪي فوجن جي سڌي مداخلت جي نتيجي ۾ احتجاج ۽ ٽڪراءَ جا امڪان وڌيل آهن، مداخلت وڌيڪ لچڪدار صورتون اختيار ڪري ويئي آهي.

اڄوڪي صورتحال ۾ سامراج محڪوم ملڪ ۾ مداخلت لاءِ هيٺين طريقن کي ترجيح ٿو ڏئي، اٿي سول وار (خانہ جنگيءَ) کي منظم ڪرڻ، انقلاب جي مخالفت ۾ انقلاب دشمن قوتن جي مالي مدد ڪرڻ، پنهنجي ايجنٽن جي اخلاقي ۽ مالي مدد ڪرڻ".*

جينوٽيڪ جديد بينڪيتي ارجنٽين ويهين صديءَ جي شروعات وقت مروج طريقي ڪان مختلف هئو پر جديد بينڪيت سامراج جي بينڪي غلبي جو اهم روپ ٻي عالمي جنگ ڪانپوءِ ورتو، ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني امريڪا جي ملڪن هڪ ٻئي پٺيان قومي آزادي حاصل ڪئي پر تقريباً سا ڳئي وقت انهن کي جديد بينڪون ٻڌايو ويو، فوجي ۽ اقتصادي "امداد" جي نالي ۾ سامراجي ملڪن "آزاد" ملڪن ڏانهن سرمايي ۽ جنسن جي برآمد شروع ڪئي، پنهنجا فوجي اڏا قائم ڪيا، لڪل غدارن ۽ ايجنٽن جي پالنا ڪئي ۽ (اهڙيءَ ريت) انهن ملڪن کي غلام بڻايو. سامراجي طاقتن "آزاد" ملڪن جي اندروني معاملن ۾ وحشيانه مداخلت ڪئي ۽ پنهنجي وسيع جديد نوآبادياتي شهنشاهيت کي برقرار رکڻ لاءِ سياسي ڌوڪي بازيءَ سان گڏوگڏ فوجي مهم جوئيءَ کي پڻ استعمال ڪيو.

جينوٽيڪ جديد بينڪيت بلاشڪ ٻي عالمي جنگ کان پوءِ جي دور ۾ سامراجي غلبي جو سڀ کان وسيع

---

* اسٽالن "چيني انقلاب بابت"

طريقو آهي، اهو مظلوم قومن کي غلام بنائڻ لاءِ سامراجين پاران اختيار ڪيل مختلف دغابازيءَ وارن طريقن منجهان رڳو هڪ آهي. جديد نيوڪالونيل سامراجين پاران جديد بيٺڪي ملڪن جي رسمي آزاديءَ کي قبول ڪرڻ جي اجازت ڏني ٿي. سياسي قوت رسمي طور مقامي رجعت پسند حڪمرانن جي هٿ ۾ رهي ٿي جيڪي سامراج جي ايجنٽ جو ڪردار ادا ڪن. بهرحال جيڪڏهن مقامي حڪمران طبقن هٿان سامراجي مفادن جو تحفظ نٿو ٿي سگهي ڇاڪاڻ ته مقامي حڪمران طبقا تمام ڪمزور آهن يا عوام جي انقلابي تحريڪ تمام طاقتور آهي يا جيڪڏهن سامراجي مفادن جو تحفظ هڪ اهڙي ڌاريءَ قوت کي بيٺڪي اختيار سونپڻ ذريعي بهتر نموني ٿي سگهي جنهن جا پنهنجا بيٺڪ جي باري ۾ مفاد ۽ دعوا هجن ته پوءِ سامراجي، عوام کان نالي ماتر قومي آزادي به ڦرڻ ۽ مختلف قوتن کي پنهنجي هٿيار طور استعمال ڪرڻ ذريعي سڌو بيٺڪي راڄ برقرار رکڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. اهڙي صورتحال جا مثال آهن فلسطين، ڏکڻ آفريڪا، ازانيه ۽ زمبابوي* جن کي سيٽلر ڪالونين ۾

---

* زمبابوي جيڪو انگريزن جي قبضي ڪانپوءِ روڊيشيا بڻجي ويو هو سو 1965 ۾ اڻن اسمٿ جي اڳواڻيءَ ۾ گورن جي (انگريزن جي حمايت سان) يڪطرفه اعلان آزاديءَ ڪانپوءِ سيٽلر ڪالوني بڻجي ويو- پر-

(صفحي ١١٦ تي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تبديل ڪيو ويو آهي ۽ زمبيبوا، مشرقي تيمور، (مغربي) صحارا ۽ ايريٽريا جن جي بيٺڪي حيثيت تبديل نہ ٿي آهي. جيتوڻيڪ بيٺڪي اختيار سامراجي ملڪن وٽ نہ پر توسيع پسند پاڙيسري ملڪن وٽ آهي جيڪي سامراج جي هٿيار طور ڪم ڪري رهيا آهن. اچو تہ انهن مثالن جو وڌيڪ گهرائيءَ سان جائزو وٺون.

يهودي عوام لاءِ ”وطن“ جي قيام جي پردي ۾ فلسطين جي برطانيہ هٿان استحصال جاري رکڻ لاءِ ۽ عرب دنيا اندر هڪ سامراجي چونڪي جي قيام لاءِ صيهوني بيٺڪيت (Zionist Colonization) کي استعمال ڪيو ويو. جيئن ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي ڇهين ڪانگريس جي ٺهراءُ ۾ چيو ويو، يهوديت ”فلسطين ۾ يهودي رياست قائم ڪرڻ جي بهاني دراصل فلسطين (جتي يهودي مزدور تمام ٿوري تعداد ۾ آهي) جي محنت ڪش عوام کي برطانيہ جي استحصال لاءِ پيش ٿي ڪري“. برطانوي سامراج جي هٿيار طور پنهنجي رول بابت يهوديت پسند ليڊر بلڪل واضح هئا. شائم وائيزمين، جيڪو بعد ۾ اسرائيل جو پهريون صدر مقرر ٿيو، لکي ٿو: ”اسان پنهنجو قومي ۽ صيهوني (Zionist) مقصد (برطانوي سامراج جي) خارجہ آفيس ۾ شاهي جنگي ڪابينہ جي حوالي ڪري ڇڏيو آهي ان اميد تي تہ مسئلي تي شاهي

ڏکڻي هٿياربند جدوجهد ڪانپوءِ 1980ع ۾ وري زمبابوي جي نالي سان آزاد ملڪن جي صف ۾ شامل ٿيو.
مترجم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مفادن جي روشنيءَ ۾ غور ڪيو ويندو“.

بعد ۾ جڏهن آمريڪا سامراجي ڪئمپ جو مهندار بڻيو ته صيهونيت پسند (Zionists) آمريڪي سامراج جا چاڙتا بڻجي ويا. جڏهن آمريڪا زيونسٽ ڪالونيل سيٽلر (Zionist Colonial Settler) رياست جي قيام کي قانوني چوغو پارائڻ لاءِ اقوام متحده کي استعمال ڪيو تڏهن بن گوريان (آمريڪي) صدر ٽرومين کي ٿورو مڃڻ لاءِ خط لکيو: ”آمريڪي حڪومت توهانجي رهنمائيءَ ۾ (سامراج جي) قيادت جون جيڪي ذميواريون پنهنجي هٿ ۾ ڪنيون انهن جي ڪري ئي يهودي رياست جو قيام ممڪن ٿي سگهيو“.

اهڙيءَ ريت اسان ڏسون ٿا ته يهودين جي هجرت ۽ فلسطينين جي زوري بيدخليءَ ذريعي سامراج جي چرچ تي، ان جي مڪمل حمايت سان ۽ ان جي مفادن خاطر فلسطين سرزمين تي هڪ سيٽلر بيٺڪي حڪومت قائم ڪئي ويئي. 1947 تائين فلسطين هڪ برطانوي نوآبادي هئو. بيٺڪي اختيار برطانوي سامراجين وٽ هئو جن جو اقتصاديات تي پڻ غلبو هئو. 1948 ۾ سامراجين پهرين اسرائيلي جارحيت جي جنگ (1948) لاءِ پنهنجي حمايت ۽ اقوام متحده کي استعمال ڪندي بيٺڪي اختيار زيونسٽن (يهوديت پسندن) جي حوالي ڪيو جڏهن ته انهن (برطانيه ۽ بعد ۾ آمريڪا) اقتصاديات تي پنهنجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪنٽرول جاري رکيو.

صيهوني رياست قائم ڪرڻ سان سامراجين نه رڳو فلسطين ۾ پنهنجي اقتصادي مفادن کي محفوظ بڻايو پر عرب ۽ ٻين افرو-ايشيائي عوام جي قومي آزاديءَ جي تحريڪن کي ڪچلڻ لاءِ هڪ سامراجي چونڪي پڻ قائم ڪئي. سامراجي مفاد فلسطين جي زيونسٽ ڪالونائيزيشن ذريعي ئي بهتر نموني محفوظ ٿي سگهيا ٿي. جيئن يهوديت پسندن پاڻ دعوا ڪئي ته: ”برطانوي قوت لاءِ وچ اوڀر ۾ سڀ کان محفوظ قلعو يهودي فلسطين ئي آهي“. سامراجين بهادر فلسطيني عوام کي قومي آزاديءَ جي ستدن قانوني حق کان محروم ڪيو جنهن لاءِ هنن سخت جدوجهد ڪئي هئي. اڄ ڏينهن تائين عوام زيونسٽ سيٽلر حڪومت ۽ ان جي سامراجي آقائن پاران جاري ٻيٽڪي ڏاڍ هيٺ لوڙي رهيا آهن.

ڏکڻ آفريڪا ۽ زمبابوي سيٽلر ڪالونيل حڪومتن جا ٻه وڏيڪ مثال آهن. ڏکڻ آفريڪا 1899-1902 واري اينگلو-بوئر جنگ ۾ برطانوي سامراج هٿان هالنڊ جي شڪست کانپوءِ برطانوي نوآبادي بڻيو. 1909 ۾ برطانوي پارليامينٽ ڏکڻ آفريڪا ايڪٽ پاس ڪيو جنهن تحت ڪيپ، ناٽال، ٽرانسوال ۽ آرينج فري اسٽيٽ کي ڏکڻ آفريڪا ۾ ضم ڪيو ويو ۽ انتظامي ذميواري اڇوتن ٻيٽڪي حاڪمن جي حوالي ڪئي ويئي. ڏکڻ آفريڪا کي برطانوي ڪامن ويلٿ اندر هڪ ”آزاد“ رياست

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قرار ڏنو ويو. بهرحال جيئن پڻ آفريڪنسٽ ڪانگريس جي هڪ دستاويز ۾ چيو ويو آهي: "هڪ غير ملڪي سفيد اقليت کي هڪ طرفي نام نهاد آزادي ڏيڻ کي ڊيڪالونائيزيشن (بيٺڪي نظام جو ٽٽڻ) جو عمل ڪوٺڻ هڪ پر بيٺڪي اختيار جي منتقلي هئي جنهن سفيد حڪومت لاءِ ڊومينين مرتبي جي صورت اختيار ڪئي".

ڪومنٽرن جي ڇهين ڪانگريس (192٨). پڻ ڏکڻ آفريڪا بابت ساڳيو تجربو پيش ڪيو: "ڏکڻ آفريڪا بيٺڪي قسم جو هڪ برطانوي ڊومينين آهي- سرمائيدارانه پيداواري رشتن جي ترقيءَ برطانوي سامراج کي ڏکڻ آفريڪا جي سفيد بورجوازيءَ جي مدد سان ملڪ جي اقتصادي استعمال جاري رکڻ ۾ مدد ڏني آهي.... بهرحال ان سان ڏکڻ آفريڪا جي اقتصاديات جو عام بيٺڪي ڪردار تبديل ڪونه ٿو ٿئي ڇاڪاڻ ته برطانوي سرمائي جو اڃا به ملڪ جي اهم اقتصادياتي پوزيشنن تي قبضو آهي .... ۽ ڇاڪاڻ ته نيگرو آباديءَ جي بيرحمانه استحصال ۾ ڏکڻ آفريڪي بورجوازيءَ کي به اوتري ئي دلچسپي آهي .... غير ملڪي استحصالن تشدد ذريعي ملڪ تي قبضو ڪيو ۽ مقامي ماڻهن کان زمينون ڪسيائون"-

ڪومنٽرن جو تجزيو بلڪل واضح آهي- جيتوڻيڪ ڏکڻ آفريڪا کي "آزاد" قرار ڏنو ويو، ڏکڻ آفريڪا جا ڪارا باشندا اڃا تائين بيٺڪي ڏاڍ جو

شڪار آهن- برطانوي سامراج بينڪي اختيار سيٽلر بورجوازيءَ کي منتقل ڪيو ۽ ان سان بهتر نموني. آفريڪي عوام غلام بڻجي ٿي. سگهيا ۽ سندس وسيع فائيدا محفوظ ٿي ٿي سگهيا- جيتوڻيڪ سفيد سيٽلر بورجوازي هڪ حد تائين عوام جي استحصال ۾ شريڪ آهي پر غلبو برطانوي سرمائي جو آهي-

ان تجزيي کي بنياد بڻائيندي ڪومنترن ”هڪ هاري ۽ مزدور جمهوريه ڏانهن قدم طور هڪ آزاد، ديسي (ماڻهن تي مشتمل) ڏکڻ آفريڪي جمهوريه“ جي گهر ڪئي ۽ واضع ڪيو ته ان نعري جي ڪنهن به قسم جي مخالفت جو مطلب. ”ان صحيح اصول کي مڃڻ کان انڪار“ جي برابر ٿيندو ”ته ڏکڻ آفريڪا تي ديسي (مقامي) آباديءَ جو حق آهي“-

ڏکڻ آفريڪا جي صورتحال اڄ به بنيادي طور ساڳي آهي- جيتوڻيڪ ڏکڻ آفريڪا جو شمار آفريڪا، ايشيا ۽ لاطيني امريڪا جي سرمائيداراڻه طور سڀ کان وڌيڪ ترقي يافته ملڪن ۾ ٿئي ٿو، پوءِ به اهو هڪ نوآبادياتي، نيم جاگيرداراڻه ملڪ آهي *- آفريڪي آبادي

* ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي نيم بينڪي (بينڪي) ۽ نيم جاگيردار ملڪن ۾ سرمائيداراڻه ترقي جي سطح ۾ تمام وڏو فرق آهي- ڪجهه ملڪن ۾ (ڏکڻ آفريڪا، انڊيا، برازيل، ڏکڻ آفريڪا وغيره)

(باقي صفحه ١٢١ تي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو به پاڳي تي ڪان وڏيڪ حصو ٻهراڙين ۾ ته رهي جتي ڪابه صنعت ۽ ڪوبه وڏو شهر موجود ڪونهي. ان ڪان علاوه سرمايه دارانه ترقيءَ جي نسبتاً اعليٰ سطح ڏکڻ آفريڪي نه ته باڪ برطانوي ۽ امريڪي سرمائي جي ڪري، آهي جن جو اڳيا تائين ڏکڻ آفريڪي معشيت تي ڪنٽرول آهي ۽ آفريڪي (ازانين) عوام جي دولت ۽ محنت جي استحصال منجهان اربين ڊالر منافعو ڪمائي رهيا آهن. حقيقت ۾ ڏکڻ آفريڪا، سرمايه دارانه طور وڌيڪ ترقي يافته نيم بيٺڪيتي، نيم جاگيردارانه ملڪن

سرمايه داري (جيتوڻيڪ ان تي غلبو غير ملڪي سرمائي جو آهي) نسبتاً اعليٰ ترقي يافته آهي- ٻين (مصر، ايران وغيره) ۾ سرمايه دارانه ترقيءَ جي سطح، وري به نسبتاً ڪافي متانهين آهي ۽ ڪجهه ٻين ملڪن (آومان، ايٿوپيا سوڊان وغيره) ۾ سرمايه دارانه ترقيءَ جي سطح تمام هيٺانهين آهي- انهن ملڪن ۾ مقامي بورجوازيءَ جي ترقيءَ جي سطح سرمايه داريءَ جي ترقيءَ جي سطح جي حساب سان مختلف آهي. بهرحال اهي سڀئي ملڪ بنيادي طرح نيم جاگيردار، نيم بيٺڪيتي ملڪ آهن جتي ڪئپيٽلسٽ پراڊڪشن (سرمايه دارانه پيداوار) پري ڪئپيٽلسٽ پراڊڪشن (سرمايه داريءَ کان اڳ جي پيداوار) سان گڏو گڏ تي هلي- انهن سڀني ۾ (مقامي) بورجوازي عام ماڻهوءَ جي استحصال ۾ شريڪ آهي جيتوڻيڪ غالب قوت غير ملڪي سرمايو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙوڪ انڊيا، برازيل، ڏکڻ ڪوريا وغيره ڪان ڪنهن نه طرح مختلف نه هجي ها پر صورتحال اها آهي تـه هتي رسمي سياسي اقتدار مقامي حڪمران طبقن جي بجاءِ سيٽلر بينڪي حڪومت جي هٿ ۾ آهي.

زمبابوي ۾ پڻ ساڳي صورتحال آهي جيتوڻيڪ اتي سيٽلر بينڪي حڪومت تمام تازو يعني نومبر 1965 ۾ قائم ٿي آهي. بهرحال برطانوي سامراج سفيد اقليت کي پاڻائتي سرڪار (Self-Government) جو اختيار 1923 ۾ ئي ڏيئي ڇڏيو هئو ۽ سمٿ جي يڪ طرفـه اعلان آزاديءَ سان صحيح معنيٰ ۾ ڪوبه فرق نه پيو.

جيئن اڳ ۾ ٻڌايو ويو ڏکڻ آفريڪا ۾ بينڪي سيٽلر حڪومت 1910 کان وٺي قائم آهي. ڏکڻ آفريڪي نسل پرست حڪومت آفريڪي (ازانين) عوام کي انهن جي خود اختياريءَ ۽ آزاديءَ جي حق کان محروم رکيو آهي - پر ڳالهه رڳو اها به ناهي. ڏکڻ آفريڪا جيڪو پاڻ، جيئن اسان ڏيکاريو آهي، هڪ بينڪيتي ۽ نيم جاگيردار ملڪ آهي سو نميبيا کي 1915 کان وٺي ڪالوني بڻايو ويٺو آهي*. نميبيا ڏکڻ آفريڪا جي

---

* 1919 ۾ ليگ آف نيشن ڏکڻ آفريڪا کي نميبيا جو "انتظام" هلائڻ جو اختيار ڏنو. جيتوڻيڪ بعد ۾ اقوام متحده ان "اختيار" کي ختم ڪري ڇڏيو پر پوءِ بہ اڄ ڏينهن تائين نميبيا تـي ڏکڻ آفريڪا جو بينڪي قبضو برقرار آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيٺڪي قبضي هيٺ رکيو ان معنيٰ ۾ آهي ته، ڏکڻ آفريڪا نميبيا ئي عوام کي محڪوم رکڻ خاطر پوليس مئن ۽ عمل ڪرائيندڙ جو ڪردار ادا ڪري رهيو آهي ۽ اهڙيءَ ريت برطانوي، امريڪي ۽ ٻين سامراجي استحصالن لاءِ ملڪ کي "محفوظ" بڻائي رهيو آهي- نميبيا جي استحصال ۾ ڏکڻ آفريڪي سرمايي جو رکيو هڪ مختصر رول آهي. نميبيا ئي ڪچو مال ڏکڻ آفريڪا لاءِ نه پر وڏين سامراجي طاقتن جي صنعتن لاءِ استعمال ٿي رهيو آهي. اهڙيءَ ريت نميبيا تي ڏکڻ آفريڪي نه پر برطانوي ۽ مغربي جرمنيءَ جي تيار ٿيل سامان جو غلبو آهي.

جيئن اسان ڏسي چڪا آهيون ازانيا، زمبابوي ۽ نميبيا ٻيٺڪيتي ملڪ آهن. رسمي ٻيٺڪي اختيار سيٽلر اقليت وٽ آهي جن لاءِ سامراجي طاقتن جي مرضيءَ ۽ ڀرپور پٺڀرائيءَ ڪانسواءِ ازانيا، زمبابوي ۽ نميبيا تي ٻيٺڪي غلبو قائم ڪرڻ ناممڪن هئو. ٻيٺڪي سيٽلر حڪومتون جن جا مفاد سامراجي طاقتن جي مفادن سان جڙيل هئا سي ڏکڻ آفريڪا ۾ سامراجي مفادن جي نگهداشت بهتر نموني ڪري ٿي سگهيا. * آبادڪار

---

* سامراجي طاقتن جا "فيڊرل اسٽيٽ آف سينٽرل آفريڪا" جي قيام ذريعي گورن آبادڪارن جي حاڪميت کي زيمبيا ۽ ملاويءَ جي عوام تائين وڌائڻ جا ارادا هئا.
(صفحي ١٢٤ تي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حڪومتون "مالي سرمايي جي ڪارروائين" جي سلسلي جون ڪڙيون" ۽ ازانيه، زمبابوي ۽ نميبيا جي آفريڪي عوام جي والار (Colonization) لاءِ هٿيار آهن. بهرحال اڄ آفريڪا جي ڏاکڻين حصي جي قومن جي انقلابي تحريڪ جي وڌندڙ لهر سامراج جي وسيع تر مفادن کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو آهي. نتيجي طور سامراجي طاقتون ڏينهن رات ڪنهن جديد بيٺڪي حل جي تلاش ۾ جنبيل آهن ته جيئن رجعت پسند آفريڪي حڪمران طبقن کي (گهٽ ۾ گهٽ نميبيا ۽ زمبابوي ۾) اقتدار منتقل ڪري سگهن ۽ هڪ دفعو وري پنهنجي مفادن کي محفوظ بڻائي سگهن.

آفريڪا جي ڏاکڻين حصي ۾ لاڳو بيٺڪي راڄ

برطانوي سامراج طرفان ٺاهيل ان شرمناڪ فيڊريشن جو مقصد ٽنهي ملڪن ۾ سامراجي مفادن جو تحفظ ڪرڻ ۽ "بليڪ نيشنلزم کي وچ آفريڪا تائين ڦهلجڻ کان روڪڻ" هئو اها "فيڊريشن" علائقي ۾ انقلاب دشمن جو گڙه بڻجي ويئي. جيئن مثال طور ڪانگو جي سلسلي ۾ ان لممبا جي سامراج دشمن حڪومت جي ڀرپور مخالفت ڪئي ۽ دلال شومبي جي کلم کلا حمايت ڪئي. بهرحال "فيڊريشن مرده باد" جي نعري هيٺ هلايل آفريڪي عوام جي سخت جدوجهد جي سبب فيڊريشن ٿوري عرصي (1953_1963) تائين زنده رهي سگهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان ٽورو مختلف قسم جو بينڪي راج مشرقي تيمور، مغربي صحارا، سڪم ۽ ايريٽريا ۾ ترتيبوار انڊونيشيا، مراڪش، ماريطانيه، انڊيا ۽ ايٿوپيا جي بينڪي قبضي جي صورت ۾ رونما آهي. هتي اسانجي آڏو اهڙا ڪيس آهن جن ۾ سامراجين بيڪي اختيار پاڙيسري ڇاڙتا حڪومتن کي منتقل ڪيو جيڪي سامراجي مفادن جي محافظ جو ڪردار ادا ڪري رهيون آهن. اچو ته انهن مثالن تي هڪ قريبي نظر وجهون.

مشرقي تيمور چار سئو سالن کان وڏيڪ عرصي تائين پرتگال جي ڪالوني رهيو هئو. سالازار جي فاشسٽ حڪومت جي خاتمي جي نتيجي ۾ مشرقي تيمور جي جدوجهد وڏيڪ شدت اختيار ڪئي ۽ مشرقي تيمور جي آزاديءَ جو انقلابي محاذ (Fretilin) وڏيڪ مستحڪم ٿيو. فريٽلين جي ترقي پسند قيادت هيٺ مشرقي تيمور جي متوقع آزاديءَ امريڪي سامراج جي مفادن، خاص ڪري جنگي مفادن (يعني ساموندي رستن) کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو. تنهن ڪري فريٽلين پاران مشرقي تيمور جي اعلان آزاديءَ کان رڳو نون ڏينهن بعد امريڪي سامراج انڊونيشيا جي توسيع پسند حڪومت جنهن جون خود علائقي ۾ اکيون هيون تنهن کي مشرقي تيمور تي حملي ڪرڻ تي اڪسايو.* جيتوڻيڪ مشرقي تيموري

* مشرقي تيمور تي انڊونيشيا جي ڀرپور ڪاهه کان صرف چند ڪلاڪ اڳ ۾ صدر فورڊ جڪارته جو دورو ڪيو. ۽ جنرل سهارتو کي شاٻاس ڏني ۽ ڏيڪاري.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عوام جي بهادرانه مزاحمت انڊونيشي جارحن کي ملڪ جي ويهه سيڪڙو رقبي (جنهن ۾ ڳاديءَ جو شهر دلي شامل آهي) کان وڌيڪ تي قبضو ڪرڻ نه ڏنو آهي) سهارتو جي فاشسٽ حڪومت مشرقي تيمور کي انڊونيشيا جو ”ستاويهون صوبو“ قرار ڏيئي ڇڏيو آهي ۽ پنهنجي قبضي کي قانوني شڪل ڏيڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي.

تقريباً ساڳيوئي عمل مغربي صحارا ۾ دهرايو ويو. اسپين جي بيٺڪي راڄ خلاف ڪئين سالن جي جدوجهد ڪانپوءِ 1975 ۾ پوليساريو (Polisario) جي زيرقيادت صحرائي عوام پنهنجي قومي آزادي حاصل ڪرڻ وارائي هئا جڏهن صحارا جي فاسفيٽ جي ذخيرن ۾ پنهنجي زبردست مفادن جي حفاظت لاءِ پريشان سامراجين مراڪش ۽ ماريطانيه جي رجعت پسند حڪومتن کي جن جا پنهنجا صحارا جي خلاف توسيع پسندانه ارادا هئا. ملڪ (صحارا) تقسيم ڪرڻ ۽ پاڻ سان ملائڻ لاءِ اڪسايو.

نومبر 1975 ۾ اسپين پاڻ کي مغربي صحارا تي بيٺڪي راڄ برقرار رکڻ جو نااهل سمجهندي اسپين، مراڪش ۽ ماريطانيه وچ ۾ ٽيل ته ڏرئي. ميڊرڊ معاهدي تحت بيٺڪي اختيار منتقل ڪيو. ان ئي معاهدي مغربي صحرا جي فاسفيٽ ۾ امريڪا جي سامراجي مفادن کي تحفظ فراهم ڪيو. مراڪش جيڪو اتر آفريڪا ۾ امريڪي لاڳت جو اهم مرڪز آهي ۽ جنهن جي شهر

ڪنيترا ۾ هڪ اهم امريڪي اڏو واقع آهي، سو مغربي صحرا جي فاسفيٽ جي دولت امريڪي سامراج لاءِ محفوظ ڪرڻ جو اهم ذريعو رهيو آهي. صحارا جي ورهاست وقت اتريون حصو جتي فاسفيٽ جون سموريون کاڻيون آهن سو مراڪش جي ”حوالي“ ڪيو ويو. سامراجين محسوس ڪيو ته مغربي صحارا تي مراڪش جو قبضو ئي اتي سندن بيٺڪي مفادن جي تحفظ جو بهترين طريقو هئو.

ايريٽريا پڻ صدين تائين لڳاتار بيٺڪي راڄ جو شڪار رهيو هئو. اڻويهين صديءَ جي آخر کان وٺي 1941 تائين هڪ اطالوي ڪالوني هئو. 1941 کان 1952 تائين اهو برطانوي بيٺڪي قبضي جو شڪار رهيو. ان وقت جڏهن ايريٽريائي عوام پنهنجي قومي آزادي حاصل ڪرڻ وارا ٿي هئا، جنگي لحاظ کان اهم ايريٽريا تي ڪنٽرول حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ امريڪي سامراج ايٽريا کي پنهنجي جديد ڪالوني ايٿوپيا سان ملائڻ لاءِ اقوام متحده کي استعمال ڪيو. جان فوسٽر ڊيسن، ايريٽريا بابت امريڪي ارادن جو اظهار هن ريت ڪيو: ”ڳاڙهي سمنڊ ۾ امريڪا جي اسٽريٽيجڪ (جنگي) مفادن ۽ عالمي امن ۽ سلامتيءَ خاطر اهو ضروري آهي ته ملڪ (ايريٽريا) کي اسانجي اتحادي ايٿوپيا سان ملايو وڃي“. اهڙي نموني ايريٽريائي عوام کي سندن آزاديءَ جي حق کان محروم ڪيو ويو ۽ بيٺڪي قبضي جو شڪار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بڻايو ويو.

انڊونيشيا، مراڪش، ماريطانيه* ۽ ايٿوپيا بهرحال نيم بيٺڪي ۽ نيم جاگيردار ملڪ آهن پر پوءِ به ڏکڻ آفريڪا جي سيٽلر حڪومت وانگر اهي ٻين قومن تي بيٺڪي قبضي لاءِ سامراج جي وسيلي جو ڪم ڏيئي رهيا آهن. جيئن ڏکڻ آفريڪا نميبيا کي پنهنجي ڪالوني بڻايو آهي، بلڪل ساڳيءَ طرح انڊونيشيا، مراڪش ۽ ايٿوپيا، مشرقي تيمور، مغربي صحرا ۽ ايريٽريا کي پنهنجون ڪالونيون بڻايو آهي. جيئن اسان مٿي ٻڌائي آيا آهيون، ڏکڻ آفريڪا ۽ انڊونيشيا، مراڪش ۽ ايٿوپيا سندن سرمايه دارانه ترقيءَ جي سطح ۾ فرق هئڻ جي باوجود نيم جاگيردار، نيم بيٺڪي ملڪ آهن. بيٺڪي ملڪن جي حيثيت ۾ سندن رول بنيادي طور پوليس وارن ۽ عمل ڪرائڻ وارن جو آهي جيڪي محڪوم ملڪن ۾

---

* اسپين طرفان مغربي صحارا مان ٽپڙ ٻڌڻ کانپوءِ مراڪش ۽ ماريطانيه گڏيل طور صحارا تي پنهنجي حاڪميت جي دعوا ڪئي پر بعد ۾ پوليساريو فرنٽ جي لاڳيتي هٿياربند جدوجهد جي نتيجي ۾ ماريطانيه جنگ جاري رکڻ نه سگهيو ۽ پنهنجي دعوا تان هٿ کڻي ويو جڏهن ته باقي مراڪش امريڪا جي زيرقيادت سامراج جي چرچ ۽ حمايت سان صحارا جي عوام خلاف برسرپيڪار آهي. (مترجم)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سامراجي استحصال جو تحفظ ڪن ۽ ان خدمت جي بدلي ۾ سامراجي طاقتن کان "ڪميشنون" وصول ڪن.

رڳو اهي ماڻهو جيڪي غير طبعي سوچ رکن ۽ ڏکڻ آفريڪا ۽ نميبيا، انڊونيشيا ۽ مشرقي تيمور، مراڪش ۽ صحارا، ايٿوپيا ۽ ايريٽريا کي مالي سرمائي جي دنيا کان ۽ ان جي وابسته بيٺڪي پاليسيءَ کان الڳ ڪري ڏسن سي ئي اهو دليل ڏيئي سگهن ٿا ته: "هڪڙو نيم جاگيردار، نيم بيٺڪي ملڪ ڪيئن ٻئي کي ڪالوني بڻائي سگهي؟"

ايسونا شاونسٽ ايريٽريا بابت پنهنجي گڏائڻ واري موقف کي صحيح ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ۾ سامراج جي بيٺڪي پاليسيءَ بابت لينن جي تجزيي کي بگاڙڻ تي لهي آيا آهن. پر رڳو اتي بس ڪانه ٿي. اهي ايترو ته هوا ۾ پرجي ويا آهن جو دعوا ڪن ٿا ته "ڪو به محنت ڪش طبقي جو حقيقي سوشلسٽ ملڪ ايريٽريا ۽ اهڙن ٻين سوالن کي بيٺڪي چئي نٿو سگهي". بهرحال حقيقتون ايسونا وارن جي انهن دعوائن کي رد ڪن ٿيون. اچو ته ڪجهه مثال ڏسون:

(١) ڪميونسٽ پارٽي آف انڊونيشيا (PKI) مشرقي تيمور تي انڊونيشيا جي قبضي کي بيٺڪي قبضو ٿي سڏي.

(٢) نميبيا تي ڏکڻ آفريڪا جي قبضي کي سڀئي سوشلسٽ ملڪن ۽ مارڪسسٽ- لينسٽ پارٽيون ۽ تنظيمون

بيٺڪي قبضو قرار ڏئي چڪيون آهن. *

* ان کان علاوه خود ايريٽريا جو مسئلو جڏهن اقوام متحده جي 1950 واري اجلاس ۾ پيش ٿيو ته سوويت يونين ۽ ٻين عوامي جمهوريتن ان تي جيڪو اصولي موقف ورتو سو ڪتاب ۾ ضميمي طور تفصيل سان ڏنل آهي. هت ان مان ٽڪرا پيش ڪجن ٿا. مترجم

سوويٽ يونين ۾ سوويت يونين مسلسل ان اصول جي حمايت ڪئي آهي ته ايريٽريا کي آزاد ٿيڻ کپي ۽ سندس اهو موقف موجوده اجلاس ۾ به جاري آهي. اسانجي دليل جو بنياد هي حقيقت آهي ته سورين قومن کي خود اختياريءَ جو حق ۽ قومي آزادي ماڻ کپي.... ايريٽريا کي فوري طور آزاد ڪرڻ واري تجويز جي خلاف اهي ئي دليل استعمال ڪيا ٿا وڃن جيڪي هميشه بيٺڪي نظام جي بچاءُ ۾ پيش ڪيا ويندا آهن. مثال طور ته ايريٽريا هڪ پوئتي پيل ملڪ آهي ۽ آزاديءَ لاءِ تيار ناهي ۽ هڪ آزاد ايريٽريا پنهنجي آزادانه اقتصادي ترقي برقرار رکي نه سگهندو..... سوويت وفد ٻين وفدن کي اپيل ٿو ڪري ته اهي ايريٽريا جي آزاديءَ جي حق ۾ ووٽ ڏين ڇاڪاڻ ته اهو ئي هن مسئلي جو منصفاڻو حل آهي. هڪ آزاد ايريٽريا کي حق هوندو ته پاڙيسري رياستن جي سلسلي ۾ سمورن مسئلن جو فيصلو پاڻ ڪري.

(صفحي ۱۳۱ تي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇا ائين تي سگهي ٿو ته ايسونا جا ليڊر انهن حقيقتن کان بي خبر هجن؟ بلڪل نه. جيئن ته اهي

پوليلب:- اسانجي خيال ۾ هڪ قوم جي قسمت جو فيصلو ڪرڻ وقت جنرل اسيمبليءَ کي انهن اصولن تي عمل ڪرڻ گهرجي جيڪي اقوام متحده جي چارٽر جو بنياد آهن. يعني ته هڪ جهڙن حقن ۽ خود اختياريءَ جا اصول.... ايريٽريا جي سوال تي آيل دليلن جي گهري جانچ وٺڻ ڪانپوء منهنجي وفد جي اها راء آهي ته سوويت يونين پاران پيش ڪيل قرارداد ان مسئلي جو بهترين حل آهي. اها قرارداد خود اختياريءَ جي حق تي ٻڌل آهي ۽ ايريٽريا جي فوري آزاديءَ جي گهر ٿي ڪري. منهنجي وفد جي خيال ۾ اهو حل ايريٽريا جي عوام جي امنگن جو آئينه دار ۽ اوڀر آفريڪا ۾ امن ۽ سلامتي جو ضامن آهي.

چيڪوسلواڪيه:- ايريٽريا ۽ ان جي عوام جي مستقبل جي سوال بابت چيڪوسلويڪي وفد جي موقف جو بنياد ان اصول تي آهي ته سمورين قومن کي آزادي ۽ خود مختياريءَ جو حق آهي. ايريٽريا جي عوام کي ان حق کان محروم رکڻ نه رکيو (اقوام متحده جي چارٽر جي ڪلم ڪلا پيچڪڙي ٿيندي پر پنهنجي خودمختياريءَ (۽ آزاديءَ) لاء جدوجهد ڪندڙ هڪ ملڪ خلاف امتيازي سلوڪ پڻ.......

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مارڪسزم، ليننزم بابت پنهنجي ڄاڻ جون لپاڙون هڻڻ ۽ پين تي مارڪسزم کي نه پڙهڻ جي تنقيد ڪرڻ کان ڪڏهن به بس ڪونه ٿا ڪن، تنهن ڪري اسان آسانيءَ سان چئي سگهون ٿا ته اهي انهن حقيقتن کان پوريءَ ريت باخبر آهن. پر جيئن ته اسان اڳ ۾ ٻڌائي آيا آهيون، ايريٽريا تي پنهنجي حڪمران طبقن جي زوري قبضي کي ڏڪڻ جو شوق کين مارڪسزم، ليننزم، تاريخ ۽ خود حقيقتن کي ٽوڙي مروڙي پيش ڪرڻ تي مجبورتو ڪري.

ايريٽريا جي آزادي - واحد صحيح موقف

اسان مٿي ڏيکاري آيا آهيون ته ايريٽريا، ايٿوپيا جي ٻيڻڪي قبضي جو شڪار آهي جيڪو سامراج جي هٿي ۽ حمايت سان جاري آهي. هينئر اسان پنهنجي توجه ان سوال تي مرڪوز ڪنداسين ته صحيح موقف ڪهڙو آهي جيڪو ايريٽريائي سوال جي باري ۾ انقلابي قوتن کي اختيار ڪرڻ گهرجي.

۱- اينگلز، جنهن آئرلينڊ کي برطانيه جي پهرين ڪالوني تي سمجهيو، تنهن آئرش سوال تي بحث ڪندي چيو:
”جڏهن وسيع پيٽ آخرڪار هڪ رياست ۾ متحد ٿي ويو ته ان رياست آئرلينڊ کي مڪمل طور هضم ڪرڻ لاءِ ڪوشش ڪئي، جيڪڏهن هضم ڪرڻ جو اهو عمل ڪامياب ٿي وڃي ها ته ان جي (ورنل) سڄي وات تاريخ

جو حصو ٻڌجي وڃي ها، ان تي زاءِ تہ قائم ڪري سگهجي ها پر ان ڪي پوئتي موٽائڻ ناممڪن هئو. پر جيڪڏهن ست سئو سالن جي ويڙهہ ڪانپوءِ بہ هضم ڪرڻ جو اهو عمل ڪامياب نہ ٿيو آهي؛ جيڪڏهن ان جي بجاءِ آئرلينڊ ۾ داخل ٿيندڙن جي سيلاب جي هر لهر کي آئرش هضم ڪري ٿا وڃن؛ جيڪڏهن اڄ بہ آئرش (آئرلينڊ وارا) انگريز (يا جيئن اهي چوندا آهن، مغربي برطانوي) ٻڌجڻ کان ايترو ڏور آهن جيترو رکيو هڪ سئو سالن جي ظلم ڪانپوءِ پول (پولينڊ وارا) مغربي روسي ٻڌجڻ کان ڏور آهن؛ جيڪڏهن اڃا تائين ويڙهہ ختم نہ ٿي آهي ۽ ڪا اميد ڪانهي تہ اها مظلوم قوم جي ناس ٿيڻ ڪانسواءِ ڪنهن ٻئي طريقي سان ختم ٿي سگهي ٿي، تہ پوءِ سمورا جغرافيائي عذر ۽ بهانا اهو ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي ناهن تہ آئرلينڊ کي فتح ڪرڻ انگلينڊ جو مقصد آهي“.

جيئن اسان ڏيکاري آيا آهيون پنجويهن سالن کان وٺي ايٿوپيا جون استحصالي حڪومتون ۽ سندن امپيريلسٽ زيونسٽ (يهوديت پسند) آقا ايريٽريائي عوام جي قومي امنگن کي ڪچلڻ بلڪہ ايريٽريائي قوم جي ثقافتي تشخص کي پاڙون پٽي ان کي طاقت جي زور تي هضم ڪرڻ جون ڪوششون ڪندا رهيا آهن. ايٿوپيائي حڪومتن جون هضم ڪرڻ واريون پاليسيون بهرحال ايريٽرين عوام جي اتساهي حب الوطنيءَ کي دٻائڻ ۾ ڪامياب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي نہ سگھيون. ايريٽرين عوام توسيع پسندن جي انھن دعوائن کي ڪڏھن بہ تسليم ڪونہ ڪيو تہ ايريٽريا، ايٿوپيا جو حصو ھئو“ يا ”ايٿوپين شھنشاھيت جو چوڏھون صوبو ھئو“. انھن ڪڏھن بہ پاڻ کي ايٿوپيائي تصور ڪونہ ڪيو ۽ پنھنجي ملڪ جي زوري ڳنڍائڻ جي خلاف ويڙھہ ۾ نئين چوٽيءَ جو زور لڳايو. 1950 واري ڏھاڪي جي محب وطن سياسي جدوجھد 1960 ۽ 1970 وارن ڏھاڪن جي ھٿياربند جدوجھد کي جنم ڏنو. اڄ اھا ڳالھہ غير متنازع (طور ثابت) ٿي چڪي آھي تہ سمورين قوميتن سان واسطو رکندڙ ايريٽريائي عوام- مزدور، ھاري، ڌنار، شاگرد، نئيا دڪاندار، دانشور وغيرہ سواءِ چند غدارن جي- قومي آزادي ۽ عوامي جمھوريت جي ڀرپور گھرتا ڪن ۽ ان (جي حصول) لاءِ پرعزم جنگ لڙي رھيا آھن.

قومي آزاديءَ لاءِ ايريٽريائي عوام جي غير متزلزل مطالبي ڏانھن دنيا جي ترقي پسند ماڻھن ۾ خاص ڪري ايٿوپيا جي ترقي پسندن کي ڪھڙو موقف اختيار ڪرڻ گھرجي؟ واحد صحيح موقف اِھو مطالبو ڪرڻ آھي تہ ”ايٿوپيائي جارحو نڪري وڃو“ ۽ ”ايريٽريا آزاد ٿيڻ کپي.“ ٻيءَ صورت ۾ ماڻھو ڳنڍائڻ واريءَ پاليسيءَ جو حمايتي بڻجي پوندو. اسان زمبيا، مشرقي تيمور، مغربي صحارا، سڪم ۽ ايريٽريا جي بيٺڪي قبضي جي بنيادي ھڪجھڙائي ڏيکاري آيا آھيون. نميبيا جي باري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ واحد صحيح موقف ملڪ جي غير مشروط آزاديءَ جي گهر ڪرڻ آهي- ساڳيءَ طرح واحد صحيح موقف جيڪو انڊونيشيا، مراڪش ۽ ايٿوپيا جي انقلابين ڪي ترتيبوار مشرقي تيمور، مغربي صحرا ۽ ايريٽريا جي باري ۾ اختيار ڪرڻ کپي سو آهي حڪمران طبقن کان مظلوم ملڪ جي غير مشروط آزاديءَ جي گهر- ايريٽريا، صحارا ۽ تيمور جي عوام کي اهو حق آهي ته ظالم قومن جي هر ان انقلابيءَ کي، جيڪو سندن آزاديءَ جي جدوجهد جي حمايت نٿو ڪري، "هڪ گندو باد شاهت پسند ۽ هڪ سامراجي" چون-

ايسونا شاونسٽ چون ٿا ته بيٺڪن جي سلسلي ۾ واحد صحيح موقف آهي "سندن مڪمل ۽ غير مشروط نجات جي ڀرپور وڪالت ڪرڻ"- جيئن اسان ڏيکاري آيا آهيون ته ايريٽريا ڪٺپتلي ايٿوپيائي توسيع پسند حڪومت جي ڪالوني آهي. ايريٽريا جي آزاديءَ جي حمايت ڪرڻ کان انڪار واري پنهنجي ملائيندڙ (Annexatioist) موقف کي لڪائڻ جي ڪوشش ۾ ايسونا وارا ايريٽريا تي ايٿوپيا جي بيٺڪي قبضي تي ليپاپوتي ٿا ڪن ۽ پنهنجي موقف کي درست ثابت ڪرڻ لاءِ مارڪسزم ليننزم کي بگاڙڻ تي لهي ٿا اچن.

ايريٽرين آزاديءَ جي حمايت ۾ (ايندڙ) سيني دليلن کي خاموش ڪرائڻ جي ڪوشش ۾ ايسونا ٽولو مارڪسزم ليننزم کي وڏيڪ ٽوڙي مروڙي پيش ڪرڻ-

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي مجبور ٿو ٿئي- اهي هڪ ”سمنڊ پار“ (Over Seas)
ڪالوني ۽ اهڙي ڪالوني جنهن جون سرحدون ”مادر“
ملڪ سان ملنديون هجن، تن جي وچ ۾ هڪ تفريق
ڪرڻ، هڪ ديوار چين کڙي ڪرڻ جي ڪوشش ٿا
ڪن. ايسونسا ٽولو اسان کي ٻڌائي ٿو ته جيڪڏهن
ايريٽريا ڏيَ سوال هڪ بيٺڪي سوال هجي ته ها تڏهن
ته ان جي ”پيش ڪرڻ جو طريقو موزمبيق جي سوال
جهڙو نه پر زارسٽ روس جي ڪجهه سرحدي علائقن
جي قومي بيٺڪي مسئلي جهڙو هجي ها. پهرئين حالت
۾ اسان جي آڏو هڪ سرمايه دار رياست جي هڪ
سمنڊ پار بيٺڪ آهي جڏهن ته پوئين صورت ۾ اسان جي
سامهون ”اندروني“ بيٺڪيت جو سوال آهي يعني ته
هڪ ئي ساڳيءَ رياست جي ڍانچي اندر قومي- بيٺڪي سوال“.

”سمنڊ پار“ ۽ ”متصل“ بيٺڪن ۾ سنڌن فرق کي
درست ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ۾ شاونسٽ ٽولو
لينن جو (غلط) حوالو ٿو ڏئي. پر ڇا لينن به اهڙو
فرق ڪيو؟ هڪ دفعو وري اسان لينن کان پاڻ کان
ڳالهرائينداسين: ”ڪنهن ٻئي هنڌ ان حقيقت جو ذڪر
ٿي چڪو آهي ته يورپي روس جا ڏاکڻيا ۽ اوڀرندا سرحدي
علائقا، جيڪي اصلاحات کان بعد واري دور ۾ آباد
ٿيا، سي اقتصادي معنيٰ ۾ مرڪزي يورپي روس جون
بيٺڪون آهن. بيٺڪ جو اصطلاح ٻين ٻاهرين علائقن
جهڙوڪ ڪاڪوڪاسس سان پاڻ اڃا وڌيڪ ٿو لاڳو ٿئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان ڏڪري ۾ لينن بيٺڪ جو لفظ رڳو ”اقتصادي معنيٰ ۾“ استعمال ڪو ڪري. هو روس جا ٻه علائقا ڪو ڪٿي — جن ۾ ٿي سگهي ٿو ساڳي قوميت آباد هجي — ۽ ٻنهي جي وچ ۾ بيٺڪي اقتصادي تعلق جو ذڪر ڪو ڪري جنهن مطابق هڪڙي کي ٻئي جي صنعتن لاءِ ڪچو مال پيدا ڪندڙ علائقو بڻايو ٿو وڃي. ٿي سگهي ٿو اتي ڪنهن قسم جو قومي-بيٺڪي سوال نه هجي، ڪا ظالم يا مظلوم قوم ملوث نه هجي. شايد ان ئي سبب ڪري ايسونا وارن ان لکڻي جو 'حوالو' ڏنو پر ”يورپي روس جا سرحدي علائقا“ جي جملي مان 'يورپي' جو نمايان لفظ حذف ڪري ويا.

ڪائوڪاسس، جتي مظلوم قوميتون آباد هيون، ان جو مخصوص ذڪر ڪندي لينن چوي ٿو: ”روس پاران ان تي اقتصادي ”فتح“ سياسي فتح کان گهڻو بعد ۾ ٿي“، جيڪا ان ڳالهه جي وڌيڪ وضاحت آهي ته هو بيٺڪيت جو رڳو اقتصادي مفهوم جو ذڪر ڪري رهيو هئو، تنهن ڪري صرف اقتصادي مفهوم ۾. بس هڪ ئي ملڪ جي (مختلف) علائقن جي وچ ۾ بيٺڪي تعلق جو تعين ٿي سگهي ٿو جيڪڏهن ان ۾ (اهڙو) قومي سوال ملوث ڪونهي جنهن کي بيٺڪي چئي سگهجي. روس بابت ڳالهائيندي لينن واضح ڪو ڪري: ”روس خاص ڪري ٻين سرمايه دار ملڪن جي ڀيٽ ۾ فائدي ۾ آهي ڇاڪاڻ ته سندس سرحدي علائقن ۾

بينڪيت (Colonization) لاءِ آجي زمين جڳهوي انداز ۾ ميسر آهي. ايشيائي روس جي ته ڳالهه ئي ڇڏي ڏيو، يورپي روس جي سرحدي علائقن ۾ پڻ زمين موجود آهي جيڪي تمام ڏورانهين هجڻ ڪري ۽ مواصلات جي ناڪاره وسيلن سبب اڃا تائين اقتصادي طور مرڪزي روس سان تمام ڪمزور نموني ڳنڍيل آهن“.

مٿين ذڪر مان اهو واضح ٿو ٿئي ته لينن هڪ ئي ملڪ جي پڻ علائقن جي وچ ۾ بينڪي اقتصادي لاڳاپن جي ترقيءَ جو ذڪر ٿو ڪري ۽ ان کي ملڪ جي هڪ علائقي ۾ سرمايهداريءَ جي ترقيءَ جو نتيجو قرار ٿو ڏئي. لينن اهڙن پڻ پاڙيسري ملڪن جي حوالي سان سياسي ۽ اقتصادي مفهوم ۾ ڪالونائيزيشن جو ذڪر قطعي ڪونه ٿو ڪري جيڪي زمين جي اهڙئي ٽڪري تي آباد هجن جيڪو سمنڊ رستي الڳ ٿيل نه هجي. ايسونا جا اڳواڻ سمنڊ پار (Over Seas) ۽ غير سمنڊ پار (Non Over Seas) ڪالونين جي وچ ۾ سندن اجائي فرق کي لينن جي خيالن جي روشنيءَ ۾ جائز ثابت ڪري نٿا سگهن. درحقيقت لينن انهن (ماڻهن) کي ڳنڍائيندڙ (Annexationer) چئي ننديو جن يورپ جي الحاقن (Annexation) ۽ ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني امريڪا جي الحاقن ۾ فرق ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ (لينن) چيو ته ”انهن جو فرق بلڪل اجايو آهي“.

پر ايسونا سوشل شاونسٽ آخر ’سمنڊ پار‘ ۽ غير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سمنڊ پار بيٺڪن وچ ۾ اجائي فرق ذريعي حاصل ڇا تا ڪرڻ چاهين؟ ڇو اهي هڪ ئي ملڪ (روس) جي مختلف علائقن جي وچ ۾ (اقتصادي مفهوم ۾) بيٺڪي لاڳاپن بابت لينن جي لفظن کي توڙي مروڙي پيش تا ڪن ۽ انهن (لاڳاپن) کي بن پاڙيسري ملڪن جي وچ ۾ سياسي ۽ اقتصادي، بيٺڪي تعلق جي معنيٰ ۾ پيش تا ڪن؟ ايسونا ورا ان جو هي جواب تا ڏين: ”روس ۾ بولشويڪن مظلوم قومين لاءِ آزاديءَ جي غير مشروط گهر ڪانہ ڪئي جيتوڻيڪ انهن منجهان ڪجهہ سينٽرل روس جون بيٺڪون هيون. نہ ئي انهن ظالم ۽ مظلوم قومين جي پرولتارن کي الڳ الڳ منظم ڪيو. پر انهن کي هڪ ئي پرولتارين پارٽيءَ ۾ متحد ڪيو. تنهن ڪري جيڪڏهن اهو فرض ڪيو وڃي تہ ايريٽريا جو ايٿوپيا سان تعلق بيٺڪي آهي، تڏهن بہ ان کي پيش ڪرڻ ۽ حل ڪرڻ لاءِ اهو طريقو اختيار ڪرڻ کپي جيڪو روس جي سرحدي علائقن جي قومي بيٺڪي مسئلن جي سلسلي ۾ اختيار ڪيو ويو. ان ڪري ايريٽريا جي آزاديءَ جي غير مشروط حمايت نٿي ڪري سگهجي ۽ ايريٽريا ۽ ايٿوپيا جي پرولتاريہ کي هڪ ئي انقلابي پارٽيءَ هيٺ منظم ڪرڻ گهرجي“.

بهرحال اسان ڏيکاري آيا آهيون تہ ايريٽريا ۽ ايٿوپيا جي وچ ۾ ۽ روس جي مرڪزي ۽ سرحدي علائقن جي وچ ۾ تعلق هڪ ٻئي کان مختلف آهي. ٻهرين صورت

۽ اهو ٻن پاڙيسري ملڪن جي وچ ۾ بيٺڪي تعلق آهي جڏهن ته ٻوئين صورت ۾ اهو هڪ ئي ملڪ اندر قومي - بيٺڪي ظلم جو سوال آهي. تنهنڪري سمورين بيٺڪن (پوءِ ڪٿي اهي بيٺڪي ملڪ کان سمنڊ ذريعي علحده هجن يا نه) وانگر ايريٽريا بابت به صحيح موقف غير مشروط آزاديءَ جي گهر ڪرڻ آهي.

ڇو سمورن ترقي پسند ماڻهن کي ۽ خاص ڪري ايٿوپين ترقي پسندن کي ايريٽرين آزاديءَ جي حمايت ڪرڻ کپي؟

پهريون ان ڪري ايريٽرين عوام جي جدوجهد سامراج کي ڪمزور تي ڪري ۽ ان جو زوال تي آڻي، ان کي مضبوط يا محفوظ ڪونه تي ڪري. اسان ثابت ڪري آيا آهيون ته ايريٽريا تي ايٿوپيائي جاگيردار حڪومت جو قبضو سامراج جي مفادن ۾ ڪيو ويو هئو. ايٿوپيائي قبضي ايريٽريا تي پنجويهن سالن تائين پنهنجي حڪمراني رکيو ان ڪري برقرار رکي سگهيا جو ڪين امريڪي سامراج ۽ اسرائيلي زيونزم جي ڀرپور پٺڀرائي حاصل هئي جن کين هٿيارن سان سٿي ڇڏيو ۽ سندن فوجن کي تربيت پڻ ڏني. اهڙيءَ ريت ايريٽريائي عوام جي جدوجهد شروع کان ئي ڪالونيلزم (بيٺڪيت)، امپريلزم (سامراجيت)، زيونزم (يهوديت) ۽ فيوڊلزم (جاگيرداريءَ) جي خلاف برسرپيڪار آهي. ايريٽريائي جدوجهد عملي طور سامراج تي گهرا وار ڪيا آهن ۽

ان کي ڪمزور ڪيو آهي جيتوڻيڪ شروع ۾ ان وقت واضح سامراج دشمن ۽ جاگيردار دشمن پروگرام ڪونه هئو. بهرحال اڄ ايريٽريائي عوام اي-پي-ايل-ايف جي انقلابي قيادت هيٺ پنهنجي ملڪ مان امپيريلزم ۽ فيوڊلزم جي حڪمرانيءَ جون پاڙون پٽڻ لاءِ شعوري طور جدوجهد ڪري رهيا آهن.

پيو اُن ڪري ته اي-پي-ايل-ايف جي زيرقيادت ايريٽريائي عوام جي جدوجهد جو مقصد قومي آزاديءَ کان اڳتي وڌي ايريٽرين سماج ۾ بنيادي تبديليون آڻڻ آهي. اي-پي-ايل-ايف اندر محنت ڪش طبقي ۽ سندس نظريي کي بالادستي حاصل آهي. اي-پي-ايل-ايف جو قومي ۽ جمهوري پروگرام مزدورن، هارين ۽ ٻين محنت ڪش عوام جي مفادن جي حفاظت ڪري ٿو. اي-پي-ايل-ايف عام ماڻهوءَ کي منظم، باشعور ۽ مسلح ڪرڻ، جاگيرداريءَ کي تباهه ڪرڻ ۽ زمين لاءِ هارين جي گهر پوري ڪرڻ، سامراجي هٿڪنڊن کي ڏيهه نيڪالي ڏيڻ، سڀني مظلوم قوميتن جي برابريءَ کي عملي شڪل ڏيڻ ۽ مظلوم عورت جي نجات لاءِ جدوجهد ڪري رهيو آهي. اي-پي-ايل-ايف جي اڳواڻيءَ هيٺ ايريٽريا جي آزادي سوشلزم لاءِ مزدور ۽ هاريءَ جي جدوجهد کي هٿي ڏيندي.

ٽيون اُن ڪري ته ايريٽريا جي آزادي ايٿوپيائي عوام جي انقلابي جدوجهد کي اڳتي وڌائڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندي. آئرلينڊ جو ذڪر ڪندي مارڪس ۽ اينگلز ڏيکاريو ته ڪيئن آئرلينڊ جي محڪوميءَ کي انگلينڊ

اندر جذبات اپارڻ لاءِ استعمال ڪيو ٿي ويو. مارڪس بڌائي ٿو ته انگريز حڪمران طبقن لاءِ آئرلينڊ سندن "عظيم اخلاقي قوت" جو ذريعو آهي (چاڪاڻ ته اهي پاڻکي "آئرلينڊ تي انگلينڊ جي غلبي جي علامت" طور پيش ٿا ڪن ۽ "هڪ تمام وڏي فوج رکڻ لاءِ واحد بهانو" اهوئي پيش ٿا ڪن) ساڳي ئي صورتحال ايٿوپيا ۾ آهي. ايٿوپيائي حڪمران طبقن لاءِ ايريٽريا سندن عظيم اخلاقي طاقت جو مظهر آهي. اهي پاڻکي ايٿوپيائي عوام آڏو "ايٿوپيا جي پڌي ۾ علائقائي سالميت" جي محافظ جي صورت ۾ پيش ٿا ڪن. اهي طبقاتي جدوجهد کان عوام جي توجه هٽائڻ لاءِ انهن ۾ ايريٽريا مخالف شاونزم جو زهر ٿا پرن. "عربن جي حمايت يافته ايريٽريائي عليحدگي پسندن کي چيڀاڙڻ" جي آڙ ۾ اهي هڪ وسيع رجعت پسند فوج رکڻ ٿا چاهين. اهي ايريٽريا خلاف جارحانه جنگ ۾ توبن جي کاڄ بڻائڻ لاءِ هزارين ايٿوپيائي هارين کي زبردستي ڀيرتي ٿا ڪن. تنهن ڪري ايريٽريا جي آزادي ايٿوپيا جي رجعت پسند حڪومت جي بنيادن کي ئي ڏوڏي ڇڏيندي. اها (آزادي) حڪمران طبقن کي سندن عظيم اخلاقي طاقت کان محروم ڪري ڇڏيندي ۽ ايٿوپيائي عوام لاءِ پنهنجي سموري ناراضگيءَ جو رخ انهن (حڪمرانن) ڏانهن مرڪوز ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندي.

ان کان علاوه اي-پي-ايل-ايف جي قيادت هيٺ

ايريٽرين جدوجهد ايٿوپين عوام جـي جدوجهد ڏانهن هڪ درست ۽ بين‌الاقواميت پسند رويو رکي ٿي. بي‌انداز مشڪلاتن جي باوجود 1972 کان وٺي اي-پي-ايل-ايف ايٿوپيائي عوام جــي جدوجهد ۽ سندن انقلابي تنظيمن جي مدد ڪندو رهيو آهي. هڪ آزاد ايريٽريا ايٿوپيائي عوام جي انقلابي تحريڪ لاءِ پنيرائي ۽ مدد جو هڪ طاقتور مرڪز ثابت ٿيندو.

جوٿون ان ڪري ته ايريٽريا جي آزادي سڄي هارن آف آفريڪا- مڊل ايسٽ (آفريڪا جي چوٽي- وچ اوڀر) علائقي ۾ انقلابي تحريڪ کي هٿي ڏيندي. اي-پي-ايل-ايف جا علائقي جي انقلابي تحريڪن جهڙوڪ فلسطين ۽ اومان وغيره (جي تحريڪن) سان تمام قريبي ناتا آهن. ايريٽريائي انقلاب جــي ڪاميابي ۽ هڪ پيپلز ڊيموڪريٽڪ ريپبلڪ جو قيام سامراجيت، يهوديت ۽ بين سيني رجعت پسندن خلاف جدوجهد ۾ علائقي جي انقلابي تحريڪن لاءِ زبردست اتساه ۽ مدد مهيا ڪندا.

اي-پي-ايل-ايف جي زيرقيادت قومي آزادي لاءِ ايريٽرين عوام جي جدوجهد جنهن کي سموري ايريٽريا جي ماڻهن جي حمايت حاصل آهي سامراجيت، زيونزم ۽ فيوڊلزم کي ڪمزور ٿي ڪري، ايريٽريا جي مزدورن، هارين ۽ بين مظلوم ماڻهن جي مفادن کي اڳتي ٽپي وڌائي، ايٿوپين عوام جي انقلابي جدوجهد کي هٿي ٿي ڏئي ۽ سموري علائقي جي انقلابي تحريڪن جي مدد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏني ڪري: اهَا يقيناً مستحڪم، غير مبهم ۽ غير متزلزل حمايت جي مستحق آهي.

فرض ڪجي جيڪڏهن ايريٽريائي سوال هڪ بينالاقوامي سوال نه پر ايٿوپيا جي اندر هڪ مظلوم قوميت جو سوال آهي، پوءِ به مٿي بيان ڪيل دليلن مان ثابت ٿو ٿئي ته ايريٽريا بابت واحد صحيح موقف اهو ٿيندو ته آزاديءَ جي حمايت ڪجي. ايسونا موشل شاؤنسٽ اهو ثابت ڪرڻ جي اجائي ڪوشش ٿا ڪن ته ايريٽريائي سوال ايٿوپيا جي اندر مظلوم قوميت جو هڪ سوال آهي ۽ سندس حق خود اختياريءَ جي استعمال، آزاديءَ جي حمايت ڪجي يا مخالفت، جو صحيح انداز ۾ تجزيو ڪيو وڃي، پر اڃا آهي هن سوال جو سڌو جواب ڏيڻ کان پري ٿا ڀڄن.

ايسونا وارا ايريٽريا جي آزاديءَ جي حمايت ٿا ڪن يا مخالفت؟ ايريٽريا جي آزاديءَ جي حق ۾ جد وجهد ٿا ڪن يا ان جي مخالفت ۾؟ ان سوال جو جواب لاڏيندي ايسونا شاؤنسٽ لڪن ٿا.

علحدگيءَ جي حق جي حمايت ڪندي مارڪسزم ليننزم علحدگيءَ جي هڪ مخصوص مطالبي جي حق ۾ ڪوشش ڪرڻ، ان جي مخالفت ۾ ڪوشش ڪرڻ يا ان لاءِ منفي حمايت جي اظهار جو حق محفوظ ٿو رکي".

آزاديءَ لاءِ هڪ مخصوص گهر جي سلسلي ۾ پروليتاريه

کي اهو حق تہ پهچي تہ اهو ان جي حمايت ڪري يا مخالفت ۾ پرولتاريہ طرفان آزاديءَ لاءِ ”هڪ مخصوص ڳهر جي منفي حمايت جو اظهار“ اسان پهريون دفعو ڏاڍون. منفي حمايت مان هنن جي مراد ڇا آهي؟ جيڪڏهن ان مان ايسونا وارن جو مطلب هڪ قوم جي حقن جي پيچيدگيءَ جي مخالفت آهي، هڪ مظلوم قوم جي خلاف هر قسم جي ناانصافيءَ جي مخالفت آهي تہ اها غير مشروط هئڻ کپي ۽ مختصراً اهوئي ”خود اختياريءَ جي حق“ جو مطلب آهي. پرولتاريہ کي هڪ مظلوم قوم جي خلاف ٿيل هر ناانصافيءَ جي مخالفت ڪرڻ کپي پوءِ اها ڪنهن عليحدگيءَ جي حق ۾ هجي يا مخالفت ۾. آزاديءَ لاءِ هڪ مخصوص مطالبي ڏانهن رويي جو تعين ڪرڻ وقت ”منفي حمايت“ جهڙي اصطلاح جو ڪو مقصد ڪونهي. اهڙي صورت ۾ پرولتاريہ کي واضح طور ڪنهن هڪ پاسي تيئڻ کپي. ان سلسلي ۾ اسان هڪ واضح مثال ٿا پيش ڪريون:

هن وقت فنلينڊ ۾ قومي آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ تحريڪ هلي رهي آهي ۽ ساڳئي وقت عارضي حڪومت پاران پڻ ان جي خلاف جنگ جاري آهي. سوال پيدا ٿو ٿئي تہ اسانکي ڪنهن جي حمايت ڪرڻ کپي؟ يا تہ اسانکي عارضي حڪومت جي پاليسيءَ جي حمايت ڪرڻ کپي جنهن جو مقصد فنلينڊ تي طاقت جي زور تي ڪنٽرول ۽ سندس حقن کي صفا ميٽائڻ

سطح تائين گهٽائڻ آهي. ان صورت ۾ اسان الحاقسي (Annexationists) سڏياسين ڇو ته (ائين ڪندي) اسان اناج کي عارضي حڪومت جي چڪيءَ تائين ٿا پهچايون يا وري اسانکي فنليند جي آزاديءَ جو پاسو وٺڻ کپي. اسانکي واضع نموني ڪنهن هڪ پاسي تائين کپي. اسان پاڻ کي رڳو حقن بابت بيان تائين محدود رکي نٿا سگهون". *

ان مان صرف ظاهر آهي ته ايسونا شاونسٽن پاران هڪ بخصوص مطالبي لاءِ منفي حمايت" وارو منافقانه رويو ايريٽريا جي آزاديءَ جي حمايت يا مخالفت ڪرڻ بابت واضع موقف وٺڻ کان سندن انڪار کي لڪائڻ جي هڪ ڪوشش آهي. ان مان اهو مطلب نه ڪڍڻ گهرجي ته ان مسئلي تي هنن جو ڪو موقف آهي ئي ڪونه. ايسونا وارا ايريٽريا جي آزاديءَ جا سخت مخالف آهن پر ان جو کليل عام اظهار ڪرڻ کان ڊڄن ٿا. اسانجي خيال ۾ ايسونا شاونسٽ ايريٽريا جي آزاديءَ جي مخالفت ان ڪري ٿا ڪن جو ايريٽرين جدوجهد ڏانهن هنن جو نهايت منفي ۽ دشمناڻو رويو آهي. اهو ته انهن چئن ڪارڻن کي ڪٺو ڪن جي ڪري اسان پڌايون ته ايريٽريا جي آزاديءَ جي حمايت ڪرڻ کپي ۽ ڏسون ته ايسونا وارن جو انهن تي ڪهڙو موقف آهي.

* اسٽالن: مارڪسزم ۽ قومي-ديهڪي سوال.

(1) مارڪسزم- ليننزم اسانکي سيکاري ٿو ته موجوده دور ۾ ڪابه انقلابي تحريڪ جيڪا سامراج سان لڙي ٿي ۽ ان کي ڪمزور ٿبي ڪري سا عالمي سوشلسٽ انقلاب جو حصو آهي. پر ايسونا شاونسٽ چون ٿا ته ايريٽريا جي جدوجهد ”وسيع عالمي پرولتاريه انقلابي متحده محاذ جو حصو ناهي“ جنهن جو مطلب اهو ٿيو ته اها سامراج سان وڙهي ئي ڪانه ٿي نڪو ان کي ڪمزور ٿي ڪري. اٿين چوڻ وڌيڪ صحيح ٿيندو ته اهي ايريٽرين جدوجهد کي اٿين چئي بدنام ٿا ڪن ته اها هڪ اهڙي تحريڪ آهي ”جنهن وٽ هڪ واضح ۽ پڪو جا ڪيردار دشمن ۽ سامراج دشمن موقف ڪونهي“.

(2) ايسونا شاونسٽ گوهر افشاني ٿا ڪن ته ايريٽريائي جدوجهد ايريٽريا جي مزدورن، هارين ۽ ٻين مظلوم ماڻهن جي مفادن جي نمائندگي ڪانه ٿي ڪري. سندن چوڻ مطابق ايريٽريائي جدوجهد جي محرڪ قوت ”پيٽي بورجوازي ۽ استحصالي طبقن جا ڪجهه حصا آهن“. هو اي-ايل-ايف ۽ اي-پي-ايل-ايف جي فوجن کي اهو چئي نندن ٿا ته اهي ”اهڙا وحشي جا ڪيرداراته ٽولا آهن جيڪي ٻين جي مال تي گذر ڪن ٿا، هارين تي ظلم ٿا ڪن ۽ مفت جي ماني لاءِ ڳوٺن تي حملا ٿا ڪن وغيره“.

(3) ايسونا شاونسٽ چون ٿا ته ايريٽريائي جدوجهد ايٿوپيائي عوام جي جدوجهد کي اڳتي نه پر پٺتي ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏکي... سندن چوڻ مطابق ايريٽريا جي آزاديءَ وارا مجاهد ”ايريٽريا ۽ ايٿوپيا جي مظلوم ۽ محنت ڪش عوام جي وچ ۾ تفريق جي حمايت ٿا ڪن“ ۽ سلطان علي ميراح منجيشا لئين ۽ ٻين باقي بچيل (ايٿوپيائي) جاگيردارن سان تعاون ٿا ڪن جيڪي ايريٽرين ۽ ايٿوپين عوام جا دشمن آهن.

(4) شاونسٽ دعوا ٿا ڪن ته ايريٽريا جي جدوجهد علائقي جي انقلابي تحريڪ کي هٿي ڏيڻ ٿي ڏسي جاڪان ته اها ”وسيع عالمي پرولتاريه انقلابي متحده محاذ“ جو حصو ناهي... بلڪه... سندس حمايت جا خاص ذريعا وچ اوڀر جون ڪجهه غدار جاگيردار ۽ بورجوا قوم پرست حڪومتون آهن جن ۾ سعودي عرب، ڪويت ۽ ليبيا نمايان آهن“.

اسان انهن الزامن ۽ گلاڇوريءَ جي ڪنگالپڻي کي اينديڙ باب ۾ تفصيل سان اُگهاڙو ڪيو آهي. هتي اسان انهن جو حوالو رکيو اهو ڏيکارڻ لاءِ ته ڏيون ته ڪيئن ايسونا ايريٽريا جي آزاديءَ جي مخالفت ڪرڻ وقت ”حمن“ ۽ ”منفي حمايت“ جي موقع پرستانه ۽ منافقانه بيانن ۾ پناه ٿي وٺي.

ايسونا وارا چون ٿا ته ”بالشويڪن جو تاريخي تجربو اسانکي سيکاري ٿو ته عمومي طور ۽ خصوصي رياست جي سمورن پرولتارن کي پوءِ ڪٿي مظلوم قومون ظلم جي هيٺ ڪي طريقي جو شڪار هجن يا نه، واحد

۽ متحده پرولتاريه تنظيم ۾ منظم ڪرڻ گهرجي". تنهن ڪري "ايريٽرين مارڪسٽ- لينسٽن کي کپي ته ايٿوپين رياست جي سمورن مارڪسٽن- لينسٽن سان مڪمل ۽ غير مشروط ايڪي (تنظيمي ايڪي سوڌو) جو دفاع ڪن ۽ ان کي عملي شڪل ڏين".

اهو صحيح آهي ته روس ۽ آسٽريا- هنگري جهڙن تاريخي طور ڦهيل گهڻ- قومي رياستن اندر انقلابي جدوجهد جي سلسلي ۾ بالشويڪن اها گهر ڪئي ته سڀني قومين جي پرولتارين کي هڪ ئي پارٽي ۾ منظم ڪيو وڃي. بهرحال نڪو لينن ۽ نه ئي اسٽالن اهو چيو ته گهڻ- قومي بيٺڪي رياستن جهڙوڪ برطانيه، پرتگال ۽ سندن بيٺڪن (اسان پڌائي آيا آهيون ته روس اندر لينن بيٺڪي لاڳاپن جو ذڪر رڳو اقتصادي مفهوم ۾ ڪري رهيو هو) جي سمورن پرولتارين کي هڪ ئي پارٽي ۾ منظم ڪيو وڃي. هتي اسان ايسونا شاونسٽ "رياست" جي سوال کي منجهائڻ ۽ ڌوڪو ڏيڻ جي ڪوشش ٿا ڪن. اسٽالن اسان کي پڌائي ٿو:

"هاڻين دور جي خصوصيت اها آهي ته سرمائيداري جي اڀرڻ وقت قومون نمودار ٿيڻ شروع ٿيون ته مغربي يورپ ۾ خالص قومي رياستون وجود ۾ آيون جن ۾ ڪنهن قسم جو قومي جبر ڪونه هو جڏهن ته ميشرقي يورپ ۾ گهڻ- قومي رياستن وجود ورتو جن ۾ هڪ وڌيڪ ترقي يافته قوم غالب قوم جي حيثيت ۾ اڀرائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري رهي هئي ۽ پيون ڪهڻ ترقي يافته قومون سياسي طور ۽ بعد ۾ اقتصادي طور ان جون محڪوم هيون. هن نئي دور ۾ مغرب جي پراڻين قومي رياستن- برطانيه، اٽلي ۽ فرانس جي قومي رياست واري حيثيت ختم ٿي ويئي جاڪان ته نون علائقن تي قبضو ڪرڻ سبب اهي گهڻ- قومي بينڪي رياستن ۾ تبديل ٿي ويون. *

اسٽالن ڊيڪاري ٿو ته جهڙيءَ ريت روس اندر مختلف قوميتون هڪ ٻي رياست هيٺ آهن، اهڙي نمي نموني برطانيه، اٽلي ۽ فرانس ۽ سندن واسطيدار بينڪون هڪ رياست هيٺ آهن. اهو بلڪل ظاهر آهي. جون 1975 کان اڳ ۾ ڪابه موزمبيق رياست ڪانه هئي بلڪه موزمبيق ۾ رکيو پرتگالي رياست هئي. بهرحال سمنڊ پار ۽ غير سمنڊ پار بينڪن جي وچ ۾ ڪوڙي فرق جي نادانيءَ ۾ ڦاٿل ايسونا شاونسٽ واهيات انداز ۾ دعوا ٿا ڪن ته. جيڪڏهن بينڪ ۽ راڄڌاني زميني طور ڳنڍيل آهن ته پوءِ سڀڪيءَ رياست ۾ آهن پر جيڪڏهن سمنڊ ذريعي ڌار ٿيل آهن ته پوءِ اهي مختلف رياستن ۾ آهن.

هاڻي جڏهن ته اهو ثابت ڪيو آهي ته سامراجي طاقتون ۽ سندن بينڪون هڪ ئي رياستي مشينريءَ هيٺ

---

* 1928 واري ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي ڇهين عالمي ڪانگريس پاران بينڪن ۽ نيم بينڪن ۾ انقلابي تحريڪ بابت منظور ڪيل ٿيسز.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهن، اچو ته ڏسون ته ڇا لينن ۽ اسٽالن واقعي راڄڌانين ۽ سندن ٻيٺڪن ۾ واحد پارٽيءَ جي وجود جي وڪالت ڪئي آهي. لينن ۽ اسٽالن ٻيٺڪن ۽ نيم ٻيٺڪن جي ڪميونسٽن کي سيکاريو ته اهي خودمختيار ڪميونسٽ پارٽيون قائم ڪن جن جا راڄڌانين جي پرولتارن ۽ ڪميونسٽ پارٽين سان گهاٽا لاڳاپا هجن. ٻيٺڪيتي ملڪن جي ڪميونسٽ پارٽين ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي ڪانگريس ۾ شرڪت ڪئي. ڪومنٽرن جي ڇهين ڪانگريس غيرمبهم طريقي سان اعلان ڪيو ته: "ٻيٺڪن جي) ڪميونسٽ پارٽين کي کپي ته ديسي پرولتاريه تي پنهنجو بنياد رکندي پاڻکي رسمي طور ڪميونسٽ انٽرنيشنل جو آزاد حصو بڻائين ۽ حقيقت ۾ انهن ائين ئي ڪيو". * ساڳئي وقت لينن، اسٽالن ۽ ڪومنٽرن پختي نموني واضع ڪيو ته سرمايه‌دار ملڪن جي پرولتاريه انقلابي تحريڪن سان قريبي اتحاد ڪانسواءِ ٻيٺڪيتي ۽ نيم ٻيٺڪيتي ملڪن جي ڪاميابي ناممڪن هئي ۽ اهڙي ئي نموني ان جو اُلٽ عمل سچو.

اڳئين باب ۾ اسان ثابت ڪيو ته زمبيا ۽ ڏکڻ آفريڪا، مشرقي تيمور ۽ انڊونيشيا وغيره وانگر ايريٽريا ۽ ايٿوپيا جي وچ ۾ لاڳاپو به ٻيٺڪي آهي. ايسونا

* اسٽالن: مارڪسزم ۽ قومي-ٻيٺڪي سوال.

* پي ڪميونسٽ انٽرنيشنل کي ڪومنٽرن سڏيو ويندو هئو. (مترجم).

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاونسٽن وانگر اهو مطالبو ڪرڻ ته ڏکڻ آفريڪي ۽ زمبابئي، انڊونيشيائي ۽ تيموري، ايريٽريائي ۽ ايٿوپيائي پرولتاريه کي هڪ واحد پارٽي ۾ منظم ڪيو وڃي ۽ خودمختيار سياسي پارٽيون نه هجن، لاءِ نميبيا ۽ ايريٽريا وغيره جي مارڪسي ليننسٽ قوتن کي "ڊازيل ۽ "پيٽي بورجوا نيشنلسٽ" چئي نندڻ بلڪل غلط آهي.
اهو ته درست آهي ته ايريٽريائي ۽ ايٿوپيائي، انڊونيشي ۽ تيموري، صحرائي ۽ مراڪشي انقلابين وچ ۾ قريبي اتحاد هجڻ کپي ۽ هر هڪ ملڪ جي پنهنجي ملڪ تي جارحيت جي نتيجي ۾ پاڻ کي ڪرڻ ته انهن کي هڪ واحد تنظيم ۾ منظم ڪيو وڃي، بلڪل غلط ۽ شاونسٽ سوچ آهي."

اي-پي-ايل-ايف ايٿوپيائي عوام جي انقلابي تحريڪ سان انهن جي تعلقات برقرار رکڻ لاءِ ڪوشش ڪري رهيو آهي. ايريٽريا اندر اهو "قومي اڪيلائي، تنگ نظري ۽ دوري" جي خلاف جدوجهد تو ڪري ۽ عوام کي سيکاري ٿو ته اهي ايريٽرين جدوجهد ۽ ايٿوپين عوام جي جدوجهد وچ ۾ گهري ڳانڍاپي کي نظر ۾ رکن ۽ ايريٽريائي جدوجهد کي تمام ترقي پسند رجعت پسندن خلاف عالمي انقلابي جدوجهد جو لازمي حصو سمجهن.

ساڳئي وقت اي-پي-ايل-ايف (جنهن ۾ مارڪسٽ-ليننسٽن کي غلبو حاصل آهي) مارڪسزم-لينزم کي

عوام ۾ پکڙجي رهيو آهي، مزدورن، هارين ۽ انقلابي دانشورن منجهان طبقاتي شعور رکندڙ ڪيڊر تيار ڪري رهيو آهي ۽ مارڪسسٽ-لينسٽن لاءِ پنهنجي پارٽي ٺاهڻ ۽ مستحڪم ڪرڻ واسطي شاندار حالتون پيدا ڪري رهيو آهي.

ايسونا وارا رکيو پنهنجي جتي سوشل شاونزم کي ظاهر ٿا ڪن جڏهن اهي ايريٽريائي انقلابين جي انهن ڪوششن کي ”رهزني“، ”پيٽي بورجوا ڊيشنلزم“ چئي ننڍن ٿا.

صحت نامو

صفحو	سٽ	غلط	درست
١	٨	ن	ان
٩	١٩	تسنيخ	تنسيخ
١٢ ب	١٥	اير يٽر ياجي.... منجهان	اير يٽر ياجي حالتن منجهان
١٩	١٥	بوچستان	بلوچستان
٢٢	٤	ونن	ونڻ
٢٥	١٣	دي	ڏي
٢٦	٤	اقدار	اقتدار
٢١	١٨	ستي	سڌي
٢٨	٩	طقت	طاقت
٣١	٦	اخار	اخبار
٣٥	آخري سٽ	دبلوچي	بلوچي
٣٦	٥	قانوني	،قانوني
٣٨	آخري سٽ	ڪ رروائي	ڪارروائي
٣٨	”	ازخو	ازخود
٣٩	١٩	ست	سات
٤١	١	وڌيڪ	—
٤١	١٤	(1972-72)	(1972-73)
٤٥	٦	رڏو	ڪرڏو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صفحو	سٽ	غلط	درست
٤٦	٨	اٿر	اثر
٤٧	١٥	ڪري	—
٤٨	٨	پيروماسڪو	پروماسڪو
٥٠	٦	تم م	تمام
٥٠	١٠	Poreigrer	Foreigner
٥١	٢١	ثقافتن	ثقافتن
٥٣	٢١	چ ڏو	چاڏو
٥٥	٤	مرقعو	موقعو
٥٦	٢٠	ٿسيز	ٿيسز
٥٦	٢٢	ٿابت	ثابت
٦٤	١٦	اسان	امان
٦٦	٨	اجاد	اتحاد
٦٧	٢٠	ڪوڙي	ڪهڙي
٦٩	١٠	اسڪيم	اسڪيم
٧٠	آخري سٽ	Dualisum	Dualism
٧١	١٥	ٻٽائي —	ٻتائي —
٧٥	٩	مارڪسٽ	مارڪسٽ
٨١	١	۾	—
٩٠	١	ٻاڪل ٻٽي	ٻاگل ٻٽي
٩٠	١٣	هتائق	هتائق
٩١	٥	ايسوناٽي	ايسوناٽي
٩٣	١٢	Annexationisun	Annexationism
٩٣	١٨	—	—

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صفحو	سٽ	غلط	درست
٩٤	١	ڪتاي	ڪتابي
١٠٢	١٠	پروٽيڪ ريٽ	پروٽيڪٽوريٽ
١٠٥	٩	اينگلز	اينگز
١٠٨	١١	”ماد“	”مادر“
١٠٨	٢٣	پرتگال	پرتگال
١٠٩	٧	خق	حق
١١٢	آخري	تنيجي	نتيجي
١١٨	١٤	ڪالوتيل	ڪالونيل
١١٩	٥	فيد	مفيد
١٢٤	٢١	زميبيا	نميبيا
١٢٥	١٧	Annexatioist	Annexationist
١٣٨	١٩	Annexationet	Annexationist

هي ڪتاب رتن پريس ڪراچي مان ڇپائي پڌرو ڪيو ويو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

O........... اسانجي خيال ۾ قومي خود اختياريءَ جو حق هڪ اهڙو ناقابل منتقلي حق آهي جيڪو سمورين قومن سان لاڳو ٿيڻ کپي قطع نظر ان جي ته مظلوم قوميت جي سياسي جدوجهد جي جوڙجڪ ڪهڙي آهي.

O........... خود اختياريءَ جو حق جيڪڏهن ان کي طبقاتي جدوجهد سان ملايو وڃي، پوءِ به اهو مظلوم قوميت کان ان جو آزاديءَ جو حق نٿو کسي.

BPLF : مراد خان

O........... جيتوڻيڪ رسمي بيٺڪي اختيار ايٿوپيائي حڪومت جي هٿ ۾ آهي پر اصل ۾ اهي سامراجي ٽي آهن، خاص ڪري امريڪي سامراج جيڪي ملڪ (ايريٽيريا) جي وسيلن جو استحصال ڪري رهيا آهن. جن پنهنجا فوجي اڏا تعمير ڪيا آهن ۽ ملڪ کي پنهنجي اڳين (جنگي) چونڪي بڻائي ڇڏيو آهي.

EPLF

قومي غلامي: قومي سوال يا بيٺڪي سوال؟ خالق

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڪِ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، کُڙهندڙ، ٻَرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنى e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پوءِ ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهه ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهه ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي ڄڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهه پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اجڪلهه نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻجاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)